

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**1957 GENEL SEÇİMLERİNDE DP, CHP, CMP VE HP'NİN
SEÇİM KAMPANYALARININ İDEOLOJİK ANALİZİ**

Muttaki ÜNLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Köksal ŞAHİN

EYLÜL - 2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1957 GENEL SEÇİMLERİNDE DP, CHP, CMP VE HP'NİN
SEÇİM KAMPANYALARININ İDEOLOJİK ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muttaki ÜNLÜ

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

“Bu tez 24/09/2022 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Köksal ŞAHİN	Başarılı
Prof. Dr. Ferruh TUZCUOĞLU	Başarılı
Prof. Dr. Murat ERCAN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Muttaki ÜNLÜ

24/09/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
RESİM LİSTESİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TEMEL KAVRAMLAR	5
1.1. Siyasal İletişim ve Seçim.....	5
1.2. Seçim Kampanyası ve Propaganda.....	6
1.3. İdeoloji.....	10
BÖLÜM 2: 1950'Lİ YILLARDA TÜRKİYE'NİN SİYASİ GÖRÜNÜMÜ	13
2.1. Seçim ve Çok Partili Hayat Tecrübesi.....	13
2.1.1. 1946 Seçimleri ve Sonrası	18
2.1.2. 1950 Seçimleri	22
2.1.3. 1954 Seçimleri	30
2.2. İdeolojik Birikim	31
2.3. İç Siyasetin Genel Görünümü.....	35
2.4. Dış Siyasetin Genel Görünümü	38
2.5. Toplumsal Dönüşüm.....	39
BÖLÜM 3: 1957 SEÇİMLERİNİN ANALİZİ	42
3.1. Seçimlere Yönelik Genel Bilgiler.....	42
3.2. Partilerin Seçim Kampanyaları ve İdeolojik Tespitler	45
3.2.1. Demokrat Parti'nin Seçim Kampanyası	49
3.2.1.1. Ana Söylemler ve Vaatler	52
3.2.1.2. Kampanyaya Yönelik İdeolojik Tespitler	57
3.2.2 Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Kampanyası.....	63
3.2.2.1. Ana Söylemler ve Vaatler	66
3.2.2.2. Kampanyaya Yönelik İdeolojik Tespitler	72
3.2.3. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Seçim Kampanyası.....	76
3.2.3.1. Ana Söylemler ve Vaatler	78

3.2.3.2. Kampanyaya Yönelik İdeolojik Tespitler	82
3.2.4. Hürriyet Partisi'nin Seçim Kampanyası	84
3.2.4.1. Ana Söylemler ve Vaatler	86
3.2.4.2. Kampanyaya Yönelik İdeolojik Tespitler	90
SONUÇ	93
KAYNAKÇA.....	96
ÖZGEÇMİŞ	106

KISALTMALAR

AP	: Adalet Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
HP	: Hürriyet Partisi
KP	: Köylü Partisi
MP	: Millet Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
OSF	: Osmanlı Sosyalist Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
T.Z.C.	: T.B.M.M. Zabıt Ceridesi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VP	: Vatan Partisi

RESİM LİSTESİ

Resim 1: "Seçim namazı" Olayını Konu Alan Turhan Selçuk İmzalı Karikatür.....	47
Resim 2: DP'nin Seçim Kampanyasında Kullandığı Afişlerden Üçü.....	57
Resim 3: CHP'nin Seçim Kampanyasında Kullandığı Afişlerinden Üçü.....	72
Resim 4: CMP'nin Seçim Kampanyasında Kullandığı Bir Afiş:	82
Resim 5: HP'nin Seçim Kampanyasında Kullandığı Bir Afiş	90

ÖZET

Başlık: 1957 Genel Seçimlerinde DP, CHP, CMP ve HP'nin Seçim Kampanyalarının İdeolojik Analizi

Yazar: Muttaki ÜNLÜ

Danışman: Prof. Dr. Köksal ŞAHİN

Kabul Tarihi: 24/09/2022

Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 106 (ana kısım)

Çok partili hayatın başlangıcı olan 1950 seçimleri Türk siyasi hayatında önemli bir kırılma noktası olmuş ve ilk defa 1950 seçimleriyle Türkiye'de halk başında kimlerin olacağına ilişkin sonuca varan bir karar beyan etmiştir. Demokrat Parti'nin Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılan gayrimemnun üyelerce kurulması gibi, DP'nin içinde de rahatsızlık duyanlar ayrılarak Millet Partisi'ni kurmuş ve çok partili hayatın serbest ve dürüst seçimlerle tesis edilmesiyle birlikte Türkiye'de ideolojik hayat bir canlılık kazanmıştır. 1957 seçimleriyle birlikte yine önemli bir aşama gerçekleşmiştir. Bu seçimler Türkiye'de gerçekleşen dördüncü çok partili seçim ve ilk askeri müdahale olan 1960 darbesinden önceki son seçimdir. Seçimlerden önce yaşananlar ve oluşan siyasi atmosfer muhalefet partisi konumundaki CHP'nin 1957 seçimlerini kazanma ümidini oldukça arttırmıştır. Bununla birlikte öne çıkan diğer muhalefet partileri olan Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi de seçim yarışında önemlerinin arttığını hissetmiş ve süreçte çok aktif bir kampanya yürütmüşlerdir. Bu çalışmanın amacı Türk siyasi hayatında önemli bir dönüm noktası sayılabilecek 1957 seçimlerindeki seçim kampanyalarını ideolojik bir analize tabi tutmaktır. Bu amaçla betimsel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada başlıca kaynak olarak döneme ışık tutan birçok esere başvurulmuş ve ayrıca dönemin gazeteleri taranarak seçimle ilgili beyanlar elde edilmiştir. Çalışmanın başlıca araştırma sorusu "1957 seçimlerinde DP, CHP, CMP ve HP'nin seçim kampanyalarına hâkim olan ideolojik unsurlar nelerdir?" sorusudur. Ulaşılan başlıca sonuç 1957 seçimlerinde seçim yarışının seçim sonuçlarına etki etme ihtimali arttığında partilerin ideolojik çizgilerini belirgin şekilde esnettikleri olmuştur. Seçim kampanyalarında bir taraftan dini söylemler belirgin şekilde artarken diğer taraftan hürriyet ve demokrasi vurgusu ciddi bir güç kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1957 Seçimleri, İdeoloji, Seçim Kampanyası

ABSTRACT	
Title of Thesis: Ideological Analysis of the Election Campaigns of DP, RPP, NP and LP in the 1957 General Elections	
Author of Thesis: Muttaki ÜNLÜ	
Supervisor: Prof. Dr. Köksal ŞAHİN	
Accepted Date: 24/09/2022	Number of Pages: vi (pre text) + 106 (main body)
<p>The 1950 general elections that was the beginning of the multi-party system became an important breaking point in Turkish political life and with the 1950 elections, first time in Turkey the people declared a decision that reached to an outcome with regard to who will be in their charge. Just like the Democratic Party was founded by unhappy members of Republican People's Party those who were complaining in the DP left and founded the Nation Party and with the multi-party system being institutionalized in Turkey the ideological life gained some sort of animation. With the 1957 general elections again another important step was taken. The 1957 general elections was the fourth multi-party elections in Turkey and it was the last one before the first military coup of 1960. What happened before the elections and the political atmosphere that had formed increased the RPP's hope to win the elections quite significantly. Besides the other leading opposition parties the Republican Nation Party and the Liberty Party felt their importance in the election race and carried out very active campaigns. This study purposes to analyse the political campaigns in the 1957 general elections that can easily be considered as an important turning point. In this purpose the method of descriptive content analysis is applied. As the primary sources for this study many works that highlight the period in question are referred and also the important newspapers are scrutinized to get to the statements made about the elections. The main question of the study is "What are the predominant ideological elements in the campaigns of DP, RPP, RNP and LP in the 1957 elections?" The main conclusion reached is that the parties stretched out their ideological boundaries when the election race has more possibility to affect the elections result. During the election campaign, on one hand the religious discourses increased significantly and on the other hand the emphasis on liberty and democracy increased heavily.</p>	
Keywords: 1957 Elections, Ideology, Election Campaign	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

II. Dünya Savaşı sonrası dünyada işlerlik kazanan yeni düzen bir demokrasi dalgası yaratmıştır. Türkiye'de yönetimi elinde bulunduranlar bu dalganın da etkisiyle 1946'da yeni partilerin kurulmasına izin vermiş ve 1950'de Demokrat Parti'nin (DP) iktidar olmasıyla birlikte Türkiye'de gerçek anlamıyla çok partili hayat başlamıştır. 50'li yıllar çok partili hayat söz konusu edildiğinde Türk siyasi tarihinde ayrı bir yer tutmaktadır. Çünkü her şeyden önce 1960 yılından itibaren gerçekleşen seçimlerin önemli bir kısmı bir askeri müdahale sonrasında veya askeri vesayetın etkisi altında gerçekleşmiş olmağıyla bir gölge altında kalmaktadır. Ayrıca 1950'li yıllar tek partili dönemin ardından Türk siyasetçilerinin ve seçmenlerinin ilk defa gerçek manada ideolojik çeşitlilikle ve farklı önerilerle karşılaşmağa başladığı bir dönemdir. Buradan hareketle Türk siyasal kültüründe belli başlı ideolojilerin ve fikir hareketlerinin tohumlarının atıldığı, bu ideoloji ve fikirlerin yeşermeğe başladığı bir dönem olarak da 50'li yıllardan bahsedilebilir. Dolayısıyla 1950, 1954 ve 1957 seçimleri Türkiye'de yaşayan insanların siyasi tercihlerini ve 60'lı yıllarda oluşacak olan ideolojik şekillenmelerin temellerini anlamak bakımından hususi bir yere sahiptir. Bu arada 1950'de tek başına iktidar olan DP, 1954 seçimleriyle oylarını arttırarak¹ tekrar iktidar partisi olmuştur. 1957 seçimlerinde ise aradan pek uzun bir zaman geçmemesine rağmen bu desteğin ciddi miktarda azaldığı görülmektedir. DP her ne kadar kendisini yeniden iktidar yapan oy oranını yakalamışsa da azalan halk desteğini seçim öncesinde dahi hissetmiştir. Diğer taraftan en güçlü muhalefet partisi konumundaki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 57 seçimleri öncesinde, seçimde başarı elde etme şansının hiç olmadığı kadar yüksek olduğuna inanmaktadır. Bütün bunlardan dolayı 50-60 arası dönemde 1957 seçimlerinin ayrı bir önemi olduğu ileri sürülebilir. Bu tezin temel amacı 1957 seçimlerinde başlıca partiler konumunda olan DP, CHP, Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ve Hürriyet Partisi'nin (HP) seçim kampanyalarını ideolojik pencereden bakarak analiz etmektir. Bu partilerden de iktidar ve ana muhalefet partisının analizlerine ağırlık verilecek, Meclis'teki diğer küçük partilerin analizlerine de yer verilecektir. Esa-

¹ 1954 seçimlerinin dışında Türk siyasi tarihinde mevcut iktidar partisının oylarını arttırarak tekrar iktidara geldiği tek seçim 2007 genel seçimleridir.

sında 1957 seçimlerine toplam beş parti katılmıştır. Mezkur dört partinin dışındaki beşinci parti Vatan Partisi'dir (VP). Ve fakat bu araştırma kapsamında yalnızca seçimler sonucunda meclise girebilmeyi başaran partiler incelenmek istendiği için VP dışarıda bırakılacaktır.² Bu inceleme kapsamında siyasi partilerin seçim kampanyalarında neleri ön plana çıkardıklarının cevabı aranacak, kampanya afiş ve ilanları ile parti ileri gelenlerinin beyanları ve miting konuşmaları betimsel içerik analizine tabi tutulacaktır. Bu çalışma ile ulaşılmak istenen hedef DP, CHP, CMP ve HP'nin genel seçim kampanyalarına hâkim olan ideolojik temaları ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel meselesi 1957 seçimlerini Türk siyasi hayatında bir dönüm noktası yahut kırılma anı olarak ele alan çalışmalardır. Ayrıca yukarıda ifade edildiği gibi bu seçimler Türk siyasi hayatında ileriye dönük birçok etkinin de zemini olarak kabul edilebilir. Çalışmanın temel amacı ise 1957 seçimlerinde önde gelen siyasi partilerin seçim kampanyalarını ideolojik bir analize tabi tutmaktır. Bu hedef bağlamında Türk siyasi kültürüne ideolojilerin ve ideolojilerden hareketle doktrinlerin girmeye başlamasının arka planına ulaşmak da amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda 1957 genel seçimlerine katılan DP, CHP, CMP ve HP'nin asıl olarak seçim kampanyalarına yoğunlaşılacaktır. Bu kapsamda seçime giden süreç, siyasi partilerin seçim kampanyaları ele alınacak; hususen seçim beyannameleri, siyasi liderlerin önemli beyanları, miting konuşmaları, seçim afiş ve kampanya ana sloganları kapsam dâhilinde incelenecektir. Cevabı aranan başlıca araştırma soruları şunlardır:

- Seçim kampanyası, propaganda ve ideoloji gibi kavramlar neyi ifade etmektedir?
- 1950'li yıllar Türk siyasi hayatı açısından nasıl bir önemi haizdir?
- 1957 genel seçimlerinde DP, CHP, CMP ve HP'nin seçim kampanyalarına hâkim olan ideolojik unsurlar nelerdir?
- Seçime giden süreçte liderlerin miting meydanlarında ve diğer beyanatlarında öne çıkardıkları konular nelerdir?

² O dönemde etkisi hissedilen bir başka parti de Köylü Partisi (KP) olmuştu. KP seçimleri boykot ederek "bir etki yaratmış" idi (Karpat, 2020, s. 97). Fakat seçimlere dâhil olmadığı için KP de bu araştırmanın dışında bırakılmıştır.

- Ulaşılan ana tema ve vurgular ideolojik olarak ne gibi etkilere ve yönelmeye işaret etmektedir?

Araştırmanın Önemi

1950-1960 arası Türk siyasal hayatına yönelik çok sayıda bilimsel çalışma söz konusudur. Özellikle demokratik hayat adına ilklerin yaşanması ve ardından sürecin bir askeri darbeye sonuçlanması bu dönemi araştırmacılar için ilgi çekici kılmaktadır. Son yıllarda bu döneme ait literatürde ön plana çıkan çalışmalar olarak Kemal Karpat, E. J. Zürcher, Feroz Ahmad, Cem Eroğul, Taner Timur'un ortaya koyduğu eserlerin siyasi tarih niteliğinde olduğu söylenebilir. Ayrıca Metin Toker, Samet Ağaoğlu, A. Emin Yalman, Mürkerrem Sarol gibi isimlerin anı niteliğinde ortaya koyduğu çalışmalar dönem hakkında daha farklı açılardan malumat sahibi olmaya imkân vermektedir. Ayrıca bu döneme ilişkin birçok Yüksek Lisans ve Doktora tezi de mevcuttur.

Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarından 1957 genel seçimlerindeki propaganda sürecini inceleyen tek tez 2016 yılında tamamlanan "Türk basınında 1957 seçimleri ve partilerin propagandaları" isimli çalışmadır. Planlanan bu çalışmanın ise ilk defa 1957 seçim sürecini ideolojik bir pencereden ele alacağını tekrar vurgulamak gerekir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi 1957 seçim kampanyaları hakkında yapılmış çalışmalar mevcut olmakla birlikte bu çalışma ile 1957 genel seçim kampanyalarının ideolojik açıdan yapılmış bir analizi literatüre kazandırılmak istenmektedir. Bu şekilde bilimsel manada bir boşluğa ilk defa adım atılmış olunacaktır. 1957 seçimlerinin hususi yeri söz konusu olduğunda Türk siyasi tarihinde çok partili hayatın dördüncü genel seçimi olmasından başka dönemin siyasi atmosferi öne çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın; sürecin sonrasında gelişen şartlar, 1960 yılında gerçekleşen ilk askeri müdahale, 1960'lı yıllarda DP'nin devamı olarak nitelendirilen Adalet Partisi'nin (AP) ideolojik duruşu, aynı yıllarda CHP'nin kendini artık "solda" tanımlamaya başlaması gibi konulara ışık tutması öngörülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada konu dolayısıyla tarihsel analizler ve doküman incelemeleri ciddi yer işgal edecektir. Bu bağlamda çalışma yöntem bakımından nitel yöntemler ve betimleyici yak-

laşım dâhilinde sürdürülecektir. Siyasi partilerin kampanyaları ele alınırken karşılaştır-
malı metot da uygulanacaktır. İncelemede betimsel içerik analizinin yoğun bir şekilde
kullanılması öngörülmektedir. Seçimlerde siyaset sahasında olan bitenler karşılaştırılarak
yorumlanacak; veri toplama gayesiyle gazeteler, dergiler, arşivler, devlet belgeleri vb.
kullanılacak ve toplanan veriler analiz edilecektir.

BÖLÜM 1: TEMEL KAVRAMLAR

Çalışmanın bu bölümünde esas olarak birinci araştırma sorusunun cevabı aranacaktır. Öncelikle siyasal iletişim kavramı üzerinde durulacak ve seçim olgusunun siyasal iletişim alanındaki önemi izah edilmeğe çalışılacaktır. Ardından seçim kampanyalarının önemine değinilecek ve propaganda kavramının siyasal iletişimdeki yeri ve siyasal iktidara ulaşmadaki etkilerinden bahsedilecektir. İrdelenecek olan bir başka kavram ideoloji olacaktır. Çünkü çalışmada hedeflenen esas olarak ideolojik unsurların Türk siyasi hayatında yer edinmesine ilişkin bir analizdir. Bütün bunların çalışmanın ilerleyen bölümleri için bir zemin hazırlaması hedeflenmektedir.

1.1. Siyasal İletişim ve Seçim

Siyasal iletişim kavramı siyaset sahasında faaliyet gösteren insanların kendilerinden güç devşirdikleri kitleleri, grupları ikna etmek için giriştikleri iletişim çalışmalarını ifade etmektedir. Bir şeyin siyasal olması için de iletişim olması için de bir araya gelmiş insan topluluğundan söz açmak gereklidir. Siyaset kavramı birçok farklı açıdan ele alınabileceği gibi umumi olarak insanların topluluk hayatı içinde nasıl yaşayacaklarını belirleyen kuralların yapılması, korunması ve değiştirilmesi için yaptıkları işler olarak tanımlanabilir (Heywood, Siyaset, 2018, s. 25). Dolayısıyla bir arada bulunarak bir topluluk teşkil eden insanlar yine toplu olarak nasıl yaşayacakları konusunda bir tavır veya tutum sergilemekle dahi siyasi bir şey yapmış olurlar. Bununla birlikte kendini bir toplumun içinde bulan insanlar nasıl yaşayacakları konusunda farklı fikir ve isteklere sahip olabilmektedirler. Bunun neticesi olarak çatışan veya uzlaşan fikir ve istekler siyaset sahasında çatışma ve işbirliği olgularını yaratmaktadır.

Çatışma ve işbirliği olguları siyaset sahasında etkide bulunmak isteyen aktörleri müttefik bulmağa yöneltir. Bu bağlamda siyasi partilerin seçmenleri kendilerine oy vermeleri yönünde etkilemek için iletişimde bulunmaları siyasal iletişim kavramıyla ifade edilebilir. Aziz'e göre "siyasal aktörlerin belli ideolojik amaçlarını, politikalarını belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara" kabul ettirmek üzere "çeşitli iletişim tür ve tekniklerini kullanmaları" siyasal iletişim kavramının basite indirgenmiş bir tanımı olabilir (Aziz, 2013, s. 3). Diğer taraftan siyasi partilerin kendilerini iktidara getirecek olan yeterli desteği sağlamak gayesiyle seçmenin tercihlerine göre kendi ideolojisini veya politikalarını

şekillendirmesi yahut değiştirmesi yine siyasal iletişim sayesinde mümkün olabilmektedir. Bir siyasi parti mitinginde konuşmacının dinleyenlerin tepkisini ölçmesi, parti ideolojisini yansıtan unsurların seçmen tarafından kabulünün aynı parti tarafından yaptırılan anketlerle ölçülmesi siyasal iletişimin varlığını göstermektedir. Bu bakımdan siyasal aktör dendiğinde akla ilk olarak siyasi partiler gelebilmektedir. Ve fakat siyasi partileri verdikleri reylerle iktidara getirecek olan "seçmen kitlesi" de önemli bir siyasal aktördür (Kalender, 2000, s. 23). Bu açıdan bakıldığında siyasal iletişim hem siyasi partilerin seçmenleri ikna için giriştikleri propaganda faaliyetleri olabilir; hem de seçmenin siyasi partileri şekillendirmesine, yönlendirmesine imkân veren bir saha sayılabilir.

Siyasal iletişim kavramı seçimler ve seçim kampanyalarıyla, siyasal aktörler de siyasi partiler ve seçmenlerle sınırlı değildir. Bir yerel belediyenin yerel bir konser afişinde kendi logosuna yer vermesi gibi, bir terör örgütünün gerçekleşen bir saldırıyı üstlendiğini ilan ettiği video kaydı da siyasal iletişim alanına girmektedir. Ve fakat siyasal iletişim konusunun en önemli meselesinin karar verme meselesi olduğu söylenebilir (Kalender, 2000, s. 15). Seçmenler farklı siyasal tercihler arasında bir karar vermektedirler. Siyasal iletişimin siyaset sahasında faaliyet gösteren insanların kendilerine destek veren insanları ikna etmek için giriştikleri iletişim faaliyeti olduğunu söylemiştik. Seçim kampanyaları bu ikna çabasının en yoğun görüldüğü süreçler olarak kabul edilebilir. Seçmenler açısından da seçimler verilen kararların beyan edildiği organizasyonlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında her ne kadar siyasal iletişim kavramı seçimlerle ve siyasal aktörler de siyasi partiler veya seçmenlerle sınırlı değilse de seçim olgusunun siyasal iletişim konusu dâhilinde merkezi bir yer teşkil ettiği ileri sürülebilir.

1.2. Seçim Kampanyası ve Propaganda

Seçim kampanyaları siyasal aktörlerin seçimlere yaklaşan dönemde seçimleri kazanmak yahut seçmen davranışlarını kendi lehlerine etkilemek gayesiyle gerçekleştirdikleri propaganda faaliyetlerinin bütününü ifade eder. Bu süreçte siyasal propagandanın şiddeti yüksek olduğundan vatandaşlar kendilerini hiç olmadığı kadar ülke siyasetiyle i içe bulur. Siyasi partiler kendilerini tanıtmaq, eleştiri ve vaatlerini duyurmak için bir yarış içine girerler. Grsel ve yazılı basının seçimler arası dönemde olmadığı kadar siyasi partilerin söylemlerini, ideolojilerini, faaliyetlerini işlemesi seçim kampanyalarını ilgi çekici hale

getirir. Dolayısıyla seçim kampanyalarının ülke vatandaşları üzerindeki ilk etkisinin insanları ülke siyasetiyle meşgul etmek olduğu ileri sürülebilir. Buradan yola çıkılarak seçim kampanyaları esnasında seçmenlerin destekledikleri siyasi aktörler yahut partiler hakkındaki tutumlarını yeniden değerlendirdikleri söylenebilir. Bu değerlendirme mevcut siyasi tutumun kuvvetlenmesi veya devam etmesine yahut da değişmesine varabilir. Bir diğer sonuç da seçmenlerin, hangi siyasi partiyi ya da aktörü desteklemeleri bir yana, oy verip vermemeleri hakkındadır. Seçim kampanyaları aynı zamanda seçmeni seçime katılmak konusunda daha istekli ya da isteksiz hale getirebilir.

Siyasal iletişimin en önemli meselesi olduğu ileri sürülen karar verme meselesi (Kalender, 2000, s. 15) karar vericilerin nelerden etkilendikleri sorusunu ön plana çıkarmaktadır. Seçimler söz konusu olduğunda karar verici konumunda bulunan seçmenlerin tercihlerini belirleyen birçok faktörden söz edilebilir. Diğer taraftan siyasi partiler seçime yaklaşan süreç boyunca seçmenlerin tercihlerini kendi lehlerine etkilemek amacıyla faaliyette bulunurlar. Bu faaliyet propaganda kavramıyla ifade edilebilir. Kamuoyunun görüşünü etkilemek maksadıyla gerçeklerin, argümanların, söylentilerin ya da yalanların bir ölçüde sistematik olarak yayılması faaliyetine propaganda denir (Smith, 2021).

Seçim kampanyası olarak ifade ettiğimiz süreçte siyasi partilerin seçmenlerin tamamının fikrini belirlemek çabasına girmediği söylenebilir. Birçok seçmenin fikri seçimlerden ve siyasi kampanya sürecinden önce takarrür etmiş olabilir. Dolayısıyla siyasi partilerin seçim kampanyaları boyunca daha çok kararsız seçmenleri hedef almaları söz konusudur.

Siyasi partilerin seçim kampanyalarında temel olarak üç hedefe ulaşmaya çalıştıkları söylenebilir: hâlihazırda kendilerini destekleyen seçmen kitlesinin desteğini sağlamlaştırmak, kararsız seçmeni kendilerine destek vermeleri için ikna etmek ve başka bir partide karar kılmış seçmenin fikrini değiştirerek onu kendi tarafına çekmek (Denver, 1994, s. 114). Bu bağlamda bir siyasi parti açısından kabaca üç tür seçmen olduğu ileri sürülebilir: kararlı seçmenler, duyarlı seçmenler ve kararsız seçmenler. Kararlı seçmenler siyasi partilerin en güvendiği seçmen kitlesi olup çoğu zaman kendi partisine oy vererek partiye bağlılıklarını sürdürürler; duyarlı seçmenler olan biten gelişmelerden etkilenen ve partilerin gösterdikleri değişime göre oy verme tercihlerini değiştirebilirler ve kararsız seçmenler ise "partilerin kendi taraflarına çekmeye çalıştıkları kitlelerdir" (Aziz, 2013, s. 100-101).

Siyasi partiler kendilerine destek veren kitlenin desteğinin devamını sağlamaya çalışmanın yanında kendilerine oy vermeyen kesimlerin de oylarını kazanmaya çalışırlar. Ve fakat oy verme davranışlarını etkileyen birçok ekonomik, sosyal, ideolojik faktörler olduğu göz önüne alındığında seçim kampanyalarının seçim sonuçlarının mutlak belirleyicisi olmadığı görülebilir. Aslında kararlı seçmen miktarının büyük çoğunluğu oluşturduğu seçimlerde seçim kampanyalarının seçmeni ancak cüzi oranda etkilediği ileri sürülebilir (Denver, 1994, s. 113). Seçmenin karar verme sürecinde temel teşkil eden faktör olan "bilgi edinme" vakıası birçok farklı şekilde vuku bulabilir. Dolayısıyla seçim kampanyaları seçmenin karar verme sürecinde bilgi edindiği tek zaman dilimi değildir. Bu bakımdan kampanya dönemlerinde partilerin seçmeni ikna çalışmalarında sarf edecekleri eforun karşılığını en çok kararsız seçmenden alabilecekleri söylenebilir. İktidardaki parti veya partilerin seçim süreci gelinceye kadar yapıp ettiklerine bakarak siyasi duruşunu karara bağlamamış olan kararsız seçmen seçim kampanyaları dönemlerinde bilhassa önem kazanmaktadır.

Seçmen açısından bilgi edinmenin seçim kampanyaları dönemine hasredilemeyeceği gerçeği bir yana seçim kampanyaları sırasındaki bilgi edinme sürecinin yaygın iki farklı nitelendirilmesi bulunmaktadır: negatif kampanya ve pozitif kampanya. Seçim kampanyaları sırasında siyasi aktörler kendi yaptıklarından yahut vaatlerinden bahsedebildikleri gibi rakip olarak gördükleri siyasi aktörler ya da partiler hakkında da menfi söylemler üretebilmektedirler. Negatif kampanya ve pozitif kampanya olgularının temel ayrışma noktası buradadır. Negatif kampanya negatif kelimesinin çağrıştırdığı gibi siyasi kampanya yürütenlerin daha çok menfi yönleri değindiği kampanyalardır. Bu menfi yönler kendileri hakkında değil de kampanya olgusunun tabiatına uygun olarak rakip siyasi aktörler hakkında olmaktadır. Yani siyasi aktörlerin kendilerinden bahsetmek yerine rakipleri hakkındaki menfi yönleri öne çıkardıkları, onları eleştirdikleri, onlara hücum ettikleri kampanyalar negatif kampanyalardır. Pozitif kampanyalar ise siyasi aktörlerin rakiplerini eleştirmek yahut onlara hücum etmek yerine kendi vaatlerini veya mevcut problemleri çözmek üzere tasarladıkları planları öne çıkardıkları kampanyalardır. Kısaca ifade etmek gerekirse pozitif kampanyalar adayların ya da partilerin kendi kapasitelerinin, seçildiği takdirde gerçekleştirecekleri fayda umulan planlarının üzerine kurulu kampanyalar iken negatif kampanyalar rakiplerin zayıflıklarının, yaptığı hatalarının veya kötü vaatlerinin üzerine kurulu olan kampanyalardır.

Negatif kampanyalar siyasilerin rakiplerinin zayıflıklarına, yaptıkları yanlışlara odaklandıkları için eleştirilmektedir. Bu odaklanma işi siyasi aktörlerin kendilerinden, kendi vaatlerinden ve problemleri çözme planlarından bahsetmelerinin önüne geçmektedir. Dolayısıyla siyasilerin rakipleri hakkında menfi kampanya yürütmeleri seçim kampanyalarının işlevine uygun olmayan bir vakıa olarak görülebilmektedir. Ayrıca kampanyalar sırasında birtakım gelişmeleri korku ve panik oluşumuna sebep olabilecek şekilde sıkça tekrarlamak negatif kampanya kapsamında görülmektedir. Mevcut durumu kötülemek yerine onun nasıl iyi hale geleceği sorusuna odaklanmak kimilerince daha makul sayılmaktadır. Bu bağlamda bazı ülkelerde seçim kampanyalarında kampanya yürütenlerin nelere değinip nelere değinemeyeceklerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin Venezuela'da siyasi adayların kampanyalar sırasında rakiplerinin isimlerini ağızlarına almaları yahut resimlerini kullanmaları tamamen yasaklanmıştır (Mayer, 1996, s. 439). Diğer taraftan negatif kampanyanın seçmenin bilgi edinme sürecindeki faydasının göz ardı edildiğini ileri süren yaklaşım da mevcuttur. Örneğin Mayer (1996) seçmenin bilgi edinmesi açısından negatif kampanyanın çok değerli olduğunu ileri sürmüştür. Her şeyden önce rakip siyasi aktörler birbirlerini ve birbirlerinin faaliyetlerini eleştirerek gizlenmesi istenen şeyleri seçmene bildirebilmektedir. Rakiplerin kapasiteleri, plan ve projeleri yahut vaatleri gibi zayıflıkları, yanlışları, yapması gerektiği halde yapmadıkları yahut kötü politikaları da seçmenin karar verme sürecinde hayati bir yer tutmaktadır. Mayer hiçbir siyasi adayın kendi kusur ve eksikleri hakkında tam manasıyla açık sözlü olmayacağını ileri sürmektedir. Bu durumda da seçmen bu gibi bilgilere ancak negatif kampanya sayesinde ulaşabilecek ve ayrıca negatif kampanyanın varlığı adayları aksi durumdakinden daha dürüst olmaya itecektir (Mayer, 1996, s. 442).

Seçim kampanyaları hakkında ifade edilmesi gereken bir başka husus da kampanyaların tabiatı itibarıyla ülkenin içinde bulunduğu şartlardan ve partilerin programlarında yer verdikleri temel ilke ve esasların etkisi altında yapıldığıdır. Yani iç ve dış siyasi konjonktür ve partilerin kendi varlık sebepleri olan unsurlar kampanyalarda ön plana çıkabilmektedir. Bu noktada seçim kampanyalarının siyasal toplumsallaşma konusunda önemli bir iletişim platformu olduğuna da dikkat çekmek gerekir. Siyasal toplumsallaşma insanların ve özellikle de yeni nesillerin iktidarın nasıl yönetildiği ve dünyada olup bitenler hakkında görüş ve temayül oluşturduğu süreçler olarak tanımlanabilir. Bu görüş ve temayül-

lerin başlıcaları olarak siyasi bilgi; belli politik meseleler hakkında fikir, tutum ve inançlar ve oy verme gibi davranışlar söylenebilir (German, 2014, s. 17). Siyasal kampanyalar bütün bu unsurların merkezinde olan bir olgudur. Bir etkileşim platformu olarak ele alındığında siyasal kampanyalar mevcut problemleri eleştirme yahut onlara çözüm önerileri getirme bağlamında geniş kitlelerin yeni kavram ve ideolojik temalarla karşılaştıkları bir süreç haline gelmektedir. Benzer şekilde siyasi aktörler de toplumun sosyo-ekonomik vaziyetiyle daha yakından alaka kurmakta ve bu durum onları yeni ideolojik arayışlara da götürebilmektedir.

1.3. İdeoloji

İdeoloji kavramı gibi, siyaset ve tarih tartışmalarında önemli bir rol oynadığı halde telaffuz edildiğinde her zaman ne kastedildiği tam olarak anlaşılmayabilen az kavram vardır (Lichtheim, 1965, s. 164). "İdeoloji" kavramı ilk olarak 1796 yılında Fransız filozof Antoine Destutt de Tracy tarafından icat edilmiştir (Vincent, 2010, s. 1). Fakat De Tracy'nin ideoloji kavramıyla ifade ettiği şey bugün bu kavramla yaygın şekilde ifade edilenden farklıdır. Çünkü Destutt de Tracy bu kavramla "fikirlerin bilimi"ni kast etmiştir. Nitekim ideoloji kelimesi köken itibariyle Yunanca olup fikir manasına gelen "ιδέα" (idea) ve bilim manasına gelen "λογία" (logia) kelimelerinden mürekkeptir. Türkçe'ye Fransızca "idéologie"den geçen kelime, dolayısıyla lafzen fikirlerin bilimi anlamına gelmektedir. 1789'da gerçekleşen Fransız İhtilali'nin hemen akabinde ideoloji kavramını ortaya atmış olan Destutt de Tracy yukarıda fikirlerin bilimi olarak ifade edilen yeni bir bilim ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. "[M]étaphysique" (metafizik) ya da "psychologie" (psikoloji) kavramlarının onun ortaya çıkarmak istediği yeni "bilimin" tam karşılığı olamayacakları gerekçesiyle "ideoloji" kavramını türetmiştir (Vincent, 2010, s. 1-2). Burada yapılmak istenen Aydınlanma hareketinin akli ön plana alarak olguları anlamlandırma çabasına binaen bu defa fikirleri ve ortaya çıkışlarını inceleyip genel kurallar ortaya koyabilmektir.

Yukarıda ifade edilen manası itibariyle ideolojinin bir anlama çabası olması sebebiyle müspet bir mana ifade ettiği söylenebilir. Fakat kavramın bu orijinal manası zamanla değişmiştir. Örneğin Napoléon Bonaparte ideoloji kavramına pejoratif bir anlam yükleyerek "ideologlar"ı siyasi kargaşa çıkarmakla itham etmiştir. Napoléon'a göre "ideologlar" hiçbir siyasi kavrayış ve basiret sahibi olmadan dünyayı sadece "kafalarıyla" değiştirmeye çalışan insanlardır (Vincent, 2010, s. 3). Karl Marx da Napoléon gibi ideoloji kavramını

pejoratif şekilde kullanmakla birlikte ona başka manalar ilave etmiştir. Marx'a göre ideoloji hakikatin tam tersi olanı ifade etmektedir. Napoléon'un ideoloji derken ifade ettiği "etkisizliğin" ötesinde Marx'a göre ideoloji bir illüzyondur (Vincent, 2010, s. 3). Ona göre üretim araçlarını elinde bulunduranların yani yönetici sınıfın sömürdükleri kitlelerden sömürdüklerini gizlemek amacıyla ürettikleri bir şeydir ideoloji. Dolayısıyla ideoloji toplumdaki hâkim sınıfın çıkarlarını ve bakış açısını yansıtmaktadır. Sınıf çatışması ve tesis edilen sömürü düzeninin bilimsel metotlarla ortaya konması karşısında ideoloji bilimin tam karşısında görülmektedir. Kısacası Marx'a göre ideoloji gerçeğin üstünü örtmek için var olan pejoratif bir kavram olarak ele alınmaktadır.

İdeoloji kavramı başlangıçta fikirlerin bilimini ifade edecek şekilde kullanılmış olsa da kısa sürede sistem olarak fikirleri ifade eden bir kavram haline gelmiştir (Eagleton, 1991, s. 63). Dolayısıyla bugün ideoloji kısaca fikirler sistematigi olarak tanımlanabilmektedir. Bu fikirler sistematigi içinde her zaman bir dünya ve bir toplum görüşü vardır. Bu bağlamda bütün ideolojiler şu üç unsur hakkında cevaplar ileri süren fikirlerin toplamıdır: var olan düzenin açıklanması, gelecekteki ideal toplumun ne olduğu ve tasavvur edilen ideal için gerçekleşecek değişimin nasıl olacağı (Heywood, 2021, s. 31).

Burada ortaya konmaya çalışılan manada günümüzde birçok ideolojinin varlığından bahsedilebilmektedir. İdeolojilerin moderniteyle birlikte toplumsal ve siyasal hayatın bir parçası haline geldiği söylenebilir. Eğitim, aile hayatı, iktisadi hayat, devletin konumu ve yetki alanları veya hak ve özgürlüklerin sınırları gibi toplum hayatının geniş bir bölümünü ilgilendiren konularda görüş öne süren ideolojiler modern hayatla birlikte ortaya çıkmış olsa da daha önce de bir toplum görüşü ortaya koyan düşünceler bütünü yok değildi. Örneğin dinler de toplum hayatının her alanına ilişkin görüşler ortaya koymaktadır. Bu bakımdan ideoloji ile dinin birbirine benzediği ileri sürülebilir. Nitekim Russell (1921) "We are now again in an epoch of wars of religion, but a religion is now called an "ideology".³ demiştir (s. 29). Şerif Mardin (1992) ise ideolojinin modern bir olgu oluşunu kitle iletişim araçlarıyla beraber ortaya çıkan "geniş kapsamlı iletişim "ağ"ları içinde şekillenen simgeleştirme kümesi" oluşuyla açıklamaktadır (s.122). Bu bağlamda 18. yüzyılda kitabın, 19. yüzyılda gazetenin ve 20. yüzyılda radyo ve televizyonun toplumlar üzerinde daha önce görülmemiş etkileri olduğu söylenebilir. Eğitim sisteminin gelişmesi ve aydınların

³ "Şimdi, yeniden bir din savaşları çağının içindeyiz, fakat bir dine artık bir "ideoloji" deniliyor."

"fikir üreticisi" konumunda önem kazanan bir faaliyeti üstlenmesi ideolojileri ortaya çıkaran diğer sebepler olmakla birlikte bu üç unsurun da 19. yüzyıldaki büyük sosyal değişimlerin ve sanayileşmenin toplumları "köksüzleştiren etkileri"nin (Mardin, 1992, s. 132) zemini üstünde yaşandığını ifade etmek gerekir.

İdeolojilerin toplum görüşü öne sürüyor olmalarından dolayı siyasetle ilgisi kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla ideolojiler siyasi alanda faaliyet gösterenlerin sahip oldukları fikirlerde yahut ürettikleri politikalarda merkezi bir yer tutabilmektedir.

Üç ana ideolojiden bahsetmek mümkündür: liberalizm, muhafazakârlık ve sosyalizm (Heywood, 2021, s. 36; Alexander, 2015, s. 2). Bunlara ilaveten klasik ideolojiler olarak milliyetçilik, anarşizm ve faşizm sayılabilir (Heywood, 2021, s. 39). Bunların dışında sosyal-demokrasi, feminizm, çevrecilik, dinî köktencilik, çok-kültürcülük gibi ideolojiler literatürde dile getirilenlerden bazılarıdır. Ve fakat her milletin kendi tarihi serüveni içinde ideolojilerle ilişkisi hususiyet taşıyabilmektedir. Mesela Türkiye özelinde ideolojilerden bahis açıldığında ilk akla gelen ideolojiler Batıcılık, Osmanlıcık, İslâmcılık ve Türkçülük olmaktadır. İdeolojilerin bir toplum görüşü teklif ettikleri ve dolayısıyla siyasi olanla yakından alakadar oldukları yukarıda ifade edilmişti. Bu bağlamda ideolojilerden hareketle yaşanan toplumsal çalkantılar ve siyasi sistem teklifleri modern çağların dikkat çekici özelliklerinden biri olmuştur. Öyle ki modern dönem, Fransız İhtilali'nden günümüze ele alındığında birçokları tarafından "ideolojiler çağı" olarak nitelendirilmektedir (Nelson, 2015, s. 359; Thompson, 2011, s. 4; Örs, 2014, s. 6). Bu araştırmanın da esas konusunu kapsayan 20. yüzyılda ise ideolojiler daha da belirginleşmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada tesis edilen beynelmilel düzen insanlara iki "kutup" sunuyor ve ideolojiler ekseninde bölünmüş bir dünya resmediliyordu. Diğer taraftan yaşanan sosyo-ekonomik değişimler ve ortaya çıkan uluslararası problemler ideolojiler üzerine binaen çözüm önerileri sunan toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasını hızlandırdı. "Soğuk Savaş" adı altında sahnelenen beynelmilel kutuplaşmada Türkiye de özellikle 50'li yıllardan itibaren Batılı liberal kutbun bir parçası haline geldi.

BÖLÜM 2: 1950'Lİ YILLARDA TÜRKİYE'NİN SİYASİ GÖRÜNÜMÜ

Bu bölümde çalışmanın araştırma sorularından "1950'li yıllar Türk siyasi hayatı açısından nasıl bir önemi haizdir?" sorusuna cevap aranacaktır. Bu cevap kapsamında Türk siyasi hayatı iç ve dış siyasi gelişmeler ve yaşanan toplumsal dönüşüm bağlamında somutlaştırılmaya çalışılacaktır. 1950'li yıllar Türkiye'de iktidarın ilk defa serbest seçimler yordamıyla el değiştiği ve siyasette çok parti anlamında plüralist bir yapının siyasal sistemin bir gereği olarak tatbik edildiği bir dönem olmuştur. Bunun bir parçası olarak farklı ideolojik bakış açılarının uzantıları olan siyasi söylemler de ilk defa siyasi hayatın bir parçası haline gelmiştir. Diğer taraftan uluslararası alanda Soğuk Savaş ortamının baskın şekilde hissedilmesi Türkiye'deki siyasi ortamın ideolojik boyutunu da etkilemektedir. Ayrıca toplumsal yapıda dikkat çekici bir dönüşüm söz konusudur. Köyden kente göç, tarımın makineleşmesi, radyo ve kitlesel iletişimin ortaya çıkması, Batı bloğunda yer almanın getirdiği ideolojik ve yapısal değişimler söz konusudur.

Öte yandan Türkiye'deki bütün bu cereyanların tarihsel arka planı bulunmaktadır. Seçim olgusu, çok partili seçimler, çok partili hayatın tesisi ve ideolojilerden yola çıkarak çözüm önerileri geliştirme Osmanlı'nın son döneminde de Türk siyasi hayatında mevcut olan gelişmelerdir. Bu gelişmeler bir süreç olarak ele alınırsa bu sürecin I. Dünya Savaşı ve akabinde ilan edilen Cumhuriyetle başlayan dönemde inkıtaa uğradığı söylenebilir. Fakat 1950'li yılların başlamasıyla birlikte bu hususlar tekrar siyasi hayata egemen olmuştur. Dolayısıyla bu hususlar ele alınırken kısaca tarihsel birikime değinmek de faydalı olacaktır.

2.1. Seçim ve Çok Partili Hayat Tecrübesi

Seçim dendiğinde akla ilk gelen olgulardan biri her ne kadar seçim kampanyaları olsa da seçim kampanyalarının siyasal hayata girmesi ve seçim sonuçlarını etkileyebilecek bir faktör olması seçimlerin halkın geneline teşmil edilmiş halde yapılıyor olmasıyla gerçekleşmiştir. Türk siyasi hayatı seçim olgusuyla 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) vekilleri için yapılan seçimden 43 sene önce tanışmıştır. 1876'da ilan edilen Kanun-i Esasi ilk defa bir parlamento kurulmasını öngörmüş-

tür. Gerçekleşen ilk iki seçim vakıası Kanun-i Esasi'nin öngördüğü çerçevede 1877 yılında ilki 19 Mart, ikincisi 13 Aralık'ta toplanan Mebusan Meclisi için yapıldı. Fakat bu iki seçim de seçilenlerin "büyük çoğunlukla vilayet idare meclislerinin üyeleri arasından, valilerin veya meclis üyelerinin kararıyla tayin" edilmesi suretiyle yapılmıştı (Ortaylı, 2017, s. 187). Yani doğrudan halkın bir aktör olduğu ve umuma teşmil edilmiş bir seçim söz konusu değildi. I. Meşrutiyet olarak ifade edilen bu sürecin akabinde, II. Meşrutiyet döneminde 4 genel seçim 1908, 1912, 1914 ve 1919 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Fakat bu seçimlerin de hiçbiri "tam anlamıyla geniş değildirler." (Tunaya, 1988, s. 6) Ayrıca 1908'den 1918'e kadar süren sıkıyönetim, hükümeti devirme girişimleri, suikastler ve defaatle parlamentonun feshedilmesi dikkat çekmektedir.

1919'da gerçekleştirilen seçim sonrasında toplanan Meclis-i Mebusan, Misak-ı Millî'nin yani "millî yemin" in kabul edildiği çok kısa süren çalışma süresi sonunda İstanbul'un işgal altında olması ve meclisin de işgal güçleri tarafından basılması sebebiyle akim kalmıştır. Meclis son toplantısını 18 Mart 1920'de yapmış ve "Mebusluk görevlerinin yapılması için güvenli bir ortam kalmadığını" ifade ederek meclis görüşmelerinin ertelenmesine karar vermiştir (Tuncer, 2003, s. 86). Aslında görüşmelere ara verme olarak nitelendirilebilecek bu kararın akabinde 11 Nisan 1920'de ise Padişah tarafından feshedilmiştir (Olgun, 2011, s. 10). Meclis-i Mebusan'ın erteleme kararı almasının akabinde yeniden bir seçim yapılması planlanmıştı. Planlanan seçimin gerçekleşmesi akabinde Ankara'da 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açıldı. Fakat yeni mecliste yalnızca yeni seçilen vekiller yoktu. İstanbul'daki kapanan Meclis-i Mebusan vekillerinden Ankara'ya ulaşabilenler de yeni meclisin üyeleri sayılmıştı. Yeni meclis 92 eski mebus ve 232 yeni seçilen mebustan oluşmuştur (Zürcher, 2000, s. 221). Bu bakımdan 23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisi'nin İstanbul'daki Mebusan Meclisi'nin aslında bir devamı olduğu ileri sürülebilir.

Bir sonraki seçim 1923 yılında yapılmıştır. Bu arada İstiklâl Harbi yaşanmış ve Büyük Millet Meclisi harbin kumandanı konumunda olmuştu. İstiklâl Harbi'nin akabinde önceki seçimin savaş koşulları altında acelelen ve kapsamlı şekilde gerçekleştirilememesi sebep gösterilerek 1923'ün yazında yeni seçimin yapılması kararlaştırılmıştı. 1923 seçimlerinde de mebusların büyük çoğunluğu değişmiş ve meclis yeni bir görünüme sahip olmuştur. Önceki dönemden gelen milletvekilleri toplam milletvekili sayısının %36,22'sini ve yeni seçilen milletvekilleri meclisin %63,88'ini oluşturmuştur (Tuncer, 2003, s. 91).

Bütün bu seçimlerin hiçbirisi bu çalışmanın ele aldığı temel mesele olan seçim kampanyaları bakımından dikkat çekici değildir. Seçim kampanyaları ancak siyasi yarışmanın güçlü şekilde söz konusu olduğu dönemlerde öne çıkan bir olgu haline gelmiştir. Bunun için yarışan farklı siyasi partilerin olması bir bakıma gerekli sayılabilir. 1920'de kurulan Büyük Millet Meclisi arifesinde yapılan seçim bu bakımdan dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi yapılan seçimde ve sonrasında kurulan Büyük Millet Meclisi'nde siyasi partiler bulunmamaktadır. Ve fakat daha ilgi çekici olan husus siyasi partilere karşı takınılan tavrıdır. Birinci Meclis olarak ifade edilen 1920'den 1923'e kadar devam eden dönemde Meclisin farklı görüşlere sahip ve ittihatçı, itilâfçı, İslâmcı, Osmanlıcı, liberal, Bolşevik, çiftçi, tüccar, asker, aşiret reisi, öğretmen, politikacı (Güneş, 1987, s. 435) olmak gibi çok farklı sosyo-ekonomik arka planı olan insanlardan müteşekkil olduğu bilinmektedir. Buna mukabil vekiller bir yoruma göre "vatanı kurtarmak" gayesi etrafında birleşmişlerdir (Velidedeoğlu, 1990, s. 77). Öte yandan siyasi partilerin oluşumuna karşı hâkim bir anlayış olduğu görülmektedir. Öyle ki Meclis 22 Ocak 1921 tarihli Gizli Celse'de fırka teşkiline "içtisar" yani cesaret edenlerin İstiklâl Mahkemeleri'ne havale edileceğine ilişkin bir karar verilmiştir (T.B.M.M., 1921a, s. 345). Aynı celsede parti kurmanın "dinsizlikten, vatansızlıktan başka bir şey" olmadığı dile getirilmiştir (T.B.M.M., 1921a, s. 327). Bu durum dönemin şartlarının savaş şartları olmasıyla alakalandırılabilir. Mayıs ayına gelindiğinde ise önemli bir gelişme yaşanır. 10 Mayıs 1921'de Mustafa Kemal Paşa Meclis'teki milletvekillerinin bir kısmıyla "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" adı altında daha sonraları Birinci Grup olarak da anılan bir grup kurmuştur.⁴ Grubun dışında bırakılan milletvekilleri ise bu duruma tepki gösterirler ve Hüseyin Avni Bey 12 Mayıs'ta Meclis'e itiraz mahiyetinde bir önerge verir. Bu itiraza cevaben ileri sürülen gerekçe ise ilginçtir: "(...) hiç bir garaz ve maksat yoktur. Müdafaa-i Hukuk Grubu Misakı Millî üzerinde teşekkül etmiştir. Kim arzu ederse teşrif eder, girer. (...) Aramızda tefrikanın eseri yoktur. Bu grup siyasi bir fırka olmak üzere teşekkül etmemiştir. Çünkü Misakı Millîye herkes yemin etmiştir." (T.B.M.M., 1921b, s. 299)

⁴ Bundan yaklaşık iki buçuk sene sonra 9 Eylül 1923'te ise grup siyasi partiye dönüşerek Halk Fırkası adını almış, daha sonra başına "Cumhuriyet" kelimesinin eklenmesi ve "fırka"nın "parti"ye dönüşmesiyle Cumhuriyet Halk Partisi haline gelmiştir.

Yani grup kurulmasına karşı yapılan itiraza verilen cevap grubun bir siyasi parti olmak üzere kurulmadığıdır. Siyasi partilerin olmadığı bir ortamda ise gerçekleşen seçimler siyasi kampanyaların heyecanından uzak geçen dönemler olmuştur. Siyasi partilerin seçim dönemlerinde etkin bir faaliyet olması ise ancak Cumhuriyet döneminde çok partili hayatın tesis edilmesiyle gerçekleşebilmiştir.

1923 yılının Ekim ayında başlayan Cumhuriyet dönemi çok partili hayatın ilk kez tecrübe edildiği bir dönem değildir. Fakat Cumhuriyet'le birlikte içine girilen tek partili düzenden çok partili hayata geçiş teşebbüsleri II. Dünya Savaşı sonrası beynelmilel şartlar nüfuzunu hissettirene kadar başarısız olmuştur. Cumhuriyet'in ilan edildiği yıl olan 1923'ten 1946'ya kadar iki teşebbüs gerçekleşmiştir. 17 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası'nda bir parti içi muhalefetin neticesi olarak ortaya çıkan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) 6 ay 20 gün sonra Şeyh Sait İsyanı sebep gösterilerek kapatılmıştır. Daha sonra 1930'da dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün "çok partili hayat" gayesiyle yaptığı yönlendirme sonucu kurulan Serbest Fırka (SF) ise TCF'nin neredeyse yarısı kadar yaşayabilmiş, 98 gün sonra halk nazarında gördüğü güçlü teveccüh ve "rejime yönelik bütün muhalefetin SF'nin çevresinde" toplanmasıyla yine M. Kemal Atatürk tarafından dağıtılmıştır (Ahmad, 2020, s. 77).

1946 yılına gelindiğinde 1924'te TCF'de olduğu gibi bir parti içi muhalefet neticesinde DP kurulmuştur.⁵ Bu parti içi muhalefet 7 Haziran 1945 tarihinde CHP gurubuna verilen ve altında dört kişinin imzası olduğu için Dörtlülük Takrir ismiyle anılan önerge ile kendini açığa çıkarmıştı. Bu dört kişi Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan idi ve kısa süre içinde bu dört kişiden üçü partiden ihraç edildi, diğeri yani Celal Bayar ise kendi istifasını verdi. Böylece CHP ile bağları kopmuş olan bu dörtlülük DP'yi kurdular ve sonuç itibariyle DP önceki muhalefet partilerinden çok daha uzun süre yaşayabildi. Ve fakat DP'nin ortaya çıkması yalnızca parti içi muhalefetle açıklanamaz. Aslında -DP ya da bir başka parti- bir muhalefet partisinin ortaya çıkabilmesi CHP'nin bu yöndeki girişimleriyle mümkün olabilmiştir. 1945 tarihinden önceki tarihlerde parti içi muhalefet sesleri duyulmasına rağmen ve hatta TCF gibi bir muhalefet partisi kurulmuş

⁵ Aslında Cumhuriyet döneminde çok partili hayatın ilk kurulan siyasi partisi DP değil, Nuri Demirağ tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi'dir (MKP). Fakat bu partinin varlığı pek önemsenmemiştir. Öyle ki 5 Eylül'de kurulan MKP'nin ardından 1 Kasım'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü MKP'nin varlığına rağmen "Bizim tek eksikimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır." demiştir (Toker, 1990b, s. 76).

olmasına rağmen CHP'nin bunu sona erdirmesi, diğer taraftan 1945 tarihinde CHP'nin demokratikleşme adına bu yönde bir girişim başlatması daha çok II. Dünya Savaşı sonunda beynelmilel şartların icbar ettiği değişimle ve Birleşmiş Milletler'e üye olmak gibi Türkiye'nin Batılı ülkeler arasında bir yer edinme çabasıyla açıklanabilir. Nitekim "Türkiye'nin Batı'dan ve özellikle de ABD'den gelen askerî ve ekonomik yardıma giderek bağlanması, onu Batılı müttefiklerinin görüşlerine çok duyarlı bir hale getirmişti[r]" (Karpat, 2020, s. 92-93). II. Dünya Savaşı sonrası şartlar ve bu gibi gelişmeler sonunda Türkiye'de yeni partiler teşkil edilmesine izin verilen bir ortam doğduğu ileri sürülebilir. Türkiye'nin "Batılı müttefiklerinin görüşlerine çok duyarlı bir hale" gelmesini anlamak için biraz daha geriye gitmek gerekebilir. Esasında Türkiye İstiklâl Harbi yıllarında Sovyetler Birliği ile yakınlaşmış ve bu yakınlaşma 17 Aralık 1925'te "1925 Türkiye-Sovyetler Birliği Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Antlaşması ile Uzatma Protokolleri" imzalanarak ilan edilmiştir. Söz konusu Saldırmazlık Paktı taraflardan birisi bir başka ülke ile savaşa girdiğinde anlaşmanın diğer tarafı olan ülkenin tarafsız kalmasını, tarafların birbirine saldırmamasını ve birbirlerine karşı teşkil edilen herhangi bir anlaşma veya ittifaka dâhil olmamasını öngörüyordu (Bulut, Öğreten, Serbestoğlu, & Köse, 2019, s. 1460). Yine anlaşmaya göre pakt 10 yıl geçerli olmakla birlikte her 10 sonunda taraflardan birinin itirazı olmazsa yenilenecekti. Nitekim böyle de oldu ve 1935 yılına gelindiğinde Saldırmazlık Paktı yenilendi. Fakat bundan 10 yıl sonra 1945 yılına gelindiğinde durum karmaşık bir hal aldı. 20 yıla yakın yürürlükte kalan Saldırmazlık Paktı İkinci Dünya Savaşı'nın Sovyetler üzerinde sebep olduğu etkiyle birlikte Türkiye'nin savaş sırasındaki tutumu sebep gösterilerek Sovyetler Birliği tarafından yenilenmemesi neticesinde son buldu. Bunun yanı sıra Sovyetler Birliği 7 Haziran 1945'te Türkiye'ye verdiği nota ile Türkiye'den Ardahan ve Kars illerini istemiş, Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesini ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi hakkında yeniden ortak bir karara varılmasını talep etmişti (Bulut vd., 2019, s. 1466). Bunun üzerine Sovyetler Birliği ile ittifak fikrinden vaz geçen Türkiye Batı'ya yaklaşmış, bir anlamda Sovyetlere karşı kendine müttefik aramıştır. "[K]esin olarak Batı tarafına" kayan Türkiye 1945 yılında Birleşmiş Milletler'in kurulmasıyla sonuçlanan San Francisco konferansı sırasında "modern demokrasi yolunda" ilerlediği ve demokratik oluşumların gelişmesine izin verileceği mesajları vermiştir (Karpat, 2010, s. 236).

Demokrat Parti'nin kuruluşuna giden süreç yukarıda da sözü edildiği gibi bir parti içi muhalefetle başlamıştır. Bu muhalefetin kendini bariz şekilde ortaya çıkarmasında etken olan ilk hadise Ocak 1945'te Meclis'e gelen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'dur. Muhalefet edenlere rağmen Haziran 1945'te kabul edilen kanun toprağı olmayan ya da yeterli miktarda toprağı olmayan çiftçilere toprak vermeyi ve bu toprağın devamlı kullanılmasını sağlamayı öngörüyordu. Fakat bununla kalmıyor bir kısım arazinin devlet tarafından istimlak edilerek köylüye dağıtılması planlanıyordu. Kanununun 17. maddesinde ifade edilen bu husus özellikle tartışmaların odağında olan konu idi. Muhalefet aslında bu düzenlemeye tamamen karşı olmadığını ifade ediyordu. Temelde karşı olunan devletin büyük toprak sahiplerinin toprağını istimlak etmesi fikri ve istimlak edilen toprağın çiftçiye dağıtılarak toprağın bölünmüş olması neticesi idi. Yine Adnan Menderes tarafından bu tabikatin toprak mülkiyetinde emniyetsizliğe sebep olacağı ve "zati istihsal şekline mahkûm bir düzeni" getirdiği ifade edilmiştir (Aydemir, 1993, s. 117). Kitleli üretim ya da seri üretimin tersi olarak düşünölebilecek olan zati istihsale yönelik çalışma, toprağın bölünmesi vakıası gibi, büyük işletmeler yerine küçük işletmelere yol açmak olarak telakki edilmektedir. Büyük tartışmalar eşliğinde kabul edilen ve bir parti için muhalefetin tebarüz etmesine sebep olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu netice itibariyle tam manası ile uygulanmamıştır. Mart 1950'de yani DP'nin iktidarından evvel kanunu kabul eden aynı meclis tarafından değıştirilerek "bir reform kanunu" olmaktan çıkarılmıştı (Aydemir, 1993, s. 119).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun ortaya çıkardığı muhalefet CHP içindeki dört kişinin partiye önerge vermesine kadar gitti. Dörtlü Takrir olarak anılan bu önerge Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabulünden bir gün sonra 12 Haziran 1945'te parti tarafından reddedildi. Bunun üzerinde bu dört kişiden ikisi olarak Adnan Menderes ve Fuat Köprölü basındaki beyanlarıyla muhalif tutumlarını sürdürdüler. 21 Eylül'de de bu ikisi CHP'den ihraç edildiler. Sonra bu yapılanın tüzüğe aykırı olduğunu ifade eden Refik Koralan da ihraç edilenlere ilave edildi. 7 Ocak 1946'da bu dört kişi DP'yi resmen kurdular.

2.1.1. 1946 Seçimleri ve Sonrası

Kurulduktan hemen sonra DP'nin halk nazarında gördüğü karşılığın ortaya çıkmaya başlamasıyla CHP ilk defa karşısında bir siyasi parti gücü hissetmeye başlamıştı. Dikkat çeken bir husus yeni kurulan DP'nin daha önce Mustafa Kemal Atatürk'ün teşebbüsüyle

kurulan ve kısa süre sonra kapanan Serbest Fırka'ya benzetilerek onun gibi bir danişıklı dövüş yani muvazaa partisi olup olmadığının sorgulanmış olmasıdır. Bu sorunun akla gelmesinde dönemin iktidar partisinin yeni bir partinin kurulmasına yönelik hoşgörüsü ve hatta bunu teşvik etmiş olmasının ciddi pay sahibi olduğu söylenebilir. Bu soru dönemin gazetecileri tarafından yeni partinin kurucularına yöneltilmiş ve menfi cevaplanmıştır. Ve fakat DP yöneticileri bu yakıştırmadan rahatsız olmuş olacaklar ki Genel Başkan Celal Bayar 1946 yılının Mart'ında gazetecilere yaptığı bir açıklamada "[m]uvazaa isnatları ve DP'nin Serbest Fırka gibi geçici olacağı yolundaki telkin ve telakkiler"i partilerinin karşılaştığı birinci zorluk olarak ifade etmiştir (Toker, 1990b, s. 84). Diğer taraftan CHP'de de bir muvazaa partisi karşısında olmanın rahatlığı hiçbir şekilde görülmemektedir. Kuruluşunun ardından DP ilk aylarda teşkilatlanma bakımından yavaş bir ilerleme gösterse de partiye olan desteğin halka yayılmaya başlaması ve sonraki hızlı büyümesi halkın yeni partiyi gerçek bir muhalefet partisi olarak görmeye başlamasıyla açıklanabirdi (Karpat, 2010, s. 240). Dolayısıyla muvazaa partisi olmak şöyle dursun CHP'liler DP'nin halk nazarında ciddi bir karşılık bulduğunu fark etmekle adeta "afalladılar" (Zürcher, 2000, s. 308). Bunun üzerine CHP Mayıs 1946'da olağanüstü toplandı ve kongrede parti içi birtakım düzenlemelerle birlikte seçimler hakkında kararlar alındı. Bunlardan en dikkat çekenini daha önce 1947 yapılması planlanan seçim tarihinin 1946 yılına çekilmesi olmuştur. Seçimlerin bir yıl erkene alınması yeni kurulan muhalefet partisinin hazırlıksız yakalanmak istenmesi (Zürcher, 2000, s. 308) ve böylece CHP'nin iktidarda kalmasını sağlamak amacı gütmesiyle (Karpat, 2010, s. 242) açıklanabilir.

Seçimlerin 21 Temmuz 1946'da yapılmasının kararlaştırılması DP tarafında şiddetli tepkiyle karşılandı. Mayıs'ta yapılan Belediye Seçimlerine katılmamak bu tepkinin bir neticesi oldu. Temmuz'daki genel seçimleri de boykot etmek düşünülüyordu. Fakat Milli Şef İsmet İnönü'nün bu tavır aleyhine olan ikazı ve kapatılmaktan korkmasının (Toker, 1990, s. 111) da etkisiyle DP seçimlere katılma yönünde bir karar almaya gitti. Bütün hazırlıksızlığına rağmen DP seçime kalabalık seçim mitinglerinin dikkat çektiği bir kampanya ile katıldı. DP'nin mitinglerde ciddi kalabalıkları toplamayı başarması, Mareşal Fevzi Çakmak'ın DP listesinde bağımsız aday olarak seçime katılması gibi faktörler CHP'yi tedirgin etmişti (Eroğul, 1990, s. 16). Belirlenen tarihte seçimler yapıldı ve seçimlerin arifesindeki fırtınalı siyasi atmosfer seçim akabinde şiddetini daha da arttırdı. Çünkü seçimler olurken

oy mazbatalarının çalınması, değiştirilmesi, sandıkların ortadan kaybolması gibi usulsüzlüklerin haberleri geliyordu. Daha da önemlisi seçimler açık oy, gizli tasnif şeklinde gerçekleştirilmiş; bu da oy vermeye gelen insanların tercihlerini baskılamaya imkân vermekle birlikte sonuçların değiştirilmesine geniş bir alan açıyordu. Esasında bütün diğer seçim usulsüzlüklerinin bu "açık oy, gizli tasnif" sayesinde yapılabildiği ileri sürülebilir (Toker, 1990a, s. 9). Seçimlerin sonrasında bu usulsüzlüklerin ve seçim serbestliği aleyhindeki faaliyetlerin raporları da yoğun şekilde ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine DP tarafından İnönü'ye gönderilen bir telgrafta mevcut haksızlığın düzeltilmesi talep edildi (Eroğul, 1990, s. 16). Fakat buna rağmen seçim sonuçları ilan edildi ve CHP meclisin 465 sandalyesinden 395'ini, DP ise 64'ünü elde etti (Karpat, 1959, s. 164). Açıklanan bu sonuçlara DP şiddetle itiraz etmiş, birçok ilde ciddi kalabalıklarla seçimleri protesto eden gösteriler düzenlemiştir.

1946 seçimlerinin akabindeki bir yıl, sonraki yıllardaki çok partili hayatın devamı bakımından dikkat çekicidir. Haksızlığa uğradığını söyleyen DP sert muhalefeti bu süreçte gizlememiştir. Seçimlerin sonrasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü hükümeti kurma yetkisini CHP içindeki sertlik yanlılarının en önde geleni olarak görülen Recep Peker'e vermişti. Başbakan olan Peker muhalefeti sindirme yoluna gitmiş ve fakat DP "istenileni yapmayı" reddetmiştir (Zürcher, 2000, s. 309). Bu süreçte DP hükümete yönelik sert eleştirilerine devam etmişti. Buna mukabil CHP basın kanunda antidemokratik diye nitelenebilen değişiklikler yapmış; hatta DP'ye İstiklâl Mahkemeleri'ni hatırlatarak tehdit dahi etmiştir (Timur, 1991, s. 56). Ayrıca ülkedeki sol akımlara karşı da bir korku havası oluşturulmuş ve yayın organları kapatılmıştır (Timur, 1991, s. 57). 1947'nin bütçe tartışmaları sırasında tansiyon iyice yükselmiş ve DP, Meclisi terk ederek devam eden görüşmeleri boykot etmiştir. Sonra, 7 Ocak 1947'de DP ilk kongresini düzenlemiş ve *Hürriyet Misakı* adıyla bir kararı kabul etmiştir. *Hürriyet Misakı*'nda DP anayasaya aykırı olduğu halde kanunlar arasında bulunan ve antidemokratik olan hükümlerin kaldırılmasını talep ediyor ve fakat daha önemlisi Meclis'te bu doğrultuda verilecek önergeler kabul edilmediği takdirde Meclis'i terk edecekleri belirtiliyordu (Eroğul, 1990, s. 24-25; Zürcher, 2000, s. 311). Bir taraftan sıkıyönetim devam ederken yapılan baskı ve tehditler karşısında geri adım atmayan muhalefet ile iktidar partisi arasındaki bağlar kopma noktasına geldiğinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü duruma müdahil olarak her iki partinin lideriyle görüşmüş ve 12

Temmuz Beyannamesi adıyla bilinen açıklamayı yapmıştır. Bu beyannamede Devlet Başkanı sıfatıyla İnönü partiler üstü bir tavırla iki partiyi de uyarılmış, muhalefetin teminat altında yaşayacağını ve iktidarın da muhalefetin sahip olduğu haklar dışında bir faaliyete çalışmadığından emin olacağını ifade etmiştir (Timur, 1991, s. 59).

12 Temmuz Beyannamesi Türkiye'deki siyasal ve toplumsal manada çoğulculuğa gidiş noktasında bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla 21 Temmuz 1946'da yapılan seçimden bu beyannameye kadar geçen bir yıllık dönemin Türkiye'de çok partili hayatın yerleşmesi bakımından en kritik dönem olduğu ileri sürülebilir (Karpat, 1959, s. 169). Beyannameyle birlikte partiler arasında "normal ilişkiler" kurulabilmiştir (Karpat, 1959, s. 194). Birkaç ay sonra başbakan Recep Peker istifa edip, yerine Hasan Saka'nın gelmesi de "ılımlılar"ın zaferi olarak görülmüştür (Ahmad, 2010, s. 45). 1949 yılına gelindiğinde de Hasan Saka'nın "yerine daha uzlaşmacı bir kişi olan ve İslâmcı eğilimleriyle bilinen Profesör Şemsettin Günaltay" getirilmiştir (Zürcher, 2000, s. 312). Netice itibarıyla CHP yaptığı birçok düzenleme ile bir bakıma DP'nin taleplerine yanıt vermiş ve muhalefetin varlığını teminat altında hissetmesi sağlanmıştır.

CHP'nin çok partili hayatın tesisi ve çoğulculuk bakımından attığı önemli bir diğer adım ise cemiyetler ve matbuat kanunlarında yapılan değişiklikler olmuştur. Özellikle cemiyetler kanunu siyasi partilerin serbestçe ortaya çıkabilmeleri bakımından belirleyici sayılabilir. Nitekim 1946'da yapılan değişikliğe kadar yürürlükte olan ve 1938'de kabul edilen cemiyetler kanunu siyasi cemiyetlerin yahut derneklerin kurulabilmesi için yetkili üst makamlardan bir bakıma izin alınmasını gerektiriyordu. Kanunun 4. maddesi bir cemiyetin faaliyete geçebilmesi için tescil olunduğuna dair bir belge almasını şart koşuyordu (Cemiyetler Kanunu, 1938, s. 10272). 5 Haziran 1946 tarihinde ise kanunun 4. maddesinde yapılan değişiklikle birlikte bu şart ortadan kaldırıldı ve artık bütün derneklerin⁶ kurulduktan sonraki ilk iş gününde kurulduğunun bildirilmesi yeterli oluyordu (Cemiyetler Kanununun bazı, 1946, s. 10729). Ayrıca önceki cemiyetler kanunu sınıf esasına göre cemiyet ya da parti kurulmasını yasaklıyordu. Yapılan düzenleme ile sınıf esasına göre dernek kurmak serbestleşti (Karpat, 2010, s. 246). Dolayısıyla sosyalist görüşlü partiler, sendika gibi işçi teşekkülleri kurmanın da önü açılmış oldu (İpek, 2021, s.

⁶ Yeni kanunda artık cemiyet kelimesi yerine "dernek" kelimesi kullanılıyordu.

207). Böylece siyasi partilerin kurulması hususunda önemli bir serbestiyet tanınmış oluyordu.

Esasında Cemiyetler Kanunu değişikliği, gerçekleşmeden önce CHP'nin aynı yılın Mayıs ayında gerçekleşen ikinci olağanüstü kurultayında kararlaştırılmıştı. Kurultayda alınan kararlar birçok bakımdan dikkat çekici olmuştur. Kurultayın arifesinde DP'nin seçimlere katılmama kararını ilan etmiş olması Kurultay'ın ve dolayısıyla CHP'nin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'nün tutumunu daha önemli hale getirmişti (Uzun, 2013, s. 145). Kurultayda ayrıca Genel Başkan'ın "Değişmez" ünvanı da kaldırılmış ve İnönü artık dört yılda bir seçimle yeniden belirlenecek olan Genel Başkan olmuştur. Bu teklif bizzat İnönü'nün kendisi tarafından yapılmıştır ve bir demokratikleşme adımı olarak telakki edilmiştir (Uzun, 2013, s. 152). Kurultayda kararlaştırılan ve Cemiyetler Kanunu gibi daha sonra kanun değişikliğine dönüşen bir diğer önemli konu basın kanunu hakkında olmuştur. Basın kanununda 13 Haziran 1946 tarihinde değişiklik yapılarak daha önce hükümete verilmiş olan gazeteleri kapatma yetkisi artık mahkemelere verilmiştir (Yeşil, 2001, s. 82; Matbuat Kanununun 50 nci, 1946, s. 10779). Böylece gazetelerin kapatılması söz konusu olduğunda mahkemeler isnat edilen suçlar için delil sunulmasını talep edecek ve ona göre bir karara varılacaktı. Ayrıca kısa bir süre sonra 30 Eylül'de çıkarılan bir başka kanun da gazete çıkarmanın şartlarında da kolaylaştırma sağlıyordu. Bunların içinde en üst idari amirden ruhsat almak, depozito yatırmak ve gazete çıkarmanın iyi ahlak belgesi ibraz etmesi gibi şartların kaldırılması da vardı (Karpat, 2010, s. 245). Bütün bu gelişmeler yapılacak ilk çok partili seçim olan 1946 seçimlerinin öncesinde farklı fikirlerin ve siyasi oluşumların önünü açmak üzere atılmış adımlar olarak değerlendirilebilmektedir. Fakat 1946 seçimlerinde yaşananlar ve sonrasında seçimlerde gerçekleşen usulsüzlüklerin görmezden gelinmesi çok partili hayatın tesis edildiği asıl yıllar olarak 1950 seçimleri sonrasının görülmesine sebep olmuştur.

2.1.2. 1950 Seçimleri

14 Mayıs 1950 yılında gerçekleşen genel seçim Türkiye'de gerçek anlamda yapılmış ilk seçim olarak kabul edilmektedir. Seçimler, seçimlerden önce kabul edilen seçim kanununun öngördüğü şekilde gizli oy, açık tasnif usulüyle gerçekleştirilmiştir. 1950 seçimleriyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa iktidar değişmiş ve 27 yıl boyunca ikti-

darda bulunan CHP sona ererek 10 yıl sürecek DP iktidarı başlamıştır. Seçimler birçoklarına göre Türkiye'de bir dönüm noktasıdır (Zürcher, 2000, s. 321). Bir seçimin olması gereken esasları göz önüne alındığında seçimlerin adil şekilde yapıldığı ileri sürülebilir. Adil ve dürüst yapılmış olması bakımından ilk seçim olarak telakki edilen ve oldukça coşkulu bir seçim kampanyası akabinde sakinlikle geçen 1950 seçimlerine katılım ciddi manada yüksek olmuş, Cumhuriyet tarihindeki en yüksek katılımlı birkaç seçimden biri gerçekleşmiştir. Seçimlere katılımın %89,3 (TÜİK, 2012, s. 3) gibi yüksek bir oranda olması ilk seçim olması bakımından dikkat çekicidir. Seçimlerin sonunda DP büyük bir oy farkıyla iktidar partisi olmaya hak kazanmıştır. Seçim sonuçlarının meclisteki sandalye sayısına yansımaları ise daha dikkat çekici olmuştur. Seçimlerin liste usulü çoğunluk sistemiyle yapılmış olması alınan oyların meclisteki karşılığını daha çok oy alan parti lehine arttırmış ve DP Meclis'te CHP karşısında ezici bir üstünlük kurmuştur.

1950 seçimleri yaklaşırken DP açısından bakıldığında en önemli hususu teşkil eden mesele 1946 seçimlerinde gerçekleşen usulsüzlükler ve baskıların 1950 seçimlerinde gerçekleşmemesi olmuştur. 1949 yılında yapılan DP kurulunda ele alınan en önemli mesele "seçim sistemi" idi (Karpat, 2010, s. 319). Hasan Saka'nın yerine gelen ve yukarıda "uzlaşmacı" ve "İslamcı eğilimleriyle bilinen" şeklinde tarif edilen Şemsettin Günaltay hükümeti yeni bir seçim yasası hazırlamıştı. Bu seçim yasasında DP'nin talep ve eleştirileri de dikkate alınmış ve 1946 seçimlerinin tam tersi şekilde bir demokratik seçim yasası hazırlanmıştı.

1946 seçimlerinin adil ve dürüst seçim olgusuna uymaması ve yaşanan vakalar hafızalardayken DP'nin en büyük endişesi aynı şeyin 1950 seçimlerinde de gerçekleşmesi ihtimali olmuştur. 16 Şubat 1950 yılında kabul edilen 5545 Sayılı yeni Seçim Kanunu da DP'nin bu bağlamdaki endişelerini tamamen olmasa da önemli oranda izale etmiştir. Fakat bu izale ediş kolay olmamıştır. Aslında DP'liler 1946 seçimlerinin akabinde eleştirmeye başladıkları seçim kanununun değişmesi için TBMM'ye teklifte bulunmuşlardı. Bu teklifin en önemli konusu seçim olgusunun da en önemli konusu sayılabilecek şey olan gizli oy açık tasnif usulü olmuştur. Ayrıca yükseköğretim dâhilindekiler hariç tutulmak üzere devlet memurlarının siyasi partilere üye olmalarının yasaklanması da istenmişti. Fakat bu teklif reddedildi. İlerleyen süreçte İsmet İnönü'nün inisiyatifiyle ortaya çıkan 12 Temmuz Beyannamesi her ne kadar CHP ve DP arasında ılımlı bir hava yaratmış olsa da yeni seçim

kanunu tartışmaları sırasında DP'nin endişelerini ciddiye aldırarak için tazyikte bulunması gerekmişti. Seçim kanununun adil bir seçim öngörmesi ve bu anlamdaki gerekli güvencelerin sağlanması konusunda DP'nin büyük ölçüde tavizsiz davranarak CHP'lileri bir manada çaresiz bıraktığı söylenebilir. Öyle ki demokratik niteliklerine dikkat çekilebilen (Eroğul, 1990, s. 43) bu seçim kanununun çıkmasını DP kendine mal edebilmiştir. Nitekim Celal Bayar bir konuşmasında bu kanunu DP'nin "millet iradesinin tecellisini istihsal için" millete bağışladığını söylemiştir (Büyüktolu, 2021, s. 137). Esasında, iktidar partisinin ön ayak olduğu seçim kanununun aslında sadece onun eseri olmadığının genel bir kanı olduğu da ileri sürülebilir. Örneğin 29 Nisan 1950 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Nadir Nadi "[b]u kanunun hazırlanmasında muhalefetin ve halk efkârının büyük ölçüde rolü olduğunu kim inkâr edebilir?" diye yazmıştır (Nadi, 1950, s. 1).

Yeni seçim kanununa giden süreçte DP 1946 seçimlerinin tecrübesinden hareketle seçimlerin güvenliği konusunda çok hassas davranmıştır. Bu hassasiyetlerden birisi de adli güvence olmuş ve seçimler için adli güvence sağlanması DP tarafından şart koşulmuştur. Seçim kanunu Meclis'te görüşülmeye başlamadan önce hazırlanan tasarı ve tartışmalar DP'yi, MP ile birlikte 1949 yılındaki ara seçimlere katılmamaya itmiş ve iktidar partisi seçimlere yalnız katılmak durumunda kalmıştı. 7 Ocak 1950'de DP bir bildiri yayınlarak iktidarı seçimlerin dürüstlüğü konusunda uyarılmış ve 1950 seçimlerine de katılmayabileceğini bildirmişti. Buradaki "[a]maç kanunun tam güvenceli olarak çıkmasını sağlamak için son bir gösteri yapmaktır" (Eroğul, 1990, s. 43).

Muhaliflerin ara seçimlere katılmaması ve diğer baskıları CHP iktidarında yaklaşan seçimlerin adil ve dürüst şekilde yapılacağı hususunda bir güvence vermek zorunluluğu hissettirmişti. Nitekim İsmet İnönü meclis oturumunda yaptığı konuşmada 1946 seçimlerinden beri siyasi alanda yaşananları "demokratik hayatın feyizleri ve hastalıkları" olarak ifade etmiş (T.B.M.M., 1949, s. 8) ve yapılacak seçimlerde hile yapılmadığına inanılabilmesi için seçim kanununda düzenlemelerle tedbirler alınması gerektiğini ifade etmişti:

"İyi niyet sahibi fakat vesveseli vatandaşların yüreğinde dahi seçimde hile imkânı olmadığı inancını yerleştirmelidir. (Bravo sesleri) Bunun için ne kadar tedbir alınsa, yerindedir. Seçimde zor kullanma ihtimali kesin olarak önlenmelidir. Haksızlığa karşı müdafaa kisvesi altında vatandaşın kendisi hakkı yerine getirmeye kalkması,

memleketin halini ve âtisini karanlık ve kanlı ihtimallere götürebileceğine Büyük Meclisin dikkatini çekmek vazifemdir." (T.B.M.M., 1949, s. 9).

Bütün bunlar üzerine DP'nin adli güvence için ileri sürdüğü şart iktidar partisi mensupları tarafından kabul edilmiştir.

Seçim kanununun ayrıntılı şekilde ele aldığı meselelerden birisi bu çalışmanın da ana konusu olan propaganda çalışmaları ile ilgili olmuştur. Kanunla iktidar partisi dışındaki partiler de artık radyoyu propaganda faaliyetleri dâhilinde kullanabileceklerdi. Buna göre beş veya daha fazla seçim çevresinden aday gösterebilen partiler günde beş dakika ve on veya daha fazla seçim çevresinden aday gösterebilen partiler günde on dakika radyoyu kullanabileceklerdi. Seçim kanununun, kanun henüz tasarı halindeyken tartışma konusu haline gelen ve fakat neticede bu sefer iktidarın istediği şekilde sonuçlanan meselelerinden birisi de partilerin propaganda maksadıyla yaptıkları kapalı salon toplantılarına içinde bulunulan seçim çevresi dışından gelen seçmenlerin katılamaması ile ilgiliydi (T.B.M.M., 1950b, s. 677-679). Yani seçim kanununa göre toplantılara yalnızca toplantının yapıldığı seçim çevresindeki seçmenlerin katılabilmesi öngörülüyordu. Muhalefet ise bu maddeye toplantı hürriyetine aykırı olduğu gerekçesiyle karşı çıkıyordu. Fakat madde olduğu gibi kabul edildi. Bunların dışında seçim kanununa göre memurlar, amirler, askerler yahut milletvekilleri görevde buldukları yerdeki seçim kurullarına giremeyecekler, sandıklarda gözlemci bulundurulabilecek, oy pusulaları izinsiz surette bir yerden bir yere nakledilemeyecek ve mahkemece korunacak ve de seçim sonuçları hemen ilan edilecekti (Cerrahoğlu, 1996, s. 37). Seçim usulü "liste usulü çoğunluk" olacak (Olgun, 2011, s. 23) ve dolayısıyla bir seçim çevresinde en çok oyu alan parti oradaki bütün milletvekillerini kazanmış sayılacaktı. Aynı zamanda bağımsız adaylar da parti listelerinde bulunabilecekti. Ve bunlarla birlikte seçmen de partilerin sunduğu listedeki adaya bağımsızları dâhil ederek karma listeler yapabileceklerdi (Tuncer, 2003, s. 111).

Nihayetinde DP'nin de kabul edebileceği bir hale getirilen seçim kanunu meclisten CHP'lilerin ve DP'lilerin lehte oylarıyla geçmiştir (Eroğul, 1990, s. 44). Ve kanuna göre seçimler 1946 seçimlerinin aksine gizli oy, açık tasnif usulüyle gerçekleştirilecek ve yargı denetimine tabi tutulacaktır. Yargı denetimi kapsamında her seçim kurulu başkanlığına bir hâkimin getirilmesi ve yüksek yargı üyelerinden teşekkül edecek bir Yüksek Seçim Kurulu ön görülmüştür. Bütün bunlar bazı başka konularda tartışmalar yaşanmış olsa bile

DP'nin seçim kanununu kabul etmesine imkân sağlamıştır. Öte yandan MP seçim kanununu benimsemediğini ifade etmiş ve kanunun aleyhinde rey beyan edeceklerini ilan etmiştir. Onların itirazları ise liste usulü çoğunluk yani "ekseriyet usulü"nün benimseniyor oluşu, aday olmak, yargıca itiraz ve propaganda çalışmaları ile ilgili düzenlemeler üzerinde yoğunlaşmaktadır (TBMM, 1950b, s. 707-708). MP'nin ihtilafı esasında bir ölçüde kanunu yapanlara yönelik olmuştur. Bir önceki yani 1946 seçimlerinde yapılan haksızlıklar ve kanuna aykırı uygulamalara dikkat çekilmektedir. "[İ]yi bir seçim sadece iyi bir kanunla olmaz. İyi bir kanundan önce gelen bir şart daha vardır. O da seçimde vazife alanların iyi niyet sahibi olması, namuskâr hareket etmeleri şartıdır." denilerek 1946 seçimlerindeki kanunsuzlukların faillerinin cezalandırılmamış olmasına işaret edilmiştir (TBMM, 1950b, s. 709). MP'nin bu itirazlarına rağmen yeni seçim kanunu meclisteki mevcut 346 milletvekilinden 336'sının lehte ve 10'unun aleyhte oylarıyla kabul edilmiştir (TBMM, 1950b, s. 710).

Seçim yasasının kabul edilmesinin akabinde seçim çalışmaları başlamıştı. Halkın yoğun ilgi gösterdiği süreçte siyasal katılım o kadar yüksekti ki "[ö]rneğin, sadece Elazığ'da 600'den fazla kimse milletvekili adaylığı için başvurmuştu" (Eroğul, 1990, s. 44). Türk kamuoyu ilk defa huzur ve sükûnet içinde geçen bir seçim sürecine tanıklık etmişti. Bu süreçte seçim kanununun öngördüğü çerçevede bütün partiler propaganda faaliyetlerini yürütüyorlardı. İlan edilen seçim beyannameleri ile partiler propaganda vaatlerini sıralamışlardı.

CHP'nin seçim beyannamesinde öne çıkan bir husus anayasa değişikliği vaadi olmuştur. Buna göre mevcut meclisin yanında bir ikinci meclis yani senato kurulması düşünülmektedir. Bununla birlikte iki meclis arasındaki ilişki bağlamındaki düzenlemeler, her iki meclisin ve Cumhurbaşkanının yetkilerinin yeniden belirlenmesi konu dâhilinde bulunmaktadır (Koçak C. , 2017, s. 408). Anayasa bağlamında dikkat çeken bir husus da parti- nin altı umdesinin anayasadan çıkarılacağıdır (C.H.P. nin seçim, 1950, s. 4). İsmet İnönü bu vaadedilen değişikliklerin "demokratik hayâtın icablarına göre" yapılacağını dile getirmişti (Koçak C. , 2017, s. 409). CHP'nin seçim beyannamesinde hitap edilen toplumsal kesim daha çok köylüler olmuştur. Bu bağlamda üstünde durulan husus iktisadi problemlerden ötürü yaşanan geçim sıkıntısı meseleleridir. Bilindiği gibi 1939'dan 1945'e kadar süren II. Dünya Savaşı savaşa dâhil olmasa da Türkiye ekonomisini de çok ciddi şekilde

etkilemiştir. Dolayısıyla iktisadi manada halkın yaşadığı meseleler 1945'ten itibarenki savaş sonrası süreçte de canlılığını sürdürmüştür. Yaşanan iktisadi sorunların Türkiye ekonomisinin o dönemki yapısı göz önüne alındığında en çok köylüyü etkilediği ileri sürülebilir. Bu bağlamda CHP köyde eğitim, köyde radyo, köy yolları, su, ısınma, toprak gibi konulardaki vaatlerine seçim beyannamesinde yer vermiştir (C.H.P. nin seçime ait, Zafer, s. 1). Diğer taraftan demokratikleşme olgusu CHP'nin beyannamesinde önemli bir yer tutmuştur. Bu bağlamda "seçim konusunda her türlü şüphe ve tereddüdün ortadan kalkmasına büyük önem" verildiği ifade edilmiştir (C.H.P. nin seçim, Cumhuriyet, s. 1). CHP'nin kendini demokratikleşme yolunda başat aktör olarak sunduğu propagandasında yeni seçim kanunu en önemli madde olmuştur.

DP'nin seçim beyannamesi CHP'den daha sonra, seçimlere altı gün kala 8 Mayıs'ta ilan edilmiştir. CHP'nin beyannamesinden sonra ilan edilmiş olması sayesinde DP CHP'nin vaatlerine yanıt verebilmiştir. Öncelikle rakibi CHP'nin beyannamesini eleştiren ve vaatlerini "hayalî" olarak niteleyen DP beyannamesi gerçekçi tedbirlerle iktisadi yapıyı kurtaracağını iddia etmektedir (D. Parti Seçim, Zafer, s. 1). DP'nin beyannamesinde de dönemin iktisadi şartlarına yapılan atıf dikkat çekmektedir. İktisadi durumu düzeltmek bağlamında iktisadi işleyişe bürokratik müdahalelerle ket vurulmasından hareketle ekonomik hayatta devlet dahlinin azaltılacağı ve yapılacak düzenlemelerle -olmadığı takdirde gelişmenin zor olduğu düşünülen- yabancı sermayenin ülkeye çekileceği vaadedilmişti (Koçak C., 2017, s. 416). CHP'nin esas itibarıyla köylüleri muhatap almasına bir manada cevaben yalnız köylülerin değil ekonomik sıkıntı çeken bütün yurttaşların sorunlarını çözmek ve yaşam şartlarını iyileştirmek ifade edilmişti. Diğer bir husus DP'nin iktidar olduğu takdirde bunun uzun yıllardır devam eden tek parti iktidarının sonu olması bakımından bir buhran ortaya çıkarıp çıkarmayacağı hakkında bir endişe oluşmaması için verdiği teminattı. Bu bağlamda DP iktidar olduktan sonra önceki iktidarla hesaplaşma yoluna gitmeyeceğini ifade ederek bir buhran oluşması ihtimalini de yok etmiş oluyordu (Koçak C. , 2017, s. 417). Diğer taraftan halk tarafından benimsenmiş inkılaplar aleyhinde durulmayacağı, anayasada hak ve hürriyetler lehinde değişiklikler yapılacağı ifade edilmişti. Tek parti iktidarı dönemiyle hesaplaşma yoluna gidilmeyeceği ve mevcut anayasanın tek parti iktidarı şeklinde bir yapıya mani olmadığı ifade edilmesi (Koçak C. , 2017, s. 417) kabahatin iktidar partisi CHP'de değil de anayasada arandığı şeklinde anlaşılabilir. Dikkat çekici bir başka husus DP'nin Türk siyasi tarihinde

yer etmiş olan "Yeter! Söz Milletindir!" sloganı olmuştur. İlk defa 1946 seçimlerinde kullanılan bu slogan seçim beyannamesinin sonunda da "Söz milletindir" şeklinde tekrarlanmıştır (D. Parti Seçim, Zafer, s. 8).

MP ise en başta yola çıktığı gibi 1950 seçimlerine giden süreçte de hem CHP'ye hem de DP'ye cephe alan ve kendini gerçek muhalefet partisi olarak takdim eden bir tavır sergileme gayretinde olmuştur. Fakat bu tavırda daha baştan iktidar partisi olmak yerine muhalefeti kabul etme anlayışının yer ettiği ileri sürülebilir; çünkü MP yalnız 22 şehirde ve bir kısım adaylarını iki şehirde birden aday göstermiştir (Olgun, 2011, s. 29). MP'nin seçim beyannamesinde ise kuruluşundan o güne hep dile getirilen muvazaa iddiası yani DP'nin CHP ile bir danışıklı dövüş içinde olduğu yeniden dile getirilmiş ve müşterek amacın İsmet İnönü'yü iktidarda tutmak olduğu ileri sürülerek MP bunun dışında bir tercih olarak sunulmuştu (Yeşil, 2001, s. 157). Öte yandan MP ile ilgili önemli bir vaka seçimlerden 5 gün önce, 10 Mayıs'ta Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölümü olmuştur. Mareşal'in ölümü ve ardından yaşananlar MP'nin en önemli seçim gösterisi olarak görülebilmektedir (Koçak C. , 2017, s. 418). Mareşal'in cenazesi iktidar cephesinden pek önem görmemişti.⁷ Bunun üzerine sokaklara dökülen halk cenaze merasimini bir gösteriye dönüştürmüştü. Mareşal'in ölümü bir dini merasim halini almış ve yapılan gösteriler hem CHP hem de DP kanadından tepki ile karşılanmış ve bu olay "dinin siyasete alet edilmesi şeklinde" görülmüştü (Yeşil, 2001, s. 158). Buna mukabil MP Mareşal'in ölümüne hükümetin hak ettiği saygıyı göstermediğini ileri sürmüştü.

Propaganda sürecinde dikkat çeken bir husus radyonun kullanılması olmuştur. Çünkü yeni seçim kanununa göre 1950 seçimlerinin propaganda döneminde muhalefet partileri de radyodan yararlanabilecekti. Esasında muhalefet partilerinin de radyodan yararlanabilmeleri muhalefetin bu konudaki şikayetleri üzerine yapılan bir düzenleme ile imkân dâhiline sokulmuştu. Fakat muhalefet partilerine sağlanan bu imkân yalnızca seçim dönemlerinde geçerliydi. Öte yandan radyo konuşmalarının muhtevasında tahdit yok değildi. Konuşmalar yetkili organca denetlenecek ve uygun bulunmadığı takdirde yayımlanmayabi-

⁷ Örneğin radyolarda matem müziği çalınmamış, neşeli müzik çalınması devam etmişti. Bu ciddi bir tepki ile karşılanmıştı. Radyo önüne toplanan kalabalık karşısında jandarma havaya ateş açmıştı. Protesto eden gruplar Taksim gazinosu ve sinemalara zarar vermiş, şehir tiyatrosunu zorla kapatmıştı (Koçak C. , 2017, s. 418).

lecekti. Bu uygun bulunmama metinlerin "memleketin genel asayışı ve devletin güvenliğini bozacak" nitelikte olmaması ile alakalıydı (Koçak C. , 2017, s. 165). Netice itibariyle radyo cihazından iktidar dışındaki partilerinin de yararlanabilecek oluşu siyasi rekabeti daha da arttırmış ve bu çalışmanın da konusu dâhilinde olan ideolojik propagandaların geniş bir kitleye ulaşmasına imkân sağlamıştır. Partilerin radyo konuşmaları 4 Mayıs'ta başlamış ve seçimlerden dört gün önce 10 Mayıs'ta sona ermiştir.

Seçimlerden önce CHP'nin inancı seçimi kendisinin kazanacağı yönünde olmuştur.⁸ Bunda öyle anlaşılıyor ki *12 Temmuz Beyannamesi*, yeni seçim kanunu, cemiyetler kanununda ve matbuat kanununda yapılan değişiklikler gibi demokratikleşmeye yönelik kararlarının etkisi vardı. Yani muhalefetin talep ve baskılarına bir bakıma yanıt vermekle CHP halk desteğini elde tuttuğu yahut arttırdığı fikrine kapılmıştı. CHP'liler seçimi kazanacaklarına oldukça emindiler (Karpat, 2010, s. 325; Ahmad, 2010, s. 53) ve hatta seçimi kaybedeceklerini düşündükleri DP'ye milletvekili dahi teklif etmişlerdi. Bu hususta dikkat çekici bir vakıa DP'lilerin 1946 seçimlerinde uygulanan ve yeni seçim kanununda da öngörülen bir husustaki rahatsızlıkları sebebiyle yaşanmıştı. Bu rahatsızlık seçimlerde nispi temsil yerine çoğunluk esası olmasıydı. Yani 1950 seçimlerinde herhangi bir seçim çevresinde en çok oyu alan partinin bütün milletvekillerini kazanacak olması DP'yi rahatsız etmişti. DP usulün kendisi lehinde olmayacağını düşünmüş olacak ki CHP ile bu konuyu değerlendirmek istemiş, bunun üzerine DP temsilcileri CHP temsilcileriyle bir araya gelmişti. Fakat görüşmenin daha en başında CHP'lilerden birisi DP'nin bu endişesinden hareketle CHP'den kontenjan istemeye geldiğini ileri sürerek bu konuda konuşabileceklerini söylemişti. Bu teklifin daha başta görüşmenin sonunu getirmesi ve DP'lilerin ayrılmaya kalkması üzerine aynı CHP temsilcisi DP'lilerden Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'na "Fevzi Lütfi Bey, sonra pişman olacaksınız, çünkü hiçbiriniz Meclis'e giremeyeceksiniz. Sizi teselli etmek bize düşecek." demişti (Yalman, 1997, s. 1514). Demek oluyor ki esasında 1950 seçimlerinin sonuçları hem CHP, hem DP için önemli ölçüde sürpriz olmuştur.

⁸ CHP'de hâkim olan havanın seçimleri kazanacakları yönde olduğunu söylemek başka göstergeler ışığında mümkünse de tam tersi görüşte olan CHP'liler de yok değildi. Örneğin daha sonra CHP Genel Sekreteri olan Kasım Gülek seçimlerden evvel CHP'nin kaybedeceği görüşünü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye ifade etmişti. Buna mukabele eden İsmet İnönü CHP'deki mezkur hâkim havayı gösteren şekilde "Kötümersin." demişti. Kasım Gülek daha sonra CHP Genel Merkezi'nde seçimlere ilişkin büyük bir harita gördüğünü, haritanın üzerinde kırmızı ve mavi renklerle kazanılacak ve kaybedilecek yerlerin işaretlendiğini ve haritanın "CHP büyük bir zafere gidiyor intibai"ni resmettiğini ifade etmektedir (Birand, Dündar, & Çaplı, 1991).

14 Mayıs 1950 seçimlerine halkın ilgisi son derece yüksek olmuştur. Seçime katılım %89,3 olurken toplam oy kullanan seçmen sayısı 7.953.085'tir (TÜİK, 2012, s. 5). DP oyların 4.391.694'ünü yani %55,2'sini alarak iktidar partisi olmaya hak kazanmış; CHP'nin oy oranı 3.148.626 oy ile %39,6 olurken MP'nin oy oranı 368.537 oy ile %4,6 olmuştur (TÜİK, 2012, s. 25). En çok oyu alan DP ile CHP'nin oyu arasındaki fark ne kadar yüksek görünse de oyların milletvekili sayılarına yansımaları çok daha farklı olmuştur. Çoğunluk usulü sebebiyle meclisteki 487 sandalyenin 416'sını DP, 69'unu CHP ve 1'ini de MP kazanmıştır. Bu sonuca göre iktidarı kazanan DP'nin oy oranı %55,2 iken mecliste kazandığı sandalyenin oranının %85 olmuştur. Eğer seçimler nispi sistemle yapılsaydı yani her parti aldığı oy nispetinde meclis sandalyelerini elde etseydi milletvekili sayıları DP 261, CHP 195, MP 15 ve bağımsızlar 16 şeklinde olacaktı (Toker, 1990a, s. 26).

2.1.3. 1954 Seçimleri

1950 seçimlerinin ardından Türkiye ilk defa seçimle iktidar olmuş bir iradenin yönetimini tecrübe etmiştir. Bu iktidar değişiminin içtimai ve iktisadi hayata yansımaları da dikkat çekici olmuştur. Özetle ifade etmek gerekirse bunlardan en dikkat çeken ekonomik alanda dış yatırım teşvik edilmesi için yapılan düzenlemeler ve neticesinde yaşanan değişimlerdir. Bu değişimlerin halkın yani seçmenin hayatına doğrudan etkisi olan en önemli faktörlerin başında geldiği söylenebilir. Ayrıca unutulmamalıdır ki 1945 yılında II. Dünya Savaşı sona ermiş ve Türkiye savaşa girmeyen ülkelerden biri olmasına rağmen iktisadi manada büyük zorluklar yaşamıştır. Önceki bölümlerde ifade edilen sebeplerden ötürü gerçek manada yapılan ilk çok partili seçim olduğu göz önünde bulundurulursa II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'de seçmen davranışlarını nasıl etkilediğini araştırmak isteyen birisinin de ilk müracaat edeceği seçimin 1950 seçimleri olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Türkiye Kore'ye asker göndermiş ve bunun neticesi olarak NATO üyeliğine kabul edilmiştir. İç siyasette öne çıkan bir vaka olarak ezanın tekrar bu dönemde aslına uygun olarak okunmasının serbest bırakıldığını söylemek gerekir. Bu çalışmanın ileriki bölümlerinde daha ayrıntılı değinilecek olan bu ve bunun gibi gelişmelerle 1954 seçimlerine gidilmiş ve DP rekor düzeyde bir oy olarak iktidarını pekiştirmiştir.

2 Mayıs 1954'te gerçekleştirilen seçimlerden DP öncekine göre daha güçlü çıkmıştır. TÜİK'e (2012) göre bu dört yıl içinde seçmen sayısı yaklaşık 1.300.000 artarak

10.262.063 olmuştur. Seçimlere katılım %88,6 olmuş ve 1950'dekinden sadece cüzi bir miktar azalmıştır. Bu katılım oranı çok partili hayatın en yüksek katılımı 4. seçimidir. Seçim sonuçlarına göre DP'nin oy oranı 1950'dekine göre artarak %58,4 olmuş, DP iktidar partisi olmaya hak kazanmıştır. DP bu oy oranıyla Türk siyasi tarihinde hala geçilememiş olan en yüksek oy oranına sahip olmuştur. CHP'nin oy oranı ise bir miktar azalarak %35,1 olmuştur. Seçimlerle aynı yıl kapatılan MP yerine kurulan CMP %5,3 ve Köylü Partisi (KP) %0,6 oy almıştır. Bu oy oranlarının oy sayısı olarak karşılığı DP 5.313.659 oy, CHP 3.193.471, CMP 480.249 ve KP 50.935 şeklindedir. Seçimlerdeki çoğunluk usulü bu seçimlerde de etkisini göstermiş ve oy oranlarının meclisteki sandalye dağılımına yansması yine dramatik şekilde olmuştur. Buna göre meclisteki 541 sandalyeden DP 503'ünü, CHP 31'ini v CMP 5'ini kazanmıştır (TÜİK, 2012, s. 25).

Önceki yasama dönemine göre meclis sandalye sayısında en çarpıcı değişikliği yaşayan partinin CHP olduğu söylenebilir. Öyle ki milletvekili sayısı 69'dan 31'e düşmüş, yani önceki sayının yarısına dahi ulaşamamıştır. Bu durum sebebiyle CHP'nin birçok önde gelen ismi yeni dönemde meclise girememiştir. Diğer taraftan bu durum iktidar partisi yani DP'nin iktidarının ve meclisteki üstünlüğünün daha ileri bir safhaya taşınması anlamına gelmektedir. Bir tarafta bir hezimet yaşayan CHP'nin lideri olan İsmet İnönü'nü sorgulanmaya başlarken, diğer tarafta DP'nin lideri konumundaki Adnan Menderes'in gücü doruk noktasına ulaşmıştır. 1950'den 1952'ye kadar ülkenin Başbakan'ı, 1952'den itibaren de Başvekili olan Adnan Menderes⁹ bir bakıma seçmen tarafından tasdik edilmiş sayılabilir. Ve fakat 1950 seçimlerinde ileri sürüldüğü gibi halkın esas motivasyonu DP'yi iktidar yapmak değil de CHP'yi iktidardan etmek ise 1954 seçimlerinde CHP'yi iktidar yapmama motivasyonunun pekiştirildiği söylenebilir.

2.2. İdeolojik Birikim

1957 seçimleri öncesinde Türkiye'deki siyasal ortamı anlayabilmek adına ideolojik gelişmelere de değinmek faydalı olacaktır. Türkiye'de ideolojik öneriler ve tartışmalar esasen 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Türk siyasi hayatının bir parçası haline gelmiştir.

⁹ Başvekil kelimesi esasında 10 Ocak 1945 tarihindeki bir kanuni düzenleme ile birçok başka isim gibi değiştirilmiş ve onun yerine Başbakan kelimesi ikame edilmiştir (Anayasa, 1945). Ancak DP iktidarı döneminde 24 Aralık 1952 tarihine gelindiğinde yeniden bir düzenleme yapılarak ünvanlar aslına döndürülmüş ve Başbakan yeniden Başvekil olarak anılmaya başlanmıştır (491 sayılı Teşkilâtı, 1952). Dolayısıyla Adnan Menderes'e 1952'den itibaren Başvekil demek bir doğruya tekabül etmektedir.

Fakat belirtmek gerekir ki I. Dünya Savaşı ve ardından Türkiye'de gerçekleşen İstiklâl Harbi'nin akabinde yaşananlar sebebiyle ideolojik hareketlilik çeşitlilikten uzak bir şekilde devam etmiştir. Bu çeşitsizliğin 1950'li yıllara kadar devam ettiği ve fakat çok partili hayatın başlamasıyla birlikte tersine dönmeye başladığı gözlemlenebilmektedir.

Türk siyasi hayatında ideolojilerden söz ederken öncelikle Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük gibi siyasal akımlardan ve onların kültürel hayata tesirinden bahsetmek gerekir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde toplumsal etkileri bakımından öne çıkan üç ideolojik akım olduğu kabul edilegelmiştir. Bunlardan birisi Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet sahası altında yaşayan bütün insanları birleştirerek bir Osmanlı milleti yaratmayı, diğeri Osmanlı hâkimiyetinde olmasa da hilafet makamının Osmanlı'da olmasından hareketle bütün Müslümanları birleştirerek bir İslâm birliği yaratmayı ve üçüncüsü de "ırka dayanan siyasi bir Türk milleti" yaratmayı amaçlamaktadır (Akçura, 1976, s. 19). Bunlar sırasıyla Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük olarak ifade edilebilir (Zürcher, 2000, s. 186). Her ne kadar bu üç ideoloji birbirinden ayrılıyor olsa da aslında her üçünün birbiriyle alakası kurulabilmektedir. Bir başka deyişle her birinin diğerlerinin üzerinde etkisi olduğu ileri sürülebilir. Diğer taraftan bu üç ideolojik yaklaşımın da bir ortak noktası olarak üçünde de Türk toplumunun Batı karşısında tecrübe ettiği problemlere bir çözüm bulmak gayesi olduğu söylenebilir.

Osmanlıcılık akımı yukarıda ifade edildiği gibi bir "Osmanlı milleti" yaratmayı hedeflerken Osmanlı idaresi altında yaşayan bütün unsurların birleşebileceği bir ortak çatı öngörmüştür. Fransız ihtilaliyle yaygınlık kazandığı kabul edilen Milliyetçilik akımının etkisiyle imparatorluk çatısı altında yaşayan farklı unsurların Osmanlı idaresini reddetmeleri ihtimali imparatorluklar açısından bir tehlike ortaya çıkarmıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı'da bu anasırın kendi devletlerini kurmak istemeleri devleti Osmanlılık adı altında bir bütünleşme çabasına itmiştir. 19. yüzyılın başında yaşanan Sırp isyanı ve 1829'da başarıya ulaşarak bağımsızlıkla sonuçlanan Yunan isyanı bu çabayı kaçınılmaz kılmıştır. Bu fikrin ilk olarak II. Mahmut ile doğduğu (Akçura, 1976, s. 20) ve onun yaptığı "en belirleyici adımın" da Yeniçeriliğin kaldırılması olduğu (Belge, 2009, s. 40) kabul edilmektedir. 1839'da Gülhane Parkı'nda ilan edilen Tanzimat Fermanı'nı da en önemli ilk adımlardan biri olarak ifade etmek gerekir. Tanzimat Fermanı'yla Osmanlı idaresi altında yaşayan bütün Müslümanlar ve gayrimüslimler eşit sayılmış, daha önce geçerli sa-

yılan millet sistemi ortadan kaldırılmıştır. Millet sistemine göre Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında Müslümanların üstün konumda olduğu bir hiyerarşik yapı var olmuştur. Müslüman olmayanlar da kendi içinde sırasıyla Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler şeklinde olmak üzere bir hiyerarşik yapıyı olmuşturlardır. Tanzimat Fermanı ile bu hiyerarşi yok edilmiş, Müslüman olmakla olmamak arasında toplumsal ve siyasi hayattaki farkın ortadan kalkması öngörülmüştür. Osmanlılık dönemin gözde ideolojilerinden muhafazakârlık ve liberalizmin izlerini taşımaktadır. Ayrıca modern bir yönü de söz konusudur.

Her ne kadar amaç bütünleştirmek olsa da bu "eşitleme" çabaları ters tepki yaratmamış değildir. Müslümanlar cephesinden sürecin ciddi tepki aldığı söylenebilir. Örneğin Osmanlıcılığın başlatıcısı olarak görülen II. Mahmut'a halk tarafından "Gâvur Padişah" (Tunaya, 1999, s. 41) ya da "gavur sultan" (Karpat, 2010, s. 95) adı verilmiştir. II. Mahmut'un Müslüman ve gayrimüslimi ayırt etmeksizin önceki başlıklar yerine ikame etmeye çalıştığı başlık olan fes de "püsküllü bela" olarak anılmıştır (Tezcan, 1995, s. 416). Ve fakat Osmanlılık akımının canlılığını yitirdiği tarih olarak ifade edilebilecek olan zaman Balkan Savaşları dönemi olmuştur. Balkan Savaşları sonunda kaybedilen topraklar büyük bir gayrimüslim nüfusun da kaybedilmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Böylece Osmanlılık akımının bir etkinliği kalmadığı söylenebilir (Somel, 2009, s. 112).

Osmanlılık adı altında bir birleşme umudu ortadan kaybolunca bu defa Pan-İslamizm ortaya çıkmıştır. İslâmcılık olarak da ifade edilen Pan-İslamizm Osmanlı idaresi altında olsun ya da olmasın Müslümanların birlikteliğini hedeflemektedir. Bu ideolojinin kurucu ideologları¹⁰ Asya Müslümanları içinden gelmiş olsa da İslâmcılık, sömürge olmayan tek Müslüman ülke olan Osmanlı devletinde gelişmiştir. Ayrıca zamanla Osmanlı imparatorluğunun bekası açısından hem dış hem iç siyasette devlet politikalarının kaynağı haline gelmiştir. Modernizme karşı olmayan ancak Batı taklitçiliğini eleştiren bir akımdır. Müslümanların birleşmesini ve İslâm'ın temel esaslarına dönülmesini önerirken akılcılığı tavsiye eden bir yöne sahiptir. Özellikle hurafelere karşı çıkması ve iç eleştiriyi de önermesi

¹⁰ Pan-İslamizm düşüncesinin babası kabul edilen Cemalettin Afgani (1838-1897) dönemin ulemasına karşı çıkmakla ve Modernist fikirleriyle bilinen ve Orta Doğu'nun birçok ülkesinde yöneticilere danışmanlık yapmış bir fikir adamıdır (Adamec, 2017, s. 33). Bir diğer önemli kişi de Afgani'nin öğrencisi olan ve Mısır'daki "İslami reform" fikirlerinin temsilcisi sayılan Muhammed Abduh'dur (1849-1905) (Adams, 1968, s. 2). İkisinin de öne çıkan görüşü Müslüman toplumların Batı'nın bazı yönlerini benimseyerek kendi sosyo-ekonomik problemlerine çözüm bulabileceği yönündedir (Adamec, 2017, s. 14).

önemli sayılabilir. Dönemin muhafazakâr ideolojisinden oldukça etkilendiği düşünülebilir. Zira Müslüman toplumların İslâm'ın temel esas ve değerlerinden hareketle yeniden canlanabileceği ileri sürülmektedir. Bu noktada şura ve istişare, liyakat, ehliyet gibi yollarla siyasal ve toplumsal hayatın yeniden düzenlenmesi temel araç konumundadır. Dolayısıyla bu kavramlar temel değerler konumundadır. Yirminci yüzyılla birlikte milliyetçilik ideolojisinin etkisi de görülmektedir. Türkiye'de özellikle Sebilürreşad çizgisi içinde öne çıkan Eşref Edip, sonraları Necip Fazıl hem İslâmcı, hem milliyetçi, hem muhafazakâr hem de kısmen modernist fikirler kapsamında değerlendirilebilen bakış açıları ileri sürmüşlerdir. 1960'lardan itibaren ise milliyetçilik ya da muhafazakârlıkla özdeşleştirilmeye karşı İslamcı söylemler de ortaya çıkmıştır.

19. yüzyılda Türkiye'de siyasi ve iktisadi manada aranan çözüm önerileri Batı'da ivme kazanan milliyetçilik akımının Osmanlı aydınları üzerindeki etkisiyle yeni ideolojik çizgiler oluşturmuştur. Osmanlı aydınlarının yanı sıra Rusya'dan Osmanlı topraklarına gelen Tatar ve Azeri aydınlar Türkçülük kapsamında değerlendirilen fikirleri geliştirmişlerdir. Bunlardan Zeki Velidi Togan, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura taşıyıcı konumunda olan isimlerdir. Öte yandan bu aydınların "Kemalist rejime sadakatten şaşmayan" Akçura dışındaki çoğu esasında Türkiye'nin problemlerini çözmeyi değil kendi vatanlarını meselelerini öncelemişlerdir (Bora, 2021, s. 273). Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda İslâmcılık akımının söylemlerinin etkili olmadığı görülmüştür ve kaybedilen büyük toprak ve prestij Türkiye'de Türkçülük akımının giderek güçlenmesinde etkili olmuştur. Cumhuriyet döneminde resmi milliyetçilik anlayışı kendisini daha çok Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın fikirleriyle oluşturmuştur. Turancı fikirlerden arındırılan bu milliyetçilik kültürel hayatta hala "dış Türkler" diye ifade edilen toplulukları da içine alan yaklaşımlarla karşılaşmıştır. 1940'lı yıllardaki Tanrıdağ, Orhun ve Çınaraltı gibi dergiler kültürel manada Türkçülük akımını devam ettirirken resmi milliyetçilik anlayışı Anadoluçuluk akımı çerçevesinde dar kapsamlı bir milliyetçiliği ön plana çıkarmaya çalışmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında ülkenin önde gelen Türkçü yayın organlarının kapatılması üzerine Türkiye'de milliyetçilik yeni bir evreye girmiş, bu ideoloji ekseriyetle reaksiyoner ve resmi milliyetçiliğe tepki gösteren bir nitelik kazanmıştır. 1950'li yıllarda Soğuk Savaş'ın da etkisiyle milliyetçilikte hem bir canlanma hem de devlet tarafından kontrol altında tutulma şeklinde gelişmeler görülebilmektedir. I. Menderes hükümeti döneminde Türk

Ocakları kapatılmış ve milliyetçi yayın organlarını hükümet kendi kontrolü altında tutmak istemiştir. Bu dönemde yazan Nihal Atsız, Osman Yüksel Serdengeçti ve Necip Fazıl Kısakürek milliyetçi kesimin önde gelen kalemleri sayılmaktadır. Türkçülük akımı sonuç itibariyle Türkiye'nin ideolojik birikimine milliyetçilik ve muhafazakârlık ideolojilerine ait unsurlarla katkıda bulunmuş bir akım olarak varlığını 1950'lere kadar taşımıştır. Bu dönemde DP'den ayrılanların kurduğu MP ve Mavi Anadolucu gruplar milliyetçilik ekseninde değerlendirilebilecek görüşlerini ortaya koymaya devam etmiştir.

Son olarak Türkiye'de özellikle 1945 sonrasında sosyalist ideoloji doğrultusunda siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin kurulduğundan da bahsetmek gerekir. Aslında sosyalist düşünce Türkiye'de II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında İştirakçı Hilmi yani Hüseyin Hilmi Bey'in gayretleriyle Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF) kamuoyunun gündemine gelmiştir. Diğer taraftan bu dönemde Osmanlı toplumunda bir sosyalist hareket ihtiyacı olmayıp ve dolayısıyla OSF'nin bunun bir neticesi olarak kurulmadığı ileri sürülmüştür (Benlisoy & Çetinkaya, 2008, s. 166). 1920 yılında kurulan ve Türkiye'de sosyalizmin tarihi bakımından önemli yer tutan Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) ismini de zikretmek gerekir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise erken dönemde Kadro Hareketi dışında sosyalist düşünce doğrultusunda görüş ve faaliyetlere izin verilmediği görülmektedir. 1950'li yıllarda CHP'nin iktidar partisi konumundan muhalefet konumuna düşmesine paralel olarak "halka gitme" ihtiyacından söz etmek gerekir (Bora, 2021, s. 574). CHP'nin bu açılımının bir uzantısı olarak 1960'li yıllara gelindiğinde kendisini ortanın solu olarak tanımlaması yine bu kapsamda dikkat çekicidir. Bunun dışında sosyalist düşünceyi benimseyen irili ufaklı cemiyetler de zaman zaman kurulmuştur. Bu dönemde sosyalist ideolojinin kontrol altında tutulmak istenmesi Soğuk Savaş'ın bir gereği olarak da görülmüş olabilir (Kılıç & Kalkan, 2021, s. 344-345).

2.3. İç Siyasetin Genel Görünümü

İlk defa serbest ve dürüst bir çok partili seçim tecrübe eden Türkiye'de siyasal hayat 1950'den sonra önemli değişikliklere sahne olmuştur. 27 yıllık tek parti iktidarı sona ermiş ve ilk kez halkın tercihi neticesinde ikame edilmiş bir idare söz sahibi olmuştur. 1950

seçimlerine 7 parti¹¹ katılmışken yalnızca 3'ü meclise girebilmiştir. Daha önce ifade edildiği gibi meclise giren partilerin sahip oldukları sandalye sayıları aldıkları oy nispetinde olmamıştır. Ekseriyet usulü yahut çoğunluk usulü sebebiyle iktidar partisi DP mecliste büyük bir farkla üstünlük kurmuştur. Bunun sorumlusu olarak Nihat Erim gösterilmektedir ve hatta daha sonra CHP Genel Sekreteri olamamasının, onun yerine Kasım Gülek'in seçilmesinin sebebi olarak bu ileri sürülmektedir (Toker, 1990a, s. 26). Öyle anlaşılıyor ki Nihat Erim CHP'nin seçimi kazanacağından emin bir şekilde çoğunluk usulünün yerine nispi sistemin ikame edilmesinden yana olmamıştır. Fakat sonuç farklı olmuş, DP'nin aleyhine gibi görünen seçim usulü CHP'nin aleyhine olmuştur. Birçok CHP'li gibi bakanlar arasından Şemseddin Günaltay hariç bütün eski bakanlar meclis dışı kalmıştır (Büyüktolu, 2021, s. 223). Dolayısıyla seçim sonuçlarının CHP üzerinde yarattığı şok ve DP üzerinde yarattığı şaşkıncı sevinç 1950 seçimlerinin iç siyasetteki ilk etkisi olarak ileri sürülebilir.

1950 genel seçimleriyle yapılan iktidar değişikliği ve Meclis'te muhalefet konumuna düşen CHP'nin yaşadığı şok etkisi aynı yıl yapılan yerel seçimlerle pekişmiştir. Yerel seçimlerle 600'den fazla belediyenin 560'ı da DP'nin eline geçmiştir. Adnan Menderes'in yerel seçimlerin sonucu üzerine yaptığı yorum dikkat çekicidir: "Türk milleti CHP'yi 14 Mayıs'ta iktidardan tasfiye etmişti. 3 Eylülde de muhalefetten tasfiye etti." (Toker, 1990b, s. 89)

DP'nin iktidarının başlamasının ardından ilk yaşanan dikkat çekici gelişmelerden bir tanesi seçim sonuçlarının meşruiyeti ile alakalı olmuştu. Ordunun seçimleri gayrimeşru sayarak müdahale etmesi söz konusu edilmişti. DP'nin iktidarı kazanması üzerine bazı komutanlar İnönü'ye giderek seçimlere komünistler tarafından hile karıştırıldı bahanesiyle müdahale edebileceklerini teklif etmişlerdi. İnönü ise mevcut seçim sonuçlarının halkın iradesinin bir sonucu olması bakımından olduğu gibi kabul edilip benimsenmesi yönünde bir yanıtla bu müdahalenin önüne geçmişti. Fakat diğer taraftan ordunun içinde DP'nin tarafında olanlar da yok değildi. DP'ye yapılacak askeri darbe ihtimaline karşın onlar da bir karşı darbe ihtimalini canlı tutuyorlardı (Birand, vd., 1991). Bu olay her ne kadar bir darbeye sonuç vermediyse de DP bu olaydan itibaren bir darbe endişesini hep taşıdı.

¹¹ Seçimlere katılan partiler DP, CHP, MP, MKP, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ve İşçi Çiftçi Partisi'dir (Büyüktolu, 2021, s. 221).

DP Genel Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes bu darbe endişelerini gidermek gayesiyle ve kendisine 8-9 Haziran gecesi bir darbe yapılacağına haberi gelmesi üzerine (Büyüktolu, 2021, s. 232) Adnan Menderes hızla Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la görüşmüş ve 6 Haziran 1950'de Genel Kurmay Başkanı, Genel Kurmay İkinci Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları da dâhil olmak üzere bütün üst düzey ordu mensuplarını değiştirmiştir (Orgnl. N. Yamut, 1950; Genel Kurmayda mühim, 1950; Ordu Komutanlarının hepsi, 1950).

Bir diğer önemli husus ezanla ilgilidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde, 1932 yılından başlamak üzere ezan yerine "Türkçe ezan" olarak isimlendirilen metin ikame edilmeye çalışılmıştı. Ezanın tercümesiyle hususen ilgilenilmişti. Cumhurbaşkanı tarafından tanınmış müezzinler bir araya getirilerek Türkçe tercüme için görevlendirilmişti. Öncelikle ezanın başlangıcı olan *الله أكبر* /allāhu ekber/ ifadesinin tercümesi üzerinde durulmuş, "Allah uludur" yahut "Tanrı uludur" şeklindeki iki tekliften ikincisi Atatürk tarafından "Evvelki unutulsun" denilerek tercih edilmişti (Ergin, 1977, s. 1941). İlk olarak 1932 yılının başlarında birkaç camide tatbik edildikten sonra yaklaşan Ramazan bayramında da yeni Türkçe tercümenin okunması kararlaştırılmıştı (Akgün, 1980, s. 111). 1941 yılında ise bir kanunla ezanı aslıyla okumak yasaklanmıştı (Türk Ceza Kanununun, 1941, s. 1126). DP ise 1950 seçimlerinden önce iktidar olduklarında ezan yasağının kaldırılacağına ilişkin işaretler vermişti. Bir vaade dönüşen bu durumu sonuca kavuşturmak sırası seçimlerden sonra gelmişti. Adnan Menderes ezan yasağını kaldırmak için bir girişimde bulundu. 16 Haziran 1950'de kabul edilen ve 17 Haziran'da yürürlüğe giren bir kanunla ezan okumak serbest bırakılmış oldu. Kanunun kabul edildiği tarih olan 16 Haziran tam Ramazan'ın arifesi yani 30 Şaban olmuştu. Bu hususta Adnan Menderes'in kanun değişikliğini Büyük Millet Meclisi'ne görüşülmek üzere teklif ederken "müstacelen" deyişinden Ramazan öncesine yetiştirmek konusunda gayret gösterdiği anlaşılmaktadır (T.B.M.M., 1950a, s. 181). Ezanın tercümesinin ikame edilmeye çalışılmasında başlangıç olarak Ramazan bayramının hususen tercih edilmesi göz önüne alındığında ezan yasağının kaldırılırken de Ramazan'a yetiştirilmeye çalışılması dikkat çekmektedir. Fakat daha dikkat çekici olan hadise kanun mecliste onaylanıp Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın onayına gönderildikten sonra yaşanmıştır. Kanunu Ramazan'a yetiştirmek isteyen Adnan Menderes'in aksine Celal Bayar ağırdan almış ve bir süre onaylamamıştır. Bunun üzerine Adnan Menderes

seçmene verdikleri sözü yerine getirmekte tereddüt etmeye bir tepki göstererek istifa etmiştir. Üstelik istifa etmekle kalmayıp Ankara'yı terk ederek Mersin'e gitmiştir. İstifa mektubunu alan Celal Bayar şaşırarak tepkinin sebebini izale etme yoluna gitmiş ve istifayı iade etmiştir (Birand, vd., 1991). Ezan yasağı böylece kalkmış ve yeni yasa yürürlüğe girmiştir.

Bu dönemde yaşanan bir başka dikkat çekici gelişme Atatürk'ü Koruma Kanunu olarak bilinen kanunun çıkarılması olmuştur. Atatürk'ün şahsına yapılan saldırılara karşı hükümetin müdahalelerde bulunmadığı muhalefet konumunda bulunan CHP tarafından dile getirilir olmuştur. Buna karşın iktidar partisi her ne kadar saldırıların yeni başlamadığını, CHP iktidarı döneminden beri devam ettiğini ve fakat CHP'nin iktidarı döneminde bunlara karşı bir şey yapmadığını dile getirerek cevap vermeye çalışsa da tedbir almak yoluna gitmiştir. 25 Temmuz 1951'de toplanan Meclis Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun olarak ifade edilen 5816 sayılı kanunu çıkarmıştır. Yasaya göre "Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile" cezalandırılacaktı (Atatürk aleyhine işlenen, 1951, s. 1713).

DP ile CHP arasında çok gergin bir hava oluşmasına sebep olan bir vaka CHP'nin tek parti iktidarı döneminde elde ettiği mal varlığına devlet tarafından el konulmasıdır. 19 Şubat 1932'de açılan Halkevleri CHP ile olan yapısal bağları sebebiyle tartışma konusu haline gelmiştir. "Halkevleri hukuken ve fiilen CHP'nin malıydı" (Toker, 1990a, s. 66). Ve fakat hukuken ve fiilen CHP'nin malı olan Halkevleri tek parti iktidarı döneminde devletin parası ile kurulmuştu. Bu sebeple DP Halkevlerini CHP'nin elinden alarak hazineye devretmek istemişti. Bu maksatla kanun teklifi verildi ve görüşmeler sonunda 5830 sayılı kanunla tasarı yasalaşmıştır (Resmî daire ve, 1951).

Oral Sander'e (2013) göre Türkiye'nin NATO'ya üye olmasını sadece Sovyetler Birliği'ne karşı kendini güvende hissetme gayesiyle açıklamak eksiktir. Ona göre Türkiye'nin zaten NATO'ya üye olmak gibi bir isteği vardı ve fakat Sovyet tehdidi bu isteği güçlendirmişti. Türk yöneticileri tarafından NATO üyeliği Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve askeri gelişimine katkıda bulunacak bir süreç olarak "modern Türkiye" için gerekli görülmekteydi (Sander, 1996, s. 239).

2.4. Dış Siyasetin Genel Görünümü

1950'li yıllar dış siyaset bağlamında Türkiye'nin Batı'yla yakınlaştığı yıllar olmuştur. Fakat bu yakınlaşma DP hükümetiyle başlamamıştır. Önceki bir bölümde ifade edildiği gibi 1945 yılında Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile imzaladığı Saldırmazlık Paktını iptal etmesi, bununla birlikte toprak ve boğazlarda kontrol talep etmesi üzerine ABD ile yakınlaşma başlamıştı. Bu yakınlaşmanın ilk somut göstergelerinin ABD'nin 1947'deki yardımları olduğu söylenebilir. Artık ABD için bir dost ülke konumunda değerlendirilen Türkiye Truman Doktrini ve Marshall Planı dâhilinde yer almıştır (Ahmad, 2014, s. 111). 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne üye olunmuştur. DP'nin iktidar olmasıyla dış politikada bir değişiklik yaşanmamış ve 1950'li yıllarda bu bağlamda ilk dikkat çeken hadise Türkiye'nin NATO'ya üye olması olmuştur. NATO'ya katılmak amacıyla 1950 yılında Birleşmiş Milletler birlikleri dâhilinde Kore'ye asker gönderilmişti. 1952 yılına gelindiğinde Türkiye Yunanistan'la birlikte NATO'ya alındı. 1954 yılında Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi kabul edilmişti. Artık bir NATO üyesi de olan Türkiye 1955 yılında Türkiye'yle birlikte Irak, İran, Pakistan ve İngiltere'nin de dâhil olduğu Bağdat Paktı'nın kurulmasında rol almıştır. 50'li yılların sonlarına yaklaşıldığında Türkiye'nin Batı'yla ilişkileri kısmen problemlili olarak sürmüştür. Bu süreçte Sovyetler ile bir yakınlaşma söz konusudur.

Ancak bu döneme yönelik genel bir dış politika değerlendirmesi yapmak gerekirse Türkiye'nin Batılı uluslararası kuruluşlara üye olması beraberinde ülke içinde demokratikleşmenin pekiştirilmesi yönündeki taleplerin de daha yüksek sesle dile getirilmesine imkân tanımıştır. Nitekim bu periyotta DP'ye yönelik kamuoyunda demokrasiden uzaklaşma eleştirilerinin Batılılaşma perspektifinden yapılması bundandır. Ayrıca bu tarihlerde özellikle Avrupa'da demokrasi ve insan hakları alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. Avrupa Konseyi'nin yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de faaliyete geçirilmiştir. Yine Avrupa'da birçok ideolojik akım insanları etkilemektedir. Bütün bu ortamda dış politikada atılan Batı'yla yakınlaşma adımları Türkiye'ye demokrasi ve ideolojiler bağlamında yansımaktadır.

2.5. Toplumsal Dönüşüm

50'li yıllardaki toplumsal anlamda birçok açıdan önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümün birtakım istatistiklerini görmek bu çalışma bağlamında da faydalı olacaktır. Öncelikle 1950-1960 yılları arasında hızlı bir nüfus artışından söz edilebilir. 1950 yılında Türkiye'nin toplam nüfusu 20.947.188 olarak kaydedilmişken 1960 yılında bu sayı

27.754.820'ye çıkmıştır (TÜİK, 2014, s. 5). Benzer bir artış kayıtlı seçmen sayısında da yaşanmış, kayıtlı seçmen sayısı 1950'de 8.905.743 iken 1957 seçimlerinde 12.078.623'e ulaşmıştır (TÜİK, 2012, s. 5). Kırdan kente göç hususunda 1950'li yıllar bir başlangıç sayılabilir. Nitekim 50'li yıllara kadar yaklaşık olarak aynı miktarda devam eden kentli oranı 50'li yıllarda birden artış göstermeye başlamıştır. Rakamsal olarak 1945'ten 1950'ye kadar 214.000 kişi köyden kente göç etmişken bu sayı 1950-1955 yılları arasında 904.000 kişiye ulaşmış ve 1955'ten 1960'a kadar yaklaşık aynı sayıda insan köyden kente göç etmiştir (Koçak M. H., 2019, s. 71). Türkiye'deki kentli oranı 1927 yılında %24,2, 1935'te %23,5, 1940'ta 24,4, 1945'te 24,9 ve 1950'de %25 olarak tespit edilmişken 1955'te %28,8'e ve 1960'ta %31,9'a yükselmiştir (TÜİK, 2014, s. 7). Bu aynı zamanda işçi sayısında çok ciddi bir artış anlamına gelmektedir. 1955'te ücretli çalışan sayısı 1,6 milyon ve çalışan nüfusun %13,3'ü iken 1960'ta 2,5 milyona ve çalışan nüfusun %18,7'si haline gelmiştir (Koçak M. H., 2019, s. 71). Artan bu iş gücüne mukabil sanayileşme iş temin etmede aynı artışı gösterememiş, bu sebeple kente gelenlerin sınırlı bir kısmı iş bulabilmiş, çoğunluk geçici işçi olarak ya da seyyar satıcı olarak hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır (Zürcher, 2000, s. 434).

Okuma yazma bilenlerin sayısında 50'li yıllarda artış devam etmiş ve bu oran 1950'de %31,8'den 1955'te %38,7'e çıkmış ve 1960'ta %38,1'e inmiştir (TÜİK, 2014, s. 23). 50'li yıllardaki bu artış da köyden kente göçle alakalandırılabilir ve fakat yine de 1955'ten 1960'a kadar göç oranında olduğu gibi artış olmak bir yana az da olsa azalma olması dikkat çekmektedir.

İktisadi manada en dikkat çekenin ziraî üretimde gerçekleşen artış olduğu söylenebilir. Hububat ve pamukta ekili arazi 1950 yılında 8.807.400 hektardan 1957 yılında 12.207.000 ve 1960 yılında 12.945.000 hektara, üretim ise hububatta 1950'de 7.769.900 hektardan 1957'de 14.598.100 ve 1960'da 15.216.000 tona çıkmıştır (Minkari, 1992, s. 45). Adam başına ziraî üretim 1938 yılı baz olarak %100 alındığında 1950'de %116 iken 1958'de %199'a ve 1961'de %208'e çıkmıştır (Minkari, 1992, s. 28). Sanayide de ciddi değişiklikler dikkat çekmektedir. Örneğin imalat sanayiinde faaliyet gösteren iş yeri sayısı on yılda iki katından fazla artış göstermiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2014 yılı verilerine göre 1950 yılında 2.618 iş yeri kaydedilmişken 1957 yılında bu sayı 4.632'ye ve 1960 yılında 5.503'e yükselmiştir. Bununla birlikte işçi sayısı 1950'de 165.454'ten 1957'de 268.080 ve 1960'ta 301.143 olmuştur (TÜİK, 2014, s. 250). İktisadi

dönüşümü göstermesi bakımından bunlara bazı başka veriler ilave edilebilir. Elektrik üretimi 1950'de 789,6 kilovattan 1960'ta 2.886 kilovata yükselerek yaklaşık 3,5 kat artış göstermiş; demiryollarında fazla bir artış olmayarak toplam uzunluğu kilometre cinsinden 1950'de 7.671'den 1960'ta 7.800'e yükselmiş ve fakat kara yolları aynı yıllarda 41.600 kilometreden 61.500 kilometreye çıkarılmıştır (Minkari, 1992, s. 27).

Çalışmanın konusu bağlamında bir başka önemli istatistik kitlesel iletişim araçları hakkındadır. Yaygın şekilde kullanılmaya başlanması çok daha gerilere giden gazetede 1950'li yıllarda ciddi bir artış olmuştur. Posta yoluyla gönderilen gazete istatistiklerine göre 1950'de 6.300 gazete, 1957'de 18.531 gazete ve 1960'ta 24.509 gazete postalanmıştır (TÜİK, 2014, s. 416). Diğer taraftan radyonun kullanımı bu dönemde gazeteden daha çok öne çıkmıştır. Özellikle haber ve siyasi içerikli yayınlar oldukça yoğun kullanılmış, müzik dışı kullanımın yarısına yakını bu içerikte olmuştur (Ersarı, 2019, s. 399).

BÖLÜM 3: 1957 SEÇİMLERİNİN ANALİZİ

Bu bölümde çalışmanın üçüncü ve dördüncü araştırma sorularından hareketle 1957 seçim kampanyaları yakın okumaya tabi tutulacaktır. Daha önce ifade edildiği gibi bu seçim hem siyasal atmosferin şiddeti hem de ideolojik ayrımların tebarüz etmeye başladığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Öncelikle seçimlere yönelik genel bilgiler verilecek ve ardından partilerin seçim kampanyaları ayrı ayrı ele alınacaktır. Kampanyalarda temel hedef ideolojik unsurları yakalayabilmek, Türkiye'deki ideolojik birikimle bağlantılar kurabilmektir. Bunun yanı sıra kampanyaların niteliği hakkında tespitlere de ulaşılmaya çalışılacaktır.

3.1. Seçimlere Yönelik Genel Bilgiler

1957 Genel Seçimleri çok partili hayatın dördüncü genel seçimi ve ilk askeri darbe olan 27 Mayıs 1960 darbesinden önce yapılan son seçimdir. DP iktidarında gerçekleşen diğer seçimlerden farklı olarak 1957 seçimleri 1946 seçimleri gibi yapılmış bir erken seçimdir. 1954 seçimlerinden sonra normal olarak Mayıs 1958'de yapılacak olan Genel Seçimler 11 Eylül 1957 tarihinde erken seçim kararının alınmasıyla 27 Ekim 1957'de gerçekleştirilmiştir. Seçimlerle birlikte TBMM 11. dönem milletvekilleri belirlenmiş ve partiler arası siyasi dengelerde bir ölçüde değişiklik olmuştur. Seçimlerde çok partili hayatın başından beri uygulanagelen liste usulü çoğunluk esası tekrarlanmıştır. Bu sebeptendir ki önceki seçimlerde olduğu gibi partilerin oy oranları milletvekili sayılarına orantısız şekilde yansımıştır. Dönemin iktidar partisi konumundaki DP'nin oyları dikkat çekici miktarda azalma göstermişse de bu çoğunluk usulü sebebiyle parti yine tek başına iktidar partisi olmuştur. Seçimlerin siyasi alanda hâkim olan oldukça gergin bir atmosferde yapıldığının altını çizmek gerekir. Seçimlerden sonra ise bu gergin ortam devam etmiş ve 1960 darbesine kadar devam etmiştir.

11 Eylül 1957'de kendini dağıtarak erken seçim kararı alan TBMM aynı gün seçim kanununda değişiklik yapmıştır. Seçim yasasının değiştirilmesi 1950'den beri üçüncü kez gerçekleşmişti. Kanunda yapılan dikkat çeken değişikliklerden bir tanesi her partinin sadece teşkilatlanmasının mevcut olduğu seçim çevrelerinde seçime katılabilmesi ve seçime "müstakillen" girmesi olmuştu (Milletvekilleri Seçimi Kanununun, 1957, s. 17850). Ayrıca bütün siyasi partilerin seçim çevrelerinde o seçim çevresinin çıkaracağı toplam

milletvekili sayısı kadar aday göstermesi şart koşuluyor ve bir siyasi parti mensubunun başka bir parti tarafından aday gösterilmesini yasaklıyordu. Böylece partilerin ortak şekilde seçime girmesinin önü alınmış oluyordu. Kemal Karpat'a (2020) göre buradaki "[a]maç, muhalefetin seçimlere iktidara karşı ortak bir listeyle girmesini ve hatta birleşerek yeni bir siyasi parti kurmasını" engellemek olmuştur (Karpat, 2020, s. 95). Nitekim muhalefet partileri arasında iktidar partisi karşısında birleşmek, seçimlere birlikte katılmak gibi işbirliği çabaları vuku bulmakta idi. Ve hatta bu çabalar bir sonuca da ulaşmış, partiler kendi aralarında bir anlaşmaya varmışlardı (Karpat, 2020, s. 96). Fakat seçim kanununda yapılan bu değişiklikle muhalefet partilerinin birleşmesi engellenmişti.

Seçim kanunu değişikliğine göre seçimlerin normal zamanında yapıldığı durumda seçim tarihinden altı aydan veya daha uzun bir süre önce istifa etmemiş olanlar başka bir partiden aday gösterilemeyecek ve seçimlerin -1957 seçimlerinde olduğu gibi- yenilenmesi durumunda ise erken seçim kararından iki ay veya daha uzun süre önce istifa etmemiş olanlar için aynı durum geçerli olacaktı. Bu değişikliğin asıl hedefinin kısa süre önce DP'den istifa etmiş olan Fuat Köprülü olduğu anlaşılmaktadır (Toker, 1991, s. 250; Karpat, 2020, s. 95-96). Muhalefet seçim kanunundaki bu düzenlemeye karşı çıkmış ve muhalefetin katılmadığı bir oylama ile kabul edilmiştir. Tabii olarak Meclis'teki gücü oldukça düşük olan muhalefet partilerinin karşı çıkışı çok önemsenmemiştir.

1957 seçimlerine DP, CHP, CMP, HP ve VP olmak üzere toplam 5 parti katılmıştır. TÜİK'in (2012) verilerine göre seçmen sayısı 1954 seçimlerine göre yaklaşık 1.800.00 kişi artarak 12.078.623 olmuştur. Fakat oy kullanan seçmen sayısında toplam seçmen sayısındaki artışa nispetle düşük bir artış olmuş ve oy kullanan seçmen sayısı 1954 seçimlerindeki 9.095.617 kişiden 9.250.949 kişiye yükselmiştir. Dolayısıyla seçime katılım oranında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Katılım oranı 1950 seçimlerinde %89,3, 1954 seçimlerinde %88,6 olmasına karşın 1957 seçimlerinde %76,6 olmuştur. Öte yandan milletvekili sayısı 541'den 610'a yükselmiştir. İktidar partisi DP yaklaşık %10 gibi yüksek bir oy oranı kaybetmesine rağmen bu seçimde de en yüksek oy oranına sahip olmuştur. Buna karşın CHP'nin oylarını yaklaşık %6 arttırması dikkat çekicidir. Öte yandan CHP'nin kazandığı milletvekili sayısındaki artış daha dikkat çekici olmuştur. CHP meclisteki sandalye sayısını yaklaşık altı misli arttırmıştır. 1954 seçimlerinde çoğunluk usulü sebebiyle aldığı oyların milletvekili olarak karşılığını çok büyük oranda kaybetmiş olan

CHP'nin 1957 seçimlerindeki temsil kaybının azaldığı görülmektedir. Sonuçlara göre DP %48,6 oy oranı ile 424 milletvekili, CHP %41,4 oy oranı ile 178 milletvekili, CMP %6,5 oy oranı ile 4 milletvekili, HP %3,5 oy oranı ile 4 milletvekili kazanmıştır (TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, 2012, s. 25). DP'nin TBMM'de sahip olduğu sandalye oranı 1954 seçimlerinde %92,9 iken 1957 seçimlerinde %69,5'e düşmüştür. CHP'nin ise sandalye oranı 1954'te %5,7'den %29'a yükselmiştir. CMP ise oy sayısını yaklaşık 125.000 arttırmış olmasına rağmen milletvekili sayısı 5'ten 4'e düşmüş, yeni kurulan HP ise MP'nin yaklaşık yarısı kadar oy almasına rağmen onunla aynı sayıda milletvekili çıkarmıştır. Sosyalist çizgisi ile bilinen Vatan Partisi ise milletvekili çıkartamamıştır.

Seçim sonuçlarına göre DP iktidarını devam ettirmiştir. Ve fakat görünen tabloda önemli bir üstünlük kaybı olmuştur. Önemli bir oy kaybı yaşamakla birlikte DP ilk defa muhalefet partilerinin toplamından daha az oy almıştır. Bunun dışında sembolik bir öneme sahip olduğu söylenebilecek şey DP'nin başkent Ankara'yı CHP'ye kaybetmesidir.

1957 seçimleri dış basında da zaman zaman yer bulmuştur. Seçimlere yönelik çıkan haberler daha çok seçimin neticeleriyle ilgili değerlendirmeler içermekteyse de seçim kampanyalarıyla alakalı içeriklere de yer verilmiştir. İngiliz The Times gazetesi 17 Ekim'de yayınladığı bir yazıda 27 Ekim'de yapılacak seçimleri ele almış, seçimlerde muhalefetin ve iktidarın kampanyalarını bina ettikleri argümanlardan uygulanacak seçim sistemi ve seçim kanunu değişikliklerine kadar birçok konuda detaylı bilgiler vermiştir. Seçimlerin 27 Ekim'de yani normal seçim tarihinin sekiz aydan fazla bir süre öncesinde yapılmasının kararlaştırılması hakkında iktidarın seçimi öne almasının sebebi sorgulanırken çiftçilerin üç yıldır hasadının düşük olması ve fakat 1957 yılında iyi hasat yapılmış olmasına dikkat çekilmektedir. Buna göre DP'liler bu sayede çiftçilerin oylarını kazanmayı hedeflemiş olabilirler. Diğer bir ihtimal olarak Menderes'in o dönem gündemde olan Suriye ve Kıbrıs meselelerinde Meclis'teki üç muhalefet partisi karşısında halk desteğini arkasına almak gayesi güttüğü dile getirilmiştir. Öte yandan başlığı "Democrats Divide and Rule"¹² olan

¹² Siyaset bilimi literatüründeki "böl ve yönet / divide et impera" politikasına gönderme yapan başlık "Demokratlar bölüp yönetiyor" şeklinde tercüme edilebilir.

bu yazıda seçim kanunu değişikliğiyle DP'nin muhalefet partilerinin birlikte hareket etmelerini engellediği ve bu sayede seçimi kazanma şansının önceki seçime göre azalmış bir çoğunlukla da olsa daha yüksek olduğu tahminine yer verilmiştir.

3.2. Partilerin Seçim Kampanyaları ve İdeolojik Tespitler

1957 seçimlerinde seçim kampanyaları esnasında etki yaratabilen partiler Meclis'e girebilen dört parti olmuştur. Seçim öncesi içinde bulunulan siyasi atmosfer bakımından 1957 seçimlerini önemli kılan bir özellik bu seçimin sonuçlarının çok güçlü bir şekilde farklı ihtimallere açık olarak yorumlanabilmesidir. Öyle ki ana muhalefet partisi konumundaki CHP 1957 seçimlerini kazanacağına "her zamankinden daha" çok inanmıştır (Karpaz, 2020, s. 97). 1954 seçimlerinde DP'nin aldığı oyun Türk siyasi tarihinde kırılmamış bir rekor düzeyinde yüksek olduğu düşünüldüğünde sonraki seçimler arifesinde oluşan bu hava 1954-1957 yılları arasında yaşananların siyasete etkisi olarak yorumlanabilir. Bu seçimin kampanya döneminde ön plana çıkan bazı genel özelliklerinden bahsedilmesi bu bölümün somutlaştırılması adına faydalı bir adım olacaktır.

Seçime ilişkin propaganda faaliyetlerinin en yoğun olarak yaşandığı dönem bütün seçimlerde olduğu gibi 1957 seçimlerinde de adayların belirlenmesinden sonraki süreç olmuştur. Genel olarak seçime katılan bütün büyük partilerin adayları belli bir eğitim seviyesinin üstünde ve ortalamanın üzerinde bir gelir seviyesine sahip kişilerden oluşmuştur. Mesleki arka plan bakımından adaylar arasında en büyük sayıya hukukçular sahipti. Seçimler sonucunda da seçilen 610 milletvekili arasında en büyük meslek grubunu 172 kişiyle hukukçular oluşturmuş, sonra sırasıyla 84 iş adamı, 75 toprak sahibi, 62 doktor ve diğer mesleklerden insanlar milletvekili olmuştur (Karpaz, 2020, s. 102).

Seçim kampanyaları süreci dönemin siyasi havasının sertliğine uygun şekilde oldukça şiddetli geçmiştir. 1957 seçim kampanyalarının "Cumhuriyet tarihinin en sert seçim mücadelesi" olduğu ileri sürülebilir (Eroğul, 1990, s. 126). Propaganda faaliyetleri sırasında en çok gündeme gelen konunun "din ve laiklik" konusu olduğu görülmektedir (Karpaz, 2020, s. 102). Özellikle iktidar partisi DP'nin en çok dile getirdiği hususlardan birisi tek parti döneminde CHP'nin dini konularda yaptığı baskılar ve dayatmalar olmuştur. DP, CHP'nin halka yaptığı dayatmalar yüzünden insanların İslâm'dan uzaklaştığını ve toplumsal ahlak seviyesinin düştüğünü dile getirmiştir. Buna mukabil CHP de 1950'den önce dini alanda özgürleşmenin önünü açanın kendisi olduğunu savunmuştur. Hatta Türkiye'yi

çan seslerinden kurtaran İslâm'ı hâkim kılan iktidarın kendileri olduğunu söyleyerek İstiklâl Harbi'ne göndermede bulunmuştur. Seçim propagandalarında yer işgal eden dini meselelerin seçmen tercihlerini ne ölçüde etkilediği ise bir bahs-i diğerdır. Kemal Karpat'a (2020) göre bu "din propagandası" "seçim sonuçları üzerinde gözle görülür hiçbir etki" yaratmamıştır (s. 104). Örneğin Adana'da DP'nin, yaptığı seçim mitinginde dini konulara çok uzun vakit ayırmasına rağmen Adana'daki seçimi kaybetmesi bunun bir işareti olarak görülebilir. O yılların büyük ekonomik sıkıntıları göz önünde bulundurulduğunda da gündelik hayata yansıyan iktisadi problemlerin seçmen üzerinde daha belirleyici olduğu düşünülebilir. Fakat yine de Karpat'ın 1950 seçim sonuçları hakkında yaptığı bir başka yorumun benzerini 1957 seçimleri için neden yapmadığı sorusu akla gelebilmektedir. Çalışmanın önceki bir bölümünde belirtildiği gibi Karpat 1950 yılında CHP'nin seçimi kaybetmiş olmasına rağmen aldığı oy oranının yarısının 1946-1950 yılları arasındaki dönemde "akıllıca yürütülen liberal siyaset" sayesinde kazanılmış olabileceğini ifade etmişti. 1957 seçimlerinde ise aynı şey DP için söylenemez miydi? Yani DP'nin oy oranında önceki seçime göre oldukça yüksek bir düşüş yaşanmış olsa bile belki de propaganda faaliyetlerinde üzerinde durulan Karpat'ın deyimiyle "dini propaganda" yine onun güçlü bir şekilde işine yaramıştı.

"Dini propaganda"nın daha çok DP kampanyalarında geniş yer bulduğu söylenebilirse de ana muhalefet partisi konumundaki CHP'de de bu bağlamda DP'deki tavrın benzeri görülmektedir. Seçim kampanyaları döneminde İzmir'in Kiraz ilçesinin bir köyünde geçtiği rivayet edilen fıkra niteliğindeki bir olay bu durumu özetler niteliktedir. Rivayete göre propaganda yapmak üzere köye giden bir DP'li bir süre konuştuktan sonra konuyu partinin ismine getirerek DP kısaltmasının hakikatte "Din Partisi" demek olduğunu dile getirmiştir (Kartay, 1957, s. 87-88). Daha sonra aynı köyde DP'ninkine mukabeleten tertip edilen bir CHP toplantısında konu DP'nin "Din Partisi" olmasına gelince CHP'li konuşmacı ile köylüler arasında şu konuşma geçmektedir:

"— Bu bir küstahça yalandır (...). D. P. neredee. Din Partisi olmak neredee... Asıl bizim CHP var ya, bu üç harfin mânasına bakın siz...

Köylüler, merakla soruyorlar : "Neymiş bakalım bu C. H. P. de?" diye...

— Ne olacak, (...) meydana.. Cenabı Hak Partisi!.." (Kartay, 1957, s. 88)

Dini unsurların kampanyalarda kullanılmasına ilişkin bir başka dikkat çekici örnek olarak "seçim namazı" fenomeninden bahsedilebilir. Milletvekili adayları 1957 seçimlerine giden süreçte sık sık halkla birlikte camilerde namazlara iştirak etmişler ve bu iştirakler zaman zaman gösteriş olarak yorumlanmıştır. Bu sebeple bu namazlara halk tarafından "seçim namazı" ismi yakıştırılmıştır (Karpaz, 2020, s. 103-104). Muhalefet cephesinden özellikle DP'lilerin dindar görünmek için abdestsiz olduğu halde "seçim namazı" kılmaya gittiği de öne sürülmüştür (Karpaz, 2010, s. 505).

Resim 1: "Seçim namazı" Olayını Konu Alan Alan Turhan Selçuk İmzalı Karikatür

Kaynak: 17 Ekim 1957 tarihli Milliyet gazetesinden alınmıştır.

Partilerin genel olarak şehirli kesimden çok kırsal kesimde yaşayan insanların kanaatlerini etkilemeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Şehirli seçmenin genel itibariyle kararının belli olduğu, bu yüzden daha kararsız olarak görülen köylü kesim üzerinde yoğunlaşıldığı düşünülebilir. Bu durum o dönemdeki kırsal nüfusun toplan nüfusa oranının %68 ila %71 arasında olduğu düşünüldüğünde tabii sayılabilir (TÜİK, 2012b, s. 7). Önceki bölümlerde ifade edildiği gibi esasında seçim kampanyaların amacı kararsız seçmeni etkilemektir. Çünkü kararlı seçmen seçim kampanyaları için belirlenen kısa dönemlerde duyduklarına bakarak değil iki seçim arasındaki uzun müddet neticesinde belki birçok faktörün etkisiyle bir karara ulaşmış olan seçmene denmektedir. Buna mukabil kararsız seçmen kısa bir dönemde gerçekleşmekte olsa bile seçim kampanyalarından etkilenerek tercihini şekillendirebilir yahut değiştirebilir. Bütün partilerin şehirden çok kırsal alanlarda çalışmakta olduğu gazetelere de konu olmuştur. Diğer taraftan 50'li yıllar köyden kente göçün

yoğun şekilde yaşandığı yıllar olmakla birlikte kırsal nüfusun hala ağırlık teşkil ettiği yıllar olmuştur. Bu bakımdan da partilerin seçmen nüfusunun çoğunluğunun bulunduğu köyler üzerinde yoğunlaşmış olması tabiidir.

Propaganda faaliyetlerinde önemli yer işgal eden başka bir konu da iktisadi problemler olmuştur. Muhalefet partileri propaganda çalışmalarında iktisadi problemleri dile getirerek DP'yi ve yürütülen ekonomi politikalarını suçlamıştır. Bu suçlamalar içerisinde DP'nin politikalarının düşük gelirli insanların yaşam koşullarını daha da kötüleştirdiği ve sadece zenginlerin faydasına olduğu, sanayileşme adına dışarıdan alınan mali yardımların ülkeyi bağımlı hale getirdiği, tarımda makineleşmenin birçok insanın işsiz kalmasına sebep olduğu gibi argümanlar vardır. Buna mukabil DP savunma konumunda kalarak tarımı güçlendirmek gayesine matuf iktisat politikaları takip ettiğini açıklamaya çalışmıştır.

Seçimlerin güvenliği konusu daha önceki seçimlerde de görülebildiği gibi yine propaganda tartışmalarının içinde yer almıştı. Fakat 1957 seçimlerinde bu kez başta CHP olmak üzere muhalefet seçimlerin güvenliğinden endişe duyan taraf olmuştur.

Önemli propaganda vasıtalarından biri olarak afişler 1957 seçimlerinde yaygın şekilde kullanılmıştır. Bütün partiler tarafından afişler basılmıştır. Seçim kanunundaki düzenlemeler sebebiyle afişlerde herhangi bir şekilde resim, fotoğraf yahut Türk bayrağı gibi semboller kullanılamamış, diğer taraftan partiler il seçim kurullarına bildirdikleri sembollerini afişlerde de kullanabilmişlerdir. Partilerin sembolleri CHP'nin altı ok, DP'nin göz¹³, CMP'nin terazi, HP'nin ise alev yayan bir meşale olarak tespit edilmiştir (İstanbulda partilerin, 1957, s. 1). Öte yandan bu düzenleme sebebiyle afişler neredeyse tamamen yalnızca sloganlar ihtiva edecek şekilde hazırlanmıştır.

Seçim kampanyalarında önemli tartışma konularından biri de radyo olmuştur. Radyonun o dönemlerde okuryazar oranının oldukça düşük olduğu düşünüldüğünde propaganda maksadıyla da kullanılan yaygın bir iletişim aracı haline gelmesi anlaşılabilir bir gelişmedir. Ancak 1957 seçimlerinde yürürlükte olan seçim kanununa göre kampanyalarda radyonun propaganda amacıyla kullanılması yasaklanmıştı. Buna rağmen DP liderlerinin devlet liderleri sıfatıyla radyolarda konuşması ve bu konuşmaların fabrika açılışı, temel

¹³ DP'nin daha yaygın bilinen demir kıratın dışında esas sembolü kırmızı bir dikey oval şeklin ortasında iç içe geçmiş D ve P harflerinden oluşan sembolüdür. Köylüler arasında "göz" olarak ifade edilmiştir.

atma merasimi gibi sebeplerle seçim kampanyaları sırasında da yayınlanmaya devam etmesi muhalefet cephesinden sert tepkilerle karşılaşmıştır. Tartışmalar seçim boyunca devam etmiş, muhalefet cephesi her fırsatta iktidarın radyoyu kanunsuzca kullandığını dile getirmişti.¹⁴ Gerçekten de DP'nin bu bakımdan iktidar olmasını kendi lehine kullandığı görülmektedir. Radyo hususunda dikkat çeken bir başka husus olarak seçimlerden önce DP'nin Avrupa'dan 100.000 pil getirtip köylülere dağıtması söylenebilir (The Dry-cell Vote, 1957, s. 25). Öyle anlaşılıyor ki iktidar cephesi radyoya ciddi bir önem atfetmiş ve seçmen kitlesinin çoğunluğunu teşkil eden köylülerin seçim kampanyası sırasında radyolarını çalıştırabileceklerinden emin olmak istemiştir.

3.2.1. Demokrat Parti'nin Seçim Kampanyası

DP'nin seçim kampanyası diğer partiler gibi erken seçim kararının alındığı 11 Eylül tarihinden hemen sonra başlamıştı. DP'nin kampanya sırasında üstünde durduğu konuların daha çok muhalefetin suçlamalarına yanıt vermekten oluştuğunu ifade etmek gerekir. Muhalefet ise en çok ekonomik problemler üzerinden iktidar partisine yükleniyordu. Ayrıca özgürlüklerin kısıtlanması, baskı ve anti-demokratik uygulamalar muhalefetin dile getirdiği meselelerdi. DP bu suçlamalara miting konuşmalarının yanı sıra düzenlenen açılış törenleriyle de yanıt vermeye çalışıyordu. İktidar olmanın verdiği avantajla seçimlerin bir yıl erkene alınmasının da belirleyicisi olarak DP'nin kampanya sürecine diğer partilerden daha hazırlıklı girdiği söylenebilir. Örneğin DP seçime giden süreçte tertip ettiği mitingleri çok defa bir fabrika açılışına, bir temel atma törenine denk getirerek gerçekleştirmişti. Seçim kampanyasında ayrıca kitlesel iletişim aracı olarak radyonun DP tarafından kullanımı dikkat çekmiştir. Muhalefet DP'yi iktidar partisi konumunu istismar ederek radyoyu kendi lehine kullanmakla suçlamıştı. DP'nin diğer propaganda vasıtaları içinde afişler, broşürler film gösterimleri de vardır.

Seçim sürecinin başlamasıyla birlikte 13 Eylül'de DP yöneticileri Başvekil Adnan Menderes başkanlığında toplanmış ve seçim hazırlıkları hakkında saatler süren bir görüşme

¹⁴ Seçim günü olan 27 Ekim'de bile radyo tartışmaları bitmemişti. Çünkü oy verme işlemleri devam ettiği halde saat 14:00'ten itibaren radyolardan seçim sonuçları ilan edilmeye başlanmış, bu durum henüz oyunu kullanmayan seçmenler üzerinde etkide bulunabilir gerekçesiyle CHP tarafından Yüksek Seçim Kurulu'na şikayet edilmiş ve Yüksek Seçim Kurulu yayınların durdurulmasına karar verdiği halde yayınlar devam etmişti (Ersarı, 2019, s. 410). Seçimlerden sonra İsmet İnönü bu olaya atfen "Radyo seçim suçlusudur" cümlesini kurmuştur (Radyo seçim, 1957, s. 1).

gerçekleştirilmişti (D.P. seçim kampanyasına, 1957). Toplantıya DP üyesi ve Reiscumhur Celal Bayar da iştirak etmişti. Toplantı sonunda propaganda tebliğleri hazırlanmıştı. Ekim'e kadar aday yoklamalarının bitirilmesi planlanmış ve Ekim ayının başında da adaylar belirlenmişti. Bu süreçte DP Genel İdare Kurulu gelen teşkilat heyetlerini görerek onlara propaganda süreci hakkında talimatlar vermişti.

DP oldukça güçlü bir yerel teşkilata sahipti. Seçim kampanyaları da bu yerel teşkilat üzerine kurulmuştu (Karpaz, 2020, s. 100). Adayların ilan edilmesi ise teşkilattan çok sayıda istifanın gerçekleşmesine sebep olmuştu. Esasında milletvekili adaylarının ilan edilmesine kadar olan süreçte de DP'de birtakım önemli istifalar yaşanmıştı. Bunlardan DP içindeki ciddi bir anlaşmazlığın ilk büyük işareti sayılabilecek olanı M. Fuat Köprülü'nün oğlu Orhan Köprülü'nün 17 Temmuz'daki istifasıydı (Eroğul, 1990, s. 124). Orhan Köprülü DP'nin İstanbul İl Başkanlığı'nı yapmış ve istifasından önce CMP'nin kurucusu Osman Bölükbaşı'nın tutukluluğundan ötürü üzüldüğünü ifade ettikten sonra İl Başkanlığı'ndan alınmıştı (Orhan Köprülü D.P., 1957, s. 1). Parti içinde büyük tepkilere yol açan bu olay (Eroğul, 1990, s. 124) yine de M. Fuat Köprülü'nün istifası kadar büyük bir olay değildi. 7 Eylül'de Fuat Köprülü de istifa etti. Köprülü DP'nin dört kurucu mensubundan birisiydi ve uzun süre Hariciye Vekilliği yapmıştı. İstifa ettikten sonra basına beyanat veren Köprülü istifasını şöyle açıklamıştı:

"Bütün ana fikirlerine ve ruhuna daima sadık kaldığım, programından ayrılmış ve böylece eski hüviyetini tamamen değiştirmiş olan bugünkü Demokrat Parti zihniyeti ile uyuşmak benim için imkânsız olduğu cihetle partiden istifanamemi bugün Demokrat Parti Genel İdare Kurulu başkanlığına gönderdim." (Kurucu Prof. Fuad, 1957, s. 5)

Fuat Köprülü'nün istifası DP aleyhinde çok büyük etki yaratmıştı. Muhalefet cephesinden bu istifa DP'nin yıkılışı olarak yorumlanmıştı. Diğer taraftan istifasından dört gün sonra seçim yasasında özellikle Fuat Köprülü'nün aday olmasını engellemek gayesiyle bir madde konulmuş olması DP'nin de bu olayı ne kadar ciddiye aldığını göstermektedir.

7 Ekim'de DP'nin aday listeleri açıklanmıştı (Demokrat Parti Namzet, 1957, s. 1). DP listelerinin açıklanması da tartışmalardan arı olmamıştı. Aday listelerini Yüksek Seçim Kurulu'na teslim eden son parti olan DP, diğer partiler gibi birkaç kez değişiklik yaparak listelerini güncellemişti. Diğer taraftan muhalefet içinden listelerin belirlenen müddetin sonrasında teslim edildiği sesleri yükselmiş, geç kalındığı için iptal edilmesi maksadıyla

YSK'ya itiraz edilmişti (D.P. aday listesine, 1957). Listeler açıklanınca DP teşkilatından toplu istifalar yaşanmıştır. Mevcut 120'den fazla milletvekili yeni aday listelerinden çıkarılmıştı.¹⁵ Bu durum birçok yeni parti üyesine fırsat vermek olarak yorumlanabilirse de (Karpat, 2020, s. 100) toplu istifalara varan ciddi bir tepki kendini göstermişti. Sadece Manisa'da 6.000 kişinin istifasından söz edilmişti ve Afyon, Diyarbakır, Giresun ve Samsun'da da çok sayıda istifa olayı yaşanmıştı (Aday listesinin neşriden, 1957, s. 1). İstifa edenler en çok seçim bölgelerinde aday yoklamalarını kazandıkları halde listelere konulmayan isimler olmuştu (Ahmad & Ahmad, 1976, s. 169). Listeye giren yeni adayların yarıya yakını hukukçular oluşturmuş, ayrıca doktor, tüccar ve çiftçiler büyük yer işgal etmişti.¹⁶

DP ilk seçim mitingini 12 Ekim'de Erzurum'da yapmıştır. Aslında bu tarihe kadar birçok miting düzenlenmişti. Örneğin bir gün önce Afyon'da çimento fabrikası açılışı yapılmıştı ve Başvekil Adnan Menderes kalabalığa hitap etmişti. Fakat parti Erzurum mitingini kampanyanın açılışı olarak telakki etmiş, Menderes Erzurum konuşmasının başında Afyon'dakini seçim konuşması olarak görmediğini, 1954 seçimlerinde de ilk seçim konuşmasını Erzurum'da yaptığını ve bu yüzden bunu bir "falihayır" olarak gördüğünü söylemişti (Başvekil D. Parti, 1957, s. 1). Son miting ise 22 Ekim'de Adana'da yapılmıştı. Propaganda yasağı 24 Ekim'de başlamaktaydı. Propaganda müddetinin son günü olan 23 Ekim'de ise Başvekil aynı günün sabahı Adana'ya gelen Reiscumhur Celal Bayar ile birlikte şeker fabrikası ve hastanenin temel atma merasiminde bulunmuş, daha sonra Gaziantep'e geçmek istemişse de hava muhalefeti yüzünden uçakla Ankara'ya dönmek durumunda kalmıştı (Sevik, 1957). 12 Ekim'den 23 Ekim'e kadar devam eden 11 günlük bu propaganda müddeti içinde DP Genel Başkanı Adnan Menderes 17 il merkezinde ve 34 ilçe ve belde toplam 51 konuşma yapmıştı (Menderes'in son 24, 1957, s. 5). Bununla birlikte iktidar partisi liderleri açılışlar dolayısıyla tertip ettikleri merasimlere devam etmişti ve iktidarın yayın organı telakki edilen Zafer gazetesi propaganda yasağına rağmen bu gelişmeleri ve DP liderlerinin mesajlarını neşretmişti.¹⁷

¹⁵ Cumhuriyet ve Ulus gazeteleri listelerden çıkarılan milletvekili sayısını 124 olarak (Dün Bütün Partilerin, 1957, s. 1; Bütün partilerin aday, 1957, s. 5), Milliyet 127 (Namzetler ilân, 1957, s. 1) ve Yeni Gün 144 olarak vermiştir (Namzetlerin ilânı, 1957, s. 5).

¹⁶ Tam sayılar için: Vatan Gazetesi, 8 Ekim 1957

¹⁷ Bkz. 24, 25 ve 26 Ekim 1957 tarihli Zafer gazeteleri.

DP'nin seçim kampanyasında öne çıkardığı konular genel olarak geçmişe dönük hatırlatmalar üzerinden oluşmuştur. Seçim arifesinde Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal durum DP'nin lehine sayılamayacağı için DP'nin geçmişe atıfta bulunması bir bakıma anlaşılabilir. Üzerinde durulan en önemli konu yapılan icraatlar olmuştur. Buna göre çizilmeye çalışılan tablo şudur ki DP iktidarda kaldığı süre olan 7 yıl boyunca birçok hamlelerde bulunmuştur ve fakat bunların akim kalmaması için DP iktidarının devam etmesi gerekmektedir. Örneğin Başvekil Adnan Menderes 20 Ekim'de Kayseri'de yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

"Demokrat Parti, vazife başında bulunduğu müddet içinde Türk milletinin ihtiyaçlarını giderecek bütün tesislerin hazırlıklarını vatanın dört bir köşesinde tamamlamış ve asıl büyük hizmetlerini yapabilecek en verimli zamanına gelmiştir. Önümüzdeki seçimler, bu bakımdan yani memleketimizin iktisadi kaderini tayin etmek bakımından da son derece ehemmiyetli olacaktır." (Millet, Nafakasına Göz, 1957, s. 2)

Yani DP eğer iktidarı kaybederse kalkınma hamleleri tamama ermeyecektir. Bütün bunlar DP'nin seçmeni ikna faaliyetinde hedef aldığı bir noktaya özellikle işaret etmektedir. O da şudur ki yaşanan ekonomik zorluklar, birtakım toplumsal olayların yarattığı sıkıntılar geçicidir ve DP'nin iyi günleri olarak nitelenebilecek günler DP'ye zaman tanınırsa tekrar geri gelecektir. Bunun için özellikle DP iktidarının ilk yıllarının seçmene hatırlatılması gerekmiştir. Bu hatırlatmalar içinde CHP'nin tek parti yıllarındaki uygulamaları önemli bir yer işgal etmektedir. CHP'ye DP tarafından yöneltilen en ağır suçlamalardan birisi tek parti iktidarı döneminde dini konularda yapılan baskılar ve dayatmalar hakkında olmuştur.

3.2.1.1. Ana Söylemler ve Vaatler

DP'nin seçim kampanyasında kullandığı afişlerde de bulunan öne çıkan sloganları şunlardır: "1950 geri kalmış bir devlettik, 1957 ileri bir dünya milleti olduk" (Hürriyet, 10 Ekim 1957), "Dağlar yol, viraneler bağ oldu." (Akşam, 10 Ekim 1957), "Rey çalanı... Mazbata sahtekârlığı yapanı... Dayak atanı... Unutma. Oyunu D.P. ye ver." (Zafer, 13 Ekim 1957), "Köylü vatandaş Demokrat Parti seni kimseye ezdirmez." (Vatan, 10 Ekim 1957), "Pahalılık var diyorlar şekerin kilosunu 5 liraya yedirdiklerini unutma", "27 yılda olmıyanı 7 yılda olduran D.P. reyini hak etti" (Hürriyet, 10 Ekim 1957), "Az laf çok iş

Demokrat Parti", "Daha çok iş, işçiye refah ve emniyet", "Mademki reyini istediğine verebiliyorsun, işte demokrasi budur. Oyunu D.P.ye ver." (Zafer, 13 Ekim 1957), "Vatandaş, cami yapılmasını istiyorsan D.P. ye oy ver." (Dünya, 12 Ekim 1957), "Onların Ucuzluk Dedikleri Şey; Senin Mahsulünü Ucuza Almaktır." (Dünya, 10 Ekim 1957), "Her köye su! Her köye yol! Her köye mektep!" (Cumhuriyet, 11 Ekim 1957).

DP kullandığı afişlerin dışında broşürler de bastırmıştır. Bunlardan en meşhuru "D.P. Milletle Beraber - Refah, Emniyet, Kalkınma" isimli broşürdür. Broşürde köyler ve köylüler için yapılanlardan başlayarak imar edilen şehirler, yapılan barajlar, fabrikalar, sektörlere göre imalattaki artış, yapılan hastaneler, okullar, yollar, köprüler, limanlar yer almaktadır (D.P. Milletle Beraber Refah, 1957). Ayrıca broşürde uluslararası bağlamda NATO, Bağdat Baktı ve Kıbrıs müdafaasından bahseden bir kısım da bulunmaktadır. Çalışmanın ileriki kısımlarında daha detaylı incelenecek olan broşürde dini öğeler dikkat çekmektedir. Ve bu husus muhalefetin dikkatinden kaçmamıştır. Birçok yerde muhalefet broşürü dinî unsurları istismar ettiği gerekçesiyle İl Seçim Kurulu'na şikâyet etmiş ve bazı illerde broşür toplatılmıştır (Büyüktolu, 2021, s. 438). Yine muhalefetin şikâyet konusu olan bir başka husus da broşürün kapak resminin afiş olarak birçok yerde kullanılması olmuştur. Kapakta fabrika bacaları, cami minarelerinin yanı sıra Celal Bayar ve Adnan Menderes'in fotoğrafları bulunmaktadır. Fakat yürürlükte olan seçim kanunu "[p]ropaganda için duvar ilânları üzerinde Türk Bayrağı, dinî ibareler, Arap harfleri ve her türlü resim bulundurulması yasaktır" diyerek bu tarz afişlerin kullanılmasını açıkça yasaklamıştı (Milletvekilleri Seçimi Kanunu, 1950, s. 17805). Birçok yerde afişlerin toplatıldığı bilgisi mevcutsa da yasağın çiğnendiği gazetelerde bildirilmektedir.

Muhalefet sesler DP'nin dini siyasete alet ettiğini sıklıkla vurgulamışlardır. Örneğin 20 Ekim'de gerçekleşen Sarıkamış'taki DP mitingi için Dünya gazetesinde şunlar yazılmıştı:

"Bugün burada yapılan D.P. mitinginde bütün hatipler din mevzuunu ele almışlar ve C.H.P. ye şiddetle hücum etmişlerdir. Bu arada eski C.H.P. milletvekili iken, D.P. ye geçmiş olan Abbas Çetin söz alarak: "Türkiye Cumhuriyeti müslüman bir devlettir. D.P. yedi senede 1400 cami yaptı. Bizim din anlayışımız budur. Biz müslüman devletin müslüman insanlarına hitap ediyoruz." demiştir." (D.P. yedi yılda, 1957)

Gerçekten de DP liderlerinin nutuklarında yoğun şekilde dini öğeler bulunmaktadır. 19 Ekim 1957'de Kayseri'de yapılan konuşmada Adnan Menderes iktidarda buldukları 7

yılda 15.000 cami yaptıklarını söylemiştir (Kunt, 1957b, s. 1). Ayrıca birçok caminin tamir edildiği ve bunlardan biri olan Süleymaniye'nin yaklaşık 400'üncü sene-i devriyesi sebebiyle Müslümanların İstanbul'a davet edileceği ifade edilmiştir (Kunt, 1957b, s. 5).

Ezanın asıl şekliyle okunmasının DP'nin iktidara gelişiyle serbest bırakılması 1957 seçim kampanyalarında da aradan yedi yıl geçmesine rağmen bir propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. DP'liler CHP'nin Kuran'ı yasakladıklarını, ezanı değiştirdiklerini ve kendilerinin yasağı kaldırdıklarını her fırsatta dile getirerek halka eski günleri hatırlatmıştır. Trabzon'da DP'lileri dinleyen bir köylüden nakledilen ifadelerle göre tek parti iktidarı döneminde ezanın yerine ikame edilen metindeki "Tanrı Uludur" ifadesi Allah'a soyadı takmak olarak ifade edilmiştir: "Herkes bir soyadı taktıkları gibi Allaha da Uludur soyadını taktılar. Bunlar böyledir işte. Bunlara oy verilir mi?" (Kemal, 1957, s. 4).

Yukarıda belirtilen "seçim namazı" da dikkat çeken hususlardan biridir. DP'nin muhalefet karşısında öne çıkardığı "din propagandası"nın bir ölçüde işe yaradığı anlaşılmaktadır. Seçim namazları olarak ifade edilen namazlara milletvekili adaylarının "çok rağbet" ettikleri, DP'lilerin köy köy dolaşarak yaptıkları "din propagandası"yla CHP'lileri hedef aldıkları ve CHP'lilerin ortaya atılan iddiaları çürütmekte zorlandıkları ifade edilmektedir (Gaziantep'te adaylar, 1957, s. 4).

DP'nin din propagandası olarak ifade edilen söylemlerinde kendi yaptıklarından çok tek parti döneminin iktidar partisi ve en büyük rakibi CHP'nin yaptıklarına atıfta bulunduğu görülmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi ezan mevzuu 1957 seçim kampanyalarında da canlılığını korumuştur. Bununla birlikte CHP'nin ülkeyi dinsizliğe sevk ettiği, birçok camii kapattığı ifade edilmiştir. DP'nin ise kapatılan camileri onarıp açtığı, radyolarda mevlit okuttuğu ve "milleti dinine kavuşturduğu" söylenmiştir (Din mevzuu ilk, 1957, s. 4).

İktidar partisi adına yapılan konuşmalar arasında en dikkat çekici olanın Adana mitingi olduğu söylenebilir. Başvekil Adnan Menderes Adana'da yaptığı konuşmasının önemli bir kısmını dini mevzulara ayırmış ve şu sözleri dile getirmiştir:

"Türk milleti Müslüman'dır. Türk Müslüman'dır, hattâ bütün başka memleketlerdeki Müslümanlardan çok daha hulûs ile, çok daha safiyane ve hurafeden azade olarak dinine bağlıdır. Fakat bu memlekette bir cami inşa etmenin bile kusur telakki edildiği zamanlar oldu. Bir hoca görüldüğü zaman hürmet etmek,

itibar etmek gerekirken onunla alay etmek, o devrin âdeti haline gelmişti. Bir kanuna dahi dayanmadan ezanın Türkçe okunması mecburi hale getirilmişti." (Bu seçim, İnönü'nün, 1957, s. 1)

DP'nin seçim propaganda çalışmaları sırasında en çok üzerinde durmaya çalıştığı bir diğer konunun iktisadi meseleler olduğu söylenebilir. Esasında DP'nin bu konu üzerine yoğunlaşması muhalefetin oluşturduğu bir baskıdan kaynaklanmıştır. Muhalefet dönemin iktisadi sıkıntılarını öne çıkararak DP'yi zor durumda bırakmıştı. Dolayısıyla DP'nin iktisadi meseleler üzerine yaptığı propagandalar ağırlıklı olarak "iktisadi buhran" iddialarına yanıt vermek amacı taşımaktadır. Bu iddialara karşı DP seçimlere yakın zamanlarda birçok fabrika açılışı düzenlemiş ve bunlardan biri olan Kastamonu Şeker Fabrikası'nın açılışında yapılan yatırımlar "*İktisadi İstiklal Mücadelesinin Meydan Muharebesi Kazanılmıştır*" sözleriyle anlatılmıştır (Arslan, 2011, s. 225). Diğer taraftan muhalefetin hayat pahalılığı olması ve bunun sorumluluğunun Hükümet'e ait olduğunu dile getirmesi karşısında DP, CHP dönemiyle kıyaslamalar yaparak mukabele etmişti. Örneğin Türk lirasının değer kaybetmesi ile ilgili olarak Adnan Menderes Giresun'da şunları söylemiştir:

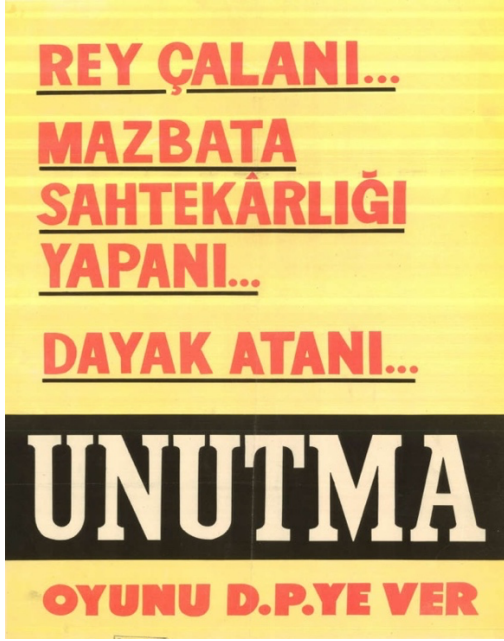
"Onların devrinde 1938 yılında bir altın 11 lira idi. 1944'te yani altı sene sonra bir altın 38 lira 30 kuruştur. Artış nisbeti yüzde 244. Bizim zamanımıza gelince, 1950'de bir altın 39 lira 38 kuruştur. Yedi buçuk senede artış yüzde 149'dur. Fakat şu farkla ki biz büyük yatırımlar yapıyoruz, memleketi yeni baştan inşa ediyoruz." (Başvekil Halk Partisinin, 1957, s. 4)

Alınan büyük miktardaki dış yardımlara, özellikle 50'li yılların başlarındaki iktisadi fırsatlara rağmen DP'nin plansızlıktan dolayı ülkeyi iktisadi buhrana soktuğu suçlamalarına da yine CHP dönemine gönderme yapılarak cevap verilmişti: "Muhaliplerimiz bize az yaptınız demiyor, çok yaptınız da demiyor, plansız hareket ettiniz deyip işin içinden sıyrılmak istiyorlar. (...) soralım: 27 sene iktidarda kalan Halk Partisi hangi işleri hangi plânla yapmıştır?" (Nisbi seçim yurt, 1957, s. 4)

Muhalefetin söylemlerinden DP açısından cevap verilmesi gereken bir başkası da erken seçim hakkında olmuştur. Normal olarak 1958'de yapılacak olan seçimlerin bir yıl erkene alınıp 1957 yılında yapılması ile ilgili açıklama yapmak gereği hissedilmiştir. CHP'nin iddiası siyasi ve iktisadi bir buhran sebebiyle seçimlerin erkene alınması olmuştur. Buna mukabil DP böyle bir buhranın bulunmadığını ileri sürmüştür. Adnan Menderes Trabzon'da yaptığı seçim mitinginde seçimlerin erken değil de zamanında yapılmış olmasının

da kendileri lehine olacağını ima ederek bu süre zarfında "daha yüzlerce fabrika ve muazzam eserler" açacaklarını "ve bunların iftiharî içinde seçimlere" gireceklerini söylemiştir. Aynı mitingde İsmet İnönü'ye yüklenerek onun "daüliktidar"a yani iktidar hastalığına duçar olduğunu o günlerde Asya'da peyda olmuş grip hastalığına gönderme yaparak ifade etmiştir (Kunt, 1957a, s. 5). Menderes'in bu göndermesi dış basında da yer bulmuş, The Times gazetesi bu minvalde seçim kampanyalarının demokratik sınırları aşan şekilde bir sertlikle, DP ve CHP'nin her gün birbirini suçlayarak devam ettiğini yazmıştır (The Turkish Case, 1957).

DP 1957 seçimlerinden önce seçim beyannamesi yayınlamamıştır. Hatta genel itibariyle seçimlerde ciddi bir vaatte de bulunmamıştır. Daha çok geçmişte yapılanlara vurgu yapılmıştır. İktidarda kaldığı müddet boyunca yapılanların gelecek hakkında seçmeni ikna ettiği düşünülmüştür (Aldıkaçtı, 1958, s. 131). Nitekim Reiscumhur Celal Bayar İstanbul'daki mitinginde: "Benim size şu dakikada maddi olarak hiçbir vaadim yoktur. (...) Ben Şahsen şimdiye kadar ne idimse bugün de oyum, yarın da o kalacağım. Bütün kuvvetimle aziz milletime hizmet etmek için bütün vücudumu ona vakfedeceğim. Vaadlerimin hülasası işte budur." demiştir (İstanbul ve Bursa, 1957, s. 4).

Resim 2: DP'nin Seçim Kampanyasında Kullandığı Afişlerden Üçü

Kaynak: A. Ergin'in Türkiye'de 1954 ve 1957 Genel Seçimlerinde Siyasi Afiş ve Slogan Kullanımı (DP-CHP Örneği) isimli çalışması

3.2.1.2. Kampanyaya Yönelik İdeolojik Tespitler

DP'nin seçim kampanyasında yoğun bir şekilde sosyal devlet uygulamalarına yönelik göndermeler ve söylemlerin bulunduğu söylenebilir. Bu durum sosyal demokrasi ideolojisinin izlerinin DP kampanyasında güçlü şekilde mevcut olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Söz konusu izler DP'nin sloganlarına da yansımıştır. Birçok sloganda vatandaşların bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması noktasında devletin birçok adım attığı vurgulanmaya çalışılmıştır. Bunlara örnek olarak "1950 geri kalmış bir devlettik, 1957 ileri bir dünya milleti olduk", "Dağlar yol, viraneler bağ oldu", "Pahalılık var diyorlar şekerin kilosunu 5 liraya yedirdiklerini unutma", "27 yılda olmıyanı 7 yılda olduran D.P. reyini hak etti", "Her köye su! Her köye yol! Her köye mektep!", "Az laf, çok iş" ve "Daha çok iş, işçiye refah ve emniyet" sloganları örnek olarak verilebilir. Bütün bu sloganlarda ortak olan husus hepsinin geçmişe dönük bir yönünün olmasıdır. Yani DP'nin sloganlarında yeniden iktidara geldiğinde yapacakları yerine iktidarda kaldığı yedi yıl boyunca yapılanlara atıf yapmayı tercih ettiği görülmektedir. Bununla birlikte yeniden seçildiği takdirde gerçekleştirilen projelerin devam edeceği intibayı yaratılmaya çalışılmıştır. İcraatlerden bahseden diğer sloganlar içerisinde negatif söylemlerin bulunduğu söylenebilir. "Onların ucuzluk dedikleri şey; senin mahsulünü ucuza almaktır", "Pahalılık var diyorlar şekerin kilosunu 5 liraya yedirdiklerini unutma" gibi sloganlar DP öncesi iktidara gönderme şeklinde anlaşılabilir. Bu bir negatif kampanya örneğidir. 1957 seçim kampanyalarında muhalefet partilerinin en çok üstünde durduğu konu hayat pahalılığı ve diğer iktisadi sorunlar olmuştur. Bu sloganlar ise DP'nin bu meselede takındığı tavrı özetlemektedir. DP iktisadi sorunlarla ilgili muhalefetin yaptığı suçlamalara CHP'nin tek parti dönemini hatırlatarak yanıt vermeye çalışmıştır.

Sosyal demokrasi ideolojisinin unsurlarının DP kampanyasında kullanıldığı liderlerinin seçim konuşmalarında dile getirdikleri hususlardan da anlaşılmaktadır. Seçim konuşmalarında en çok dile getirilen hususlardan bir tanesini iktisadi buhran suçlamalarına verilen yanıtlar oluşturmuştur. DP'nin bu konudaki net tavrı ülkede bir iktisadi buhran olmadığı olmakla birlikte tertip edilen açılışlar, temel atma törenleriyle de buna cevap verilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan seçim konuşmalarında da açılan fabrikalardan, hastanelerden, yapılan yollardan, barajlardan, limanlardan, üretimde artan istatistiklerden sıklıkla bahsedilmiştir. Bunlara ilaveten Reisicumhur Celal Bayar Gaziantep'te yaptığı konuşmada DP'nin iktidarda bulunduğu yedi yıllık süre zarfındaki icraatları sayesinde "köylü ile şehirli arasındaki" farkın kalktığını ifade etmiştir (Bayar, "Köylü ile, 1957, s. 1). Önceki bölümde bahsedilen "DP Milletle Beraber" başlıklı broşürde de aynı unsurlar dikkat çekmektedir. Broşürün kapağında arka planı cami minareleri ve fabrikalar birlikte kaplarken önde büyükçe Celal Bayar ve Adnan Menderes'in fotoğrafları yer almaktadır. Onların

önünde de daha da küçükçe farklı toplumsal kesimleri temsil eden tiplerde erkek, kadın ve çocuk resimleri bulunmaktadır. Broşürün iç sayfalarının bölüm bölüm ayrılarak hazırlanmış olduğu görülmektedir. Köyle ilgili bölümde "Her köye su; Her köye elektrik; Her köye okul; Her köye yol" yazıları öne çıkmaktadır. Bir başka bölümde enerji kaynaklarının artışı anlatılmakta, aranıla petrolden, artan kömür üretiminden bahsedilmektedir. Ayrıca elektrik üretimindeki artış hakkında istatistiki veriler bulunmaktadır. "İthal ederdik, imal ediyoruz, ihraç edeceğiz" cümlesinin olduğu bir başka sayfanın altında işçilere hitaben şöyle denmektedir: "İşçi vatandaşı, daha çok kazanmak istiyorsan reyini "DP"ye ver." Ayrıca sağlık alanında yapılanlara dikkat çekilerek "Dün, 183 hastane vardı, bugün 504 hastanemiz var." denilmektedir (D.P. Milletle Beraber, 1957, s. 9). Bütün bu kalkınma ve iktisadi gelişme olarak sunulan propaganda unsurları, köylü ve işçiler gibi düşük gelirli kesimlere hitap eden söylemler DP kampanyasında sosyal demokrat bir boyut olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

DP'nin kampanyasında dini unsurların ön plana çıktığı yukarıda ifade edilmişti. Bu tür unsurlara yönelik kampanyalar ise muhafazakâr ideolojinin izlerini yansıtabilmektedir. DP'nin seçim kampanyasında da dini geleneklerin ve toplumdaki yerleşik kurumların korunması bağlamında muhafazakârlık olarak anlaşılabilir. Ön plana çıkan dini unsurlardan cami mevzuu dikkat çekmektedir. DP iktidarda kaldığı süre boyunca binlerce cami yaptırdığını, harap olmuş birçok camii onardığını çok defa dile getirmiştir. Cami konusu sloganlara da yansımıştır: "Vatandaş, cami yapılmasını istiyorsan D.P. ye oy ver." Bu minvalde DP'nin önemli seçim mitinglerinden Adana mitinginde Menderes iktidarın yaptırdığı ve tamir ettirdiği camiler karşısında CHP'nin 800 camii ahır ve içki deposu haline getirdiğini, bazı camilerin satışa çıkarıldığını dile getirmiş ve şunları söylemiştir: "Başvekil olduktan 15 gün sonra İstanbul'a gittim ve Valiye "git Hazreti Eyyub'un türbesini aç" dedim. Eyüp böylece açıldı. Keza iş başına geldiğimizde vekiller Hey'etine ben şimdi Anadolu Ajansına bir beyanat vereceğim. Şu andan itibaren ezanı Muhammedi arapça okunacaktır dedim." (Başvekil, dün 51, 1957, s. 5)

Aynı mitingde Türk'ün Müslüman olduğu dile getirilmiştir. Bir başka dikkat çekici örnek "İstanbul'u Müslümanlığa ve dini unsurlara bu denli vurgu yapılması toplumsal kurum ve değerlerin korunması bağlamında ele alınabilir. D.P Milletle Beraber broşüründe de benzer öğelere rastlamak mümkündür. Broşürdeki bir sayfa cami ve anıtların yapımıyla ilgili olarak hazırlanmıştır. Sayfanın yarısından biraz fazlasını üstte olacak şekilde büyük bir

camii, önde kadraca daha yakında yürüyen birkaç insan ve onların üzerinde sol taraftan yükselerek aşağı sarkan ağaç dallarının olduğu fotoğraf kaplamaktadır. Fotoğrafın üstünde büyük harflerle "İnancını kaybeden bir millet yükselemez" yazmaktadır. Alt kısımda yapılan ve onarılan camilerin sayısı ve devletin harcadığı para yekunları hakkında bilgiler verilmekte, en altta da "Camilerinin, eski eserlerinin, anıtlarının onarılmasını ve yenilerinin yapılmasını istiyorsan reyini "D.P." ye ver." yazmaktadır. Bütün bunlar değerlendirildiğinde muhafazakâr temaların DP kampanyasında yoğun olarak bulunduğunu söylemek mümkündür.¹⁸ Diğer taraftan muhafazakârlıkla ilgili unsurlarda da hâkim üslubun negatif kampanya şeklinde olduğu görülmektedir. Yapılan camiler gibi bazı icraatlardan söz edilmiş olsa da yapılan göndermelerde özellikle CHP iktidarı dönemine atıfla daha çok rakip parti veya partililer eleştiri konusu edilmiştir.

DP'nin öne çıkan sloganları içerisinde liberal ideolojinin unsurlarına atıflar görülebilmektedir. Bunlardan "Rey çalanı... Mazbata sahtekârlığı yapanı... Dayak atanı... Unutma. Oyunu D.P.ye ver.", "Mademki reyini istediğine verebiliyorsun, işte demokrasi budur. Oyunu D.P.ye ver." dikkat çekmektedir. Birinci sloganda 1946 seçimlerine gönderme yapılmakta, seçimlerde yapılan usulsüzler hatırlatılmak istenmektedir. Diğer slogan da demokrasiye vurgu yapmakta ve demokrasilerin şartı sayılan seçim olgusunun temelini işaret edilmektedir. İki slogan da liberal ideolojinin savunularından olan serbest seçimler olgusunu öne çıkarmaktadır. Fakat birincisi bunu önceki bir bölümde bahsedilen negatif kampanya kapsamında yapmakta yani rakip görülen parti aleyhine olumsuz uygulamalardan bahsedilmektedir. Liberal ideolojinin büyük önem atfettiği serbest seçim olgusuna karşı gerçekleştirilenler eleştirilmekte ve böylece DP en büyük rakibi konumundaki CHP'ye hücum etmektedir. Bununla birlikte DP'nin seçim konuşmalarında yedi yıllık iktidar süresi içinde yaptıklarıyla ilgili liberal atıflar görülebilmektedir. Bu hususta Başvekil Adnan Menderes Ankara'da yaptığı konuşmada söyledikleri örnek olarak verilebilir: "Demokrat Parti iktidara gelir gelmez ilk işi matbuat suçlarını kaldırmak ve bunu yaparken de matbuata mesuliyetsizlik hudutlarına varan bir serbesti getirmek olmuştur. Gazetelerin telefon emirleri ile kapatıldığı devir halk partisi zamanıdır." (Bu seçim, İnönü'nün, 1957, s. 4)

¹⁸ Aynı zamanda bu hususlar 1920 ve 1930'larda Hilmi Ziya Ülken önderliğinde etkili bir milliyetçi-muhafazakâr akım olan Anadoluçuluk siyasal yaklaşımının da DP kampanyasında izlerinin olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Öte yandan 1957 yılında Türkiye'nin içinde bulunduğu hale yönelik liberal vaatlere DP kampanyasında rastlanılmamıştır. Muhalefetin yargı konusundaki endişeleri, basın ve üniversiteler üzerindeki baskılar, seçim emniyeti gibi sıklıkla dile getirdiği konular hakkında DP vaatte bulunmak yerine suçlamaları reddetmek yoluna gitmiştir. Örneğin muhalefetin ülkede hürriyetin olmadığı yönündeki iddialarına cevaben Başvekil Adnan Menderes şunları dile getirmiştir: "Sizler, onların hürriyet devrini de çok iyi bilirsiniz. O devirde hangi gün böyle meydanlarda toplandınız da gönlünüze göre tezahürat yaptınız? Hangi gün seçim sandıkları başında reyinizi serbestçe kullandınız?" (Millet, nafakasına göz, 1957, s. 2)

Ayrıca muhalefetin seçim sisteminin çoğunluk esası üzerine olmasını eleştirmesi ve çoğunluk sistemi yerine nispi seçim sistemini teklif etmesi karşısında DP liderleri çoğunluk sistemini müdafaa etmiş ve nispi sistemin olduğu ülkelerde istikrarın olmadığını ileri sürerek nispi sisteme karşı olduklarını açıkça beyan etmiştir. Reisicumhur Bayar Konya konuşmasında şunları söylemiştir: "Başka başka düşüncelere sahip insanların kuracağı bir hükûmet ile de milletin işleri tam bir düzenle görülmez. Radyolarda veya gazetelerde, ne zaman, gene bir hükûmet buhranı var diye bir havadis işitir veya okursanız, muhakkak ki o memlekette nisbî temsil usulü ile seçimler yapılmaktadır." (Reisicumhur Bayar'ın dün, 1957, s. 3)

Bu ise liberalizm ideolojisinin karşısında bir tavır olarak yorumlanabilir. Liberal ideolojinin en önemli savunularından demokrasi fikri her insanın akıl sahibi olmasıyla doğruyu ve yanlış ayırt edebileceğini öne sürerek her fikir ve düşüncenin temsil edilmesi gerektiğini öğütler. Bayar'ın burada söyledikleri ise bu düşünceyle taban tabana zıtlık oluşturmaktadır. Genel itibarıyla bu ve bunun gibi meseleler muhalefet partileri tarafından gündeme getirilmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse muhalefetin liberal ideolojinin unsurlarıyla alakalandırılacak suçlamaları karşısında DP de suçlama yaparak mukabele etmiş, CHP dönemini işaret ederek seçmene o günleri hatırlatmaya çalışmıştır. Öte yandan yukarıda muhafazakârlık bağlamında değerlendirilen birtakım hususlar liberal ideoloji kapsamına da dâhil edilebilir. Örneğin ezanın serbest bırakılması, türbelerin açılması gibi propaganda mevzuları aynı zamanda liberal ideolojide önemli yer tutan temel hak ve özgürlükler bağlamında ele alınabilir. Yine de ifade etmek gerekir ki DP'nin 1957

seçim kampanyasında liberal unsurlara yaptığı vurgu kısıtlıdır.¹⁹ Bu bağlamda 1946 yılında kurulan DP'nin kurulduğu günlerdeki söylemlerinin liberal unsurlar üzerine bina edildiği göz önüne alındığında 1957 seçimlerindeki bu fark ilginç bir siyasal dönüşüm olarak ifade edilebilir.

DP'nin seçim meydanlarında sıklıkla dile getirdiği imar ve inşaa faaliyetleri kimi zaman da milli bir mesele olarak lanse edilmiştir. Kastamonu şeker fabrikasının açılışında "İktisadi İstiklal Mücadelesinin Meydan Muharebesi Kazanılmıştır" sözlerinin kullanılması buna örnek olarak verilebilir. Bu ise milliyetçi ideolojinin de DP kampanyasında kullanıldığını göstermektedir. Milliyetçi söylemlerin öne çıktığı ve seçim kampanyasında sıklıkla dile getirilen bir başka konu da Kıbrıs meselesi olmuştur. "D.P. Milletle Beraber" isimli broşürde de dış siyasete ayrılan bölümde Kıbrıs meselesi öne çıkmaktadır. Broşürün bu bölüme ayrılan sayfasında sağ üstte Birleşmiş Milletler Genel Merkez binasının fotoğrafı, sol altta büyükçe bir Türk askeri tasviri ve onun sağında üzerine Türk bayrağı dikilmiş şekilde gösterilen bir Kıbrıs haritası bulunmaktadır. Yine sayfanın üst kısmında Türkiye'nin Birleşmiş Milletler üyeliği ve Kore savaşından bahseden bir paragraf bulunmakta ve orta kısımda NATO ve Bağdat Paktı "D.P. nin iki büyük dış politika zaferi" şeklinde sunulmaktadır. Alt kısımda ise daha uzunca Kıbrıs meselesinden bahsedilmekte ve şu cümlelere yer verilmektedir: "D.P., Türk milletinin bu dâvada duyduğu hassasiyeti milletlerarası diplomasi alanında metanet, vekar ve maharetle ifade etmiş, Kıbrıs'taki ırkdaşlarımızın menfaatleri ile millî emniyetimizi koruyacak en mükemmel çareyi, Kıbrıs'ın taksimi plânını yaratmıştır." (D.P. Milletle Beraber, 1957, s. 11)

Burada Kıbrıs'taki "ırkdaşlara" ve "millî emniyete" vurgu yapılması milliyetçiliğin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Broşürün bir sonraki sayfasında elinde Türk bayrağı tutan bir asker ve arka planda tankların ve savaş uçaklarının olduğu bir tasvir de yer almaktadır. Burada da büyükçe "Şanlı ordumuz vatanın sarsılmaz kalesidir", "O, politika'nın üstünde ve milletin kalbindedir" yazmakta; yine bu ifadeler de milliyetçilik ideolojisi kapsamında değerlendirilebilecek hususlardır.

¹⁹ DP parti programında ekonomik liberalizme yönelik bir yaklaşım söz konusu olsa da 1957 seçim kampanyalarında bu tür söylem ve vaatleri kullanmamıştır. Liberalizm bağlamında ön planda olan siyasi meseleler hakkında olmuştur.

DP liderleri birçok mitingde Kıbrıs meselesinden bahsetmiş ve bunu yaparken de milliyetçi unsurlara atıflarda bulunmuşlardır. Reiscumhur Celal Bayar Konya'da yaptığı seçim konuşmasında şunları söylemiştir:

"Asırlarca Kıbrıs'ta yalnız Türk hâkimiyeti yaşamıştır. Bugün orada 120.000 ırkdaşımız yaşamaktadır. (...) Kıbrıs hakkında böyle konuşanlar, ikinci cihan harbinden sonra, İzmir'den başlayarak, Muğla'dan geçerek, ta Antalya'ya kadar olan bir sahayı işgal eden oniki ada elden çıktığı zaman seslerini çıkarmamışlardır (...) Eğer aynı politika bugün de devam etmiş olsaydı, Kıbrıs meselesi çoktan aleyhimize hallolunmuş, ada Yunanistan'a ilhak edilmiş olurdu. (...) Türk milletinin en büyük meselesi üzerinde en büyük azim ve cesaretle durmaktayız." (Reiscumhur Bayar'ın dün, 1957, s. 3)

Yine Celal Bayar bu sefer Gaziantep konuşmasında şunları dile getirmiştir:

"(...) Bu tarihî vazifelerin hepsi ayrı ayrı iftihar vesilesidir. Fakat bunların arasında en büyüğü memleketimizin düşman ayakları altında çiğnenmek istendiği bir zamanda, buradan kahraman bir sesin yükselmesi ve düşmana "Türk esir olamaz. Türk ancak şerefi ile yaşar." demesi olmuştur. Bu, Türkün hürriyeti, istiklâli, millî hâkimiyeti uğrunda mücadelelerinin en şanlı sahifelerinden biridir." (Gaziantep Bayar'ı misilsiz, 1957, s. 3)

Bütün bunlara bakarak DP'nin seçim kampanyasında milliyetçi temaları kullandığını ifade etmek mümkündür.

Son bir tespit de DP kampanyasının niteliği hakkında yapılabilir. DP bütün ideolojik yaklaşımlarının yanı sıra genel itibariyle negatif bir kampanya yürütmüştür. Geçmişte kalan kötü günler muhalefetle ve özellikle CHP ile özdeşleştirilerek aynı şeylerin yeniden yaşanması ihtimali seçmene hatırlatılmak istenmiştir. DP'nin 1957 seçimlerinde bir seçim beyanamesi ilan etmemiş olması da negatif kampanya kapsamında değerlendirilebilecek bir husustur.

3.2.2 Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Kampanyası

CHP'nin seçim kampanyası diğer partiler gibi adayların ilan edilmesinin akabinde başlamıştır. Milletvekili adayları 5 Ekim'de açıklanmıştır (CHP listelerin dün, 1957). Aday listesinde DP'de olduğu gibi hukukçular çoğunluğu oluşturmuş, ayrıca doktor, tüccar ve

çiftçiler de sayıca büyük yer işgal etmiştir.²⁰ Bununla birlikte listelerde asker bulunmakta ve yaş ortalaması 38 olan adayların %85'i teşkilattan gönderilen gençlerden oluşmaktadır (Ahmad & Ahmad, 1976, s. 169). Adayların belirlenmesi CHP Parti Meclisi sürecinde bütün yetkilerini Genel Başkan İsmet İnönü'ye devretmişti (C.H.P. Meclisi yetkilerini, 1957). Dolayısıyla her ne kadar aday yoklamalarına önem verilmişse de İnönü'nün belirlenen adaylar konusundaki payı büyük olmuştur. Açıklanan listelerde CHP de DP gibi birkaç gün içinde tadilat yapmış ve nihaî adaylar o şekilde belirlenmiştir (C.H.P. bâzı aday, 1957). Diğer taraftan CHP'nin adaylarının ilan edilmesi DP'de olduğu gibi bir tepkiyle karşılanmamıştır. Hatta bir memnuniyet havası da hissedilmektedir. Bu durumun aday yoklamalarının dikkate alınmasından kaynaklandığı söylenebilir. Başka bir açıdan CHP adaylarının nasıl seçildiği hususunda fikir vermesi açısından Nadir Nadi'nin Cumhuriyet gazetesindeki köşe yazısı dikkat çekicidir. Nadir Nadi (1957), CHP adaylarının gençlerden oluşmasındaki memnuniyetini dile getirdikten sonra tek parti döneminden kalan kişilerin azaltıldığını, listeye alınanların da tek parti zihniyetinden uzak ve Atatürkçü olarak bilinen insanlar olduğunu belirtmiştir (Aday Listeleri, s. 1).

DP'den farklı olarak CHP bir seçim beyannamesi hazırlamış ve beyannamesini muhalefet partileri içerisinde ilan eden ilk parti olmuştur. 10 Ekim'de ilan edilen beyannamede genel itibariyle önce DP'ye yönelik eleştiriler sıralanmış daha sonra da daha uzunca bir bölümde CHP'nin iktidar olduğu takdirde yapacağını vaat ettiği mevzular hakkında bilgi verilmiştir. Bir istisna olarak ilk vaat seçim beyannamesinin en başında yer almaktadır. Buna göre CHP iktidar olduğu takdirde birtakım demokratik hürriyetleri sağladıktan sonra nispi seçim sistemine geçilecek ve en geç 1958'in Mayıs ayında kadar olmak üzere seçimler yenilenecektir. Esasında bu vaat seçim beyannamesinden de önce ilan edilmiş ve basına verilen birçok beyanatta da dile getirilmişti. İlk olarak 4 Eylül'de iktidarın erken seçime karar verdiğinin anlaşılması üzerine CHP, HP ve CMP ile bir toplantı yapmış ve toplantı neticesinde muhalefetin iktidar olduğu takdirde 2 yıl anti-demokratik uygulamaları ortadan kaldırmakla meşgul olacak bir "Kurucu Meclis" şeklinde çalışacağı ve akabinde nispi temsil usulüyle yeni bir seçim yapacağı kararlaştırılmıştı (Üç muhalefet partisinin, 1957). Daha sonra iktidarın kanun değişikliğiyle seçimlere ittifak halinde katılmanın imkânı ortadan kaldırılmış, CHP de vaatlerine yeni seçimi 1958'in Mayıs'ında yapmayı eklemiştir.

²⁰ Tam sayılar için bakınız: Ulus, 6 Ekim 1957 veya Milliyet, 6 Ekim 1957

CHP bu vaadinde samimi olduğunu göstermek için milletvekili adaylarından taahhütname dahi aldığını basına bildirmişti (C.H.P. seçim hilelerine, 1957; C.H.Partisi İstanbul, 1957)²¹. Karpat'a (2020) göre bu bir siyasi bir hatadır; zira DP bu vaziyeti CHP'nin kendi adaylarına güvensizliği olarak sunmuştu (s. 97-98).

CHP ve diğer muhalefet partileri açısından seçimlere ittifak halinde girmenin imkânının kaldırılması 1957 seçimleri için çok önemli bir dönüm noktası sayılabilir. Zira seçim sonuçlarına göre iktidar partisi 1954 seçimlerine nazaran yaklaşık %10 oy kaybı yaşamış ve %48,6 almıştır. Bu demektir ki bir muhalefet ittifakı yahut üç muhalefet partisinden teşkil edilecek yeni bir parti %50'den fazla oy alarak DP'yi geçebilirdi. Seçime ittifak olarak girmek konusunda ciddi şekilde hazırlandığı CMP Başkan Vekili Fuat Arna'nın ittifak görüşmelerinin yapıldığı günlerde muhalefet partilerinin alınan oyları kendi arasında nasıl paylaşacağına yönelik anlaşma dahi yaptığını söylemesinden anlaşılmaktadır (Fuad Arna "Bu, 1957, s. 3). Netice itibariyle seçim kanunu değişikliği neticesinde muhalefet birliği dağılmış ve bütün partiler seçime yalnız girmiştir.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün seçim hazırlıklarının tamamlanıp adayların belirlenmesinden sonraki ilk konuşması 11 Ekim'de Trabzon'da yapılmıştır (Milliyet, 12 Ekim 1957). Ve fakat iktidarın erken seçim hazırlıkları çok daha önceden anlaşıldığı için CHP seçim hazırlıklarına bu tarihten de önce başlamıştı. Bu sebeple kampanya süreci daha geniş ele alınırsa CHP'nin ilk seçim konuşmasının 21 Eylül tarihinde Malatya'da yapıldığı söylenebilir (İnönü ilk seçim, 1957). Bununla birlikte erken seçimin gündemde olmadığı daha geride kalan günlerde de CHP yapılacak seçimlerdeki sert tavrını hissettirecek mesajlar vermiştir. 15 Nisan 1956'da yapılan CHP kongresinde şu sözler söylenmiştir: "Menderes bütün sözlerinin hesabını verecektir. Müstakil bir mahkeme kuracağız. Ve Menderes bu mahkeme huzurunda bütün iktidarının hesabını verecektir. Neticeyi bu mahkeme tayin edecektir." (aktaran Eroğul, 1990, s. 125)

Seçim kampanyaları da beklendiği gibi oldukça sert geçmiştir. Bu sertlik hem iktidar partisi hem de muhalefet tarafından pekiştirilerek kampanya boyunca devam etmiştir. Öte

²¹ Seçimlerin nispi usulle tekrarlanacağı vaadinde CHP halk nazarında hiçbir şüphe bırakmamak istemişti. Milletvekili adaylarına imzalatılan taahhütname gazetelerde çokça yer bulmuştu. Bu konuda dikkat çekici haberlerden bir tanesi de Hüseyin Cahit Yalçın'ın taahhütnameyi imzalarken çekilen fotoğrafı olmuştur. Seçimlerin yaklaştığı günlerde, 18 Ekim'de hayatını kaybeden Hüseyin Cahit Yalçın'ın 11 Ekim'de Vatan gazetesinde yayınlanan fotoğrafında başını dahi kaldırmadan kendisine uzatılan taahhütnameyi imzaladığı görülmektedir.

yandan CHP'nin iktidar partisini korkutmaya yönelik söylemleri de olmuştur. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü 16 Ekim'de Konya'daki konuşmasında şunları söylemiştir: "Eğer Demokrat Partinin şansı varsa benim sağlığında çekilmek lûtfuna uğrar. Onları ileride müdafaa edecek tek adam ben olacağım." (İ. İnönü'nün iktidara, 1957, s. 4)

CHP'nin seçim kampanyalarında genel olarak 7 yıldır iktidarda olan DP'nin faaliyetlerine atıfta bulunduğunu söylemek mümkündür. En çok iktisadi problemlere dikkat çekilmiş ve hükümetin yanlış uygulamaları sebebiyle halkın ekonomik sıkıntı çektiği vurgulanmıştır. Temel ihtiyaç maddelerinin karşılanmasındaki sorunlar, hayat pahalılığı, köylü ve işçilerin yeteri kadar kazanamadıkları ve enflasyon iktisadi hedef noktalarının başında gelmektedir. Diğer taraftan DP'nin iktidar süresi boyunca anti-demokratik kanunlar çıkardığı üzerinde çok durulan bir mevzu olmuştur. Dini mevzular CHP propagandalarında da DP'ninki kadar olmasa da yer bulmuştur. Genel itibariyle CHP kampanyası ele alındığında süreç, partinin 1960'lı yıllarda evrileceği sosyal demokrasi ideolojisine doğru bir başlangıç anı olarak ele alınabilir.

3.2.2.1. Ana Söylemler ve Vaatler

CHP'nin seçim gezilerine başlamadan önce seçim beyannamesi ilan ettiği yukarıda ifade edilmişti. Beyanname iki konu üzerine kurulmuştu: anti-demokratik bir hale geldiği iddia edilen rejim ve iktisadi sorunlar. Bu iki mesele CHP'nin seçim kampanyasını da belirlemiştir. Beyannamede belirtilen ve "siyasi ve iktisadi buhran" olarak ifade edilen bu iki husus kampanya boyunca seçmene verilmek istenen ana mesaj olmuştur: "Bugünkü iktidar partisi iş başında kaldığı takdirde, memleketin içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi buhran daha vahim bir hal alacaktır." (1957 C.H.P. Seçim, 1957, s. 3)

Beyannameye göre DP iktidara gelmeden önce demokratik vaatler vermesine karşın iktidarda olduğu süre boyunca ülkeyi tam tersi bir noktaya getirmiştir. Özellikle 1954 seçimlerinden sonra gerilemenin hızlandığı, temel hak ve hürriyetlerin giderek kısıtlandığı, DP'nin halka taahhüt ettiği demokratik bir düzene karşın sözleri ve beyannameleriyle zıt hareket ederek demokrasiyi yaraladığı ifade edilmiştir. DP'nin iktidar olmadan önce hürriyetlerin kısıtlandığını ileri sürmesine rağmen iktidara gelince var olan hürriyetleri de kaldırdığı iddia edilmiştir. Buna mukabil CHP'nin iktidar olduğu takdirde üç muhalefet partisinin ortaklaşa vardığı 4 Eylül kararlarına bağlı kalarak anti-demokratik düzenleme-

leri ve uygulamaları ortadan kaldıracığı vaat edilmiştir. "İnsan haklarına bağlı hukuk devleti", "[m]ahkeme istiklâli ve hâkim teminatı", "hak ve hürriyetler" ve nispi seçim sistemi bu bağlamda beyannamede yer verilen ana unsurlar olmakla birlikte özel olarak Anayasa Mahkemesi kurulacağı ve iki meclisli sisteme geçileceği de vaatler arasında bulunmaktadır.²²

İktisadi buhran olarak ifade edilen şartlar konusunda CHP beyannamesinde siyasi konularda olduğu gibi önce eleştiriler, sonra vaatler sıralanmıştır. Eleştirilerin başlıca konusu DP'nin iktidar olduğu süre boyunca Türk tarihinde hiç görülmemiş miktarda dış yardımlar alınmasına ve oluşan müsait ortama rağmen "basiretsiz, hatalı ve israflı bir iktisadî ve malî politika yüzünden" Türkiye'nin "vahim bir iktisadî buhrana" sürüklenmesi olmuştur (1957 C.H.P. Seçim, 1957, s. 3). Temel ihtiyaç maddelerinde yaşanan kısıtlılık, fiyatların hızlı şekilde yükselmesi, Türk lirasının yarı yarıya değer kaybetmesi, iç ve dış ticarete yaşanan zorluklar bu buhranı ifade eden başlıca meseleler olarak ele alınmıştır.

Beyannamede ayrıca CHP'nin iktidar olduğu takdirde sıralanan bu problemleri çözeceği, Türkiye'nin doğal kaynaklarını kullanarak iş alanlarını genişleteceği ve üretimi arttırarak yüksek bir refah seviyesi temin edeceği vaat edilmiştir. Hususi olarak Türk lirasının değerinin yükseltilmesi için alınacak tedbirler, ticarete emniyet yaratmak gayesiyle Millî Korunma Kanunu'nun kaldırılması, ithalat ve ihracatın yeniden düzenlenmesi, sanayi kapasitesinin arttırılması ve devlete ait sanayi ile özel teşebbüsün eşit sayılması, köylerin kalkındırılması, köylülerin ağırlaşan borçlarından kurtulması ve zirai mahsullerin fiyatlarının indirilmeyeceği beyannamede CHP'nin sıraladığı vaatler olmuştur. Köylerin kalkındırılması bağlamında "yol, su, aydınlatma, sağlık ve eğitim hizmetleriyle toprak, mesken ve kredi ihtiyaçlarının" karşılanması belirtilmiştir (1957 C.H.P. Seçim, 1957, s. 3). İlâveten orman sorununun çözüleceği vaat edilmiştir. Ayrıca işçilere yönelik vaatler dikkat çekmektedir. İşçi ücretlerinin yaşam koşullarına uygun hale getirilmesi, işçilere grev hakkı verilmesi ve toplu sözleşme yapabilecek sendika kurulması beyannamede yer verilen hususlardan bir diğeridir.

Beyannamede sıralanan eleştiri ve vaatler CHP'nin kampanyasında kullanılan sloganlara da yansımıştır. "Ne yazık ki traktörü öküzle çekiyoruz!", "Mal yok Millî Korunma Kanunu var!", "Kuyruk! Kuyruk! Kuyruk! Bu mu bolluk?" (Milliyet, 8 Ekim 1957), "Altı

²² CHP beyannamesinin tam metni için bakınız: Milliyet, 12 Ekim 1957

ok Ata'nın emaneti. C.H.P. o emanetin bekçisidir!", "Yok'lara son!", "Partizan yönetime son!", "Mayıs 1958'de beklediğin kanunlarla hür bir seçim için C.H.P." (Ulus, 13 Ekim 1957), "Kalkınmanın mânâsı bize göre: bolluk, ucuzluk, rahatlık. Onlara göre: yokluk, pahalılık, sıkıntı", "Kiracı, yarın nereye taşıyorsun?", "Fiyatı artmayan tek madde: ekme. C.H.P. 1950 1000 gr 30 kr, D.P. 1957 570 gr 30 kr." (Dünya, 10 Ekim 1957), "İşçinin ücreti ancak bir süpürgeye yetiyor! İşte iktidar, işçisine böyle bakıyor!" (Karpat, 2020, s. 110), "Köylü yurttaş, seni aldatanlara rey verme. C.H.P. nin özü sözü birdir." (Vatan, 18 Ekim 1957) CHP'nin öne çıkan sloganlarındandır.

CHP'nin seçim mitingleri de beyannamede işlenen konulara paralel olarak anti-demokratik rejim ve iktisadi buhran üzerine kurulmuştur. 12 Ekim'de Rize'de İsmet İnönü seçimlere demokrasi tartışmaları ve iktisadi buhranlar olmak üzere iki mevzu ile girdiklerini ifade ettikten sonra şöyle konuşmuştur:

"Demokratik rejimde geriye gitmek teşebbüsünde hiç kimse asla muvaffak olamayacaktır. (...) "Demokratik nizam bu memleketin bünyesine uymuyor. Tek parti devrine dönmek daha iyidir" diyenler bulunabilecektir. Fakat bunlar hiddetle söylenmiş geçici sözler olarak kalmağa mahkumdur. Bu millet demokratik rejimin zevkine varmıştır ve vazgeçmiyecektir." (İnönü, millet demokrasinin, 1957, s. 5)

Bu sözler ve kampanyadaki genel söylemleri dikkate alındığında CHP'nin kendisini demokrasinin taraftarı olarak konumlandığı söylenebilir. Buna mukabil iktidar her fırsatta hak ve hürriyetlerin kısıtlanmasına taraftar olmakla hatta onu teşvik etmekle suçlanmıştır. CHP Genel Sekreter Yardımcısı Kâmil Kırıkoğlu'nun "Seçmen vatandaş Demokrat Parti kazandığı takdirde 27 Ekimde vereceğin rey son rey olacaktır." diyerek DP'nin "tek partili rejime dönmek kararı"nda olduğunu (D.P. tek partili, 1957, s. 1) vurgulaması CHP'nin iktidarı demokrasi karşıtı olarak tasvir etmeye çalıştığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

CHP'nin temel hak ve hürriyetler bağlamında seçimlerde dile getirdiği hususlardan biri de seçimlerin güvenliği konusudur. Bu konuda CHP Genel Başkanı İsmet İnönü Balıkesir'de yaptığı konuşmada "Uyanık olmazsanız, seçim emniyeti o hale gelmiştir ki her fenalık yapılabilir." demiştir. Aynı zamanda 1954 seçimlerinde de DP lehine sonuç verecek hileler yapıldığı dile getirilmiştir. "[Z]arf oyunu hileleri yapıldığı" ve görevlilerin içeceklerine afyon konulmak suretiyle çalışmalarına engel olduğu Kasım Gülek tarafından iddia edilmiştir (İsmet İnönü "Türkiye, 1957, s. 5). Yine CHP Genel Sekreteri bir başka

konusmasında "Bütün dileğimiz, seçimlerin hür ve dürüst yapılmasıdır." demiştir (Güleç: "Bütün dünya, 1957, s. 1). Seçimlerin hür ve dürüst şekilde yapılması gibi demokrasiye olan bu atıf da artık DP'den çok CHP'nin ifadelerinde görülen bir husus haline gelmiştir.

İktisadi meseleler CHP'nin seçim konuşmalarında da yoğun işlenen konu olmuştur. En çok hayat pahalılığı dile getirilmiş ve üreticilerin bu pahalılık karşısında ezildiğine vurgu yapılmıştır. CHP lideri İnönü ülkenin en önemli sorununun bu olduğunu dile getirmiştir: "Memlekette pahalılık, darlık yok mudur? (...) Vatandaş geçinemez hale getirilmiştir. Bugün memleketin başlıca derdi geçim derdidir. Bu sadece Hükümetin hatasından dolayı sun'î olarak yaratılmıştır." (İsmet İnönü seçim, 1957, s. 5)

Geçim derdi meselesinin sorumlusunun iktidar partisi olduğu da üzerinde durulan bir konu olmuştur. Birçok fırsata rağmen DP'nin ekonomiyi daha kötü hale getirdiği, kötü niyet olmasa da yanlış tedbirlerden ötürü fırsatların değerlendirilemeyerek adım adım bir iktisadi buhran içine girildiği öne sürülmüştür. Bu minvalde İnönü bir başka konuşmasında şunları söylemiştir:

"Bugünkü sıkıntılar (...) [y]anlış ve sakat tedbirlerden dolayı husule gelmiş ve yavaş yavaş bizi bugünkü durumumuza getirmiştir. Halbuki son yedi sene zarfında memleketimiz en geniş iktisadî şartlara sahip olmuştur. Yedi sene tam bir bolluk devri geçirdik. İlk seneler yağmur da bol oldu, iyi mahsul idrak ettik. Ayrıca dışardan 800 milyon dolara yakın iktisadî yardım gördük. Buna rağmen bugün paramız çok düşük değerdedir. (...) Bu inme, bu kıymetten düşme, ele geçen imkânın israf edilmesinden meydana gelmiştir." (Köylü haksız bir, 1957, s. 3)

Önceki bölümlerde ifade edildiği gibi DP'nin CHP'ye yönelik suçlamalarından en çok gündeme geleni dini konularda olmuştur. Özetle "halkı dinsizliğe sevk etmek" ifadesiyle genellenebilecek bu suçlamalara karşı CHP de kendini dini unsurlara nispet ederek savunmaya çalışmıştır. Öte yandan lider İnönü'nün bu konuda hususi bir hassasiyeti dikkat çekmektedir. İnönü 1957 Haziran ayında Meclis'te yaptığı konuşmada bu tarz suçlamaları "dini siyasete âlet etmek" telakki ederek bunun seçim emniyetine engel olacağını ve bu yolla halkın birbirine düşman edileceğini ifade etmiş ve iktidar mensuplarını ikaz etmişti (T.B.M.M., 1957, s. 108). Seçim kampanyaları sırasında da aynı hususu tekrarlamıştır: "Dini siyasete âlet ediyorlar. (...) Bunlara Başvekilin mâni olmasını isterim. Kendisinden rica ediyorum. Bunlara mani olsun. Dinin propagandaya âlet edilmesi çok zararlı olur.

Din siyasete âlet edildi mi vatandaşı, birbirinin boğazına sarılmağa dahi sevk edebilir." (Gevgili, 1957, s. 3)

Öte yandan İnönü'nün bu konudaki bu denli hassasiyetinin CHP içinde onun şahsıyla sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Zira artan "dinsizlik" suçlamaları karşısında İnönü'nün danışmanları konuşmalarında mümkün olduğu kadar sık şekilde Allah kelimesini kullanmalarını tavsiye etmiş, o da konuşmalarının sonunda "Allah yardımcımız olsun" demeyi kabul etmiştir (Karpat, 2020, s. 104).²³ Allah kelimesinin "sık" kullanılmasını kabul etmesi bir yana İnönü'nün bu hassasiyeti kendi seçim konuşmalarında "dini propaganda"ya yer vermemesinin sebebi sayılabilir. Ve fakat diğer CHP liderleri dini konulardan uzak kalmakta aynı tavrı göstermemiş ya da gösterememişlerdir. DP'nin dini konuları içeren yoğun eleştirileri karşısında onlar da aynı şekilde cevap vermeye çalışmışlardır. DP'nin CHP'yi "dinsizlikle" suçlamasına CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek cevap verirken CHP'nin Türkiye'de çan seslerini ortadan kaldıran parti olduğunu söylemesi bu manada örnek verilebilir. CHP İstanbul İl Başkanı Şemsettin Günaltay ise CHP'ye yöneltilen bu ithamlarına cevaben bunun "vatandaşın vicdanına müdahalede bulunmak" olduğunu söyleyerek şöyle konuşmuştur: "Aldatmak için din kisvesine bürünmek menfur bir riyakârlık ve ahlâksızlıktır. C.H.P., ezanı, camileri kaldıracak diyorlar. Ezan da, cami de yerinde kalacak ve hep beraber namaz kılacağız." (Günaltay Gemlik'de partizan, 1957, s. 5)

16 Ekim'de Bursa'da yaptığı konuşmada ise Günaltay CHP iktidarı döneminde birtakım yapılanlar hakkında Başbakan olduğu döneme atıfta bulunarak şunları söylemiştir:

"İlkokullara din dersini ben koyudm. Memleket çocuklarının ahlâklı olmasını istedim. Din ahlâk ve fazilettir. İmam hatip mekteplerini ben açtım. Sonra daha yüksek müesseseyi, İlahiyat Fakültesini ben kurdum. Elim kalem tuttuğu zamandanberi Müslümanlığı müdafaa ederim. (...) Bir Müslüman dinsizlikle itham edilirse onu itham eden dinsiz sayılır, bunu bilmeyecek kadar Müslümanlıktan gafildirler." (Bursada Günaltay'ın konuşmasını, 1957, s. 6)

²³ İnönü'ye ayrıca yakın çevresinin konuşmalarında oy toplamak için dua etmesinin telkin edildiği ve fakat onun şunları söyleyerek bunu reddettiği nakledilmiştir: "Ben bu işin âlâsını bilirim. Biz öyle bir devirden gelmişizdir ki âyet veya hadis okumadan iki kelime söylenmezdi. Ben o yolu tekrar açmam. Varsın âlem ne yaparsa yapsın. Zira ben bir defa ipin ucunu kaçırdım mı, artık onu hiç kimse tutamaz." (Yurtta Olup Bitenler, 1957, s. 8)

CHP'nin seçim konuşmalarında öne çıkardığı bir diğer husus da radyonun kullanılması olmuştur. İktidar partisinin Hükümet olmayı ve icraatlardan bahsetmeyi sebep göstererek radyolarda propaganda mahiyetinde konuşmalar yapması buna mukabil muhalefet partilerinin radyoda konuşmalarına herhangi bir şekilde imkân verilmemesi bütün muhalefet partileri gibi CHP'nin de sert tepkisine yol açmıştır. Muhalefetin tepkisi 1954 tarihinde yapılan seçim kanunu değişikliğiyle radyolarda siyasi propaganda yapılmasının yasaklanmasına dayanmaktadır. Radyo konusunda CHP lideri İnönü Babaeski'de yaptığı bir konuşmasında şunları dile getirmiştir:

"Devlet ricali radyo ile seçim propagandası yapıyor, biri bırakıp biri alıyor, milletin gözünün içine baka baka suç işliyorlar. Bunlar kimlerdir? Vekiller, Başvekil, B. M. Meclisi Reisi, Devlet Reisi... Bu haksızlıktır. Bu vatandaşı aldatma tedbirleridir. Karşısındakine müdafaa hakkı vermeden hücum ediliyor, yanlıştır... Bunu düzeltereğiz. (...) Biz kanuna riayet isteriz." (Bütün yurt, 1957, s. 3)

Seçim kampanyalarına yansıyan önemli bir diğer konu işçiler hakkında olmuştur. CHP'nin seçim beyannamesinde bildirdiği işçiye grev ve sendika hakkı, yıllık ücretli izin hakkı gibi konular miting konuşmalarında yer bulmuştur. İzmir konuşmasında CHP Genel Başkanı "İşçilere, işçi teşekküllerine dünya işçileri arasında lââyık olduğu itibarlı mevkii vermek lâzımdır." diyerek işçilerin mesken meselesi, grev hakkı ve asgari yaşam seviyesinin belirlenmesi konularını CHP'nin çözeceği meseleler olarak dile getirmiştir (İsmet İnönü seçim, 1957, s. 3).

Resim 3: CHP'nin Seçim Kampanyasında Kullandığı Afişlerinden Üçü

Kaynak: A. Ergin'in "Türkiye'de 1954 ve 1957 Genel Seçimlerinde Siyasi Afiş ve Slogan Kullanımı (DP-CHP Örneği)" isimli çalışması

3.2.2.2. Kampanyaya Yönelik İdeolojik Tespitler

CHP'nin seçim kampanyasında liberalizm ideolojisinin izlerinin ağırlık taşıdığını söylemek mümkündür. "Partizan yönetime son!", "Mayıs 1958'de beklediğin kanunlarla hür

bir seçim için C.H.P." gibi sloganlar liberal çağrışımları olanlardan bazılarıdır. DP yönetiminin yönetimde hukuka ve eşitliğe riayet etmeyerek tarafgirlik yaptığı vurgulanmaktadır. Öte yandan seçimlerin "hür" olmadığı vurgusu güçlü bir liberal çağrışım sayılabilir. Zira adil ve dürüst seçimler olmadan var olamayacağı kabul edilen demokrasi liberalizmin temel unsurlarındandır. Bu bağlamda CHP seçim hürriyeti vaat ettiğini sloganında göstermiştir. Ayrıca slogandaki "beklediğin kanunlarla hür bir seçim" ifadesi nispi seçim sistemi vaadine de bir işaret olarak sayılabilir. Çoğunluk sistemi yerine nispi sistemin savunulması da liberal bir tutum olarak değerlendirilebilir. Çoğunluk sisteminde çok az bir farkla da olsa bir seçim çevresinde daha çok oy alan partinin bütün milletvekillerini kazanıyor olması kaybeden taraf için Meclis'te karşılık bulamayan oylar anlamına gelmektedir. Buna mukabil nispi sistem her partinin aldığı oy nispetinde Meclis'te yer bulabilmesine imkân vermesi bakımından liberal bir tercih telakki edilebilir.

Liberalizmin önem verdiği unsurlara CHP'nin seçim beyannamesinde de yoğun şekilde yer verilmiştir. Temel hak ve hürriyetler bağlamında beyannamede şunlar yazılmaktadır: "Söz ve basın hürriyeti, toplanma hürriyeti, ilim hürriyeti ve üniversite muhtariyeti, grev hakkı ve sendika hürriyeti, bütün idari tasarruflar üzerinde kazaî mürakabe, vatandaşlar arasında siyasî kanaatlerine göre fark gözetmeyen tarafsız idare behemehal gerçekleştirecektir." (1957 C.H.P. seçim, 1957, s. 3)

Vaat edilen birçok hürriyetin yanında idarenin tarafsız olmasının ve yargı denetimine tabi tutulmasının vurgulanması güçlü bir liberal tavır değerlendirilebilir. Beyannamede ayrıca Anayasada değişiklik yapılarak temel hak ve hürriyetlerin Anayasayla kayıt altına alınacağı ve Anayasa Mahkemesi'nin kurulacağını belirtilmesi yine liberalizmin sınırlı devlet yaklaşımının güçlü çağrışımları olarak ele alınabilir. Liberal unsurlar CHP'nin seçim konuşmalarında da oldukça yoğun kullanılmıştır. Demokrasi konusunda hükümete yöneltilen hak ve hürriyetlerin kısıtlanmasına yönelik sert eleştiriler ve buna mukabil CHP'nin demokrasiyi müdafaa eden bir konum alması bunun göstergesidir. CHP İstanbul İl Başkanı Şemsettin Günaltay'ın Bursa konuşması bu durumu özetler niteliktedir:

"Biz iktidar peşinde değiliz, her şey elimizde iken demokrasinin kurulması için her şeyi ve iktidarı feda ettik. Çünkü memleketin hayrını hürriyet ve demokraside görüyorduk. Şimdi sizde iktidarı altı ay için istiyoruz. Antidemokratik kanunları kaldırmak, refah yollarını açmak, paramızın kıymetini yükseltmek, iyi bir işтира kuvveti vermek ilk işimiz olacaktır. Sonra nispî usulle seçime gideceğiz. Altı ay sonra emaneti gene millete tevdi edeceğiz.

Memleketteki bütün partiler nispi seçim sonunda Mecliste temsil edilebileceklerdir."
(Bursada Günaltay'ın konuşmasını, 1957, s. 6)

CHP'nin kendini demokrasiye taraftar olarak konumlandırırken DP'yi demokrasi karşıtı olarak sunmaya çalıştığı yukarıda ifade edilmişti. İnönü'nün 20 Ekim'de İstanbul mitinginde söyledikleri de bunu örnekler niteliktedir: "Verdikleri nutuklarda adaletin tahlilinden ve basın hürriyetinden bahseden bir kelime işitiyor musunuz? (...) Adalette basında v eseçim [*sic*] emniyetinde bugünkü halin başlıca mürevvici ve teşvikçisi sayın Reiscumhurdur." (İstanbul yerinden oynadı, 1957, s. 5)

CHP'nin sıkça gündeme getirdiği seçimlerin güvenliği mevzuu da liberalizm bağlamında dikkate alınmalıdır. Yukarıda ifade edildiği gibi CHP Genel Başkanı İnönü konuşmasında halkı seçimlerde yapılabilecek "fenalık"lar konusunda uyarmaktadır. 1957 seçim kampanyasında görülmektedir ki CHP'nin iktidar, DP'nin muhalefet konumunda olduğu dönemlerde seçimlere gidilirken DP'nin dile getirdiği endişeler bu sefer CHP tarafından ifade edilir olmuştur. Bütün bu söylemler ve vaatler daha çok liberalizm ideolojisinde karşılaşılan unsurların CHP kampanyasında oldukça temel bir yer teşkil ettiğini kanıtlar niteliktedir.

Dini unsurların kampanyalarda dile getirilmesi CHP açısından muhafazakârlık ideolojisinin yansımaları şeklinde değerlendirilebilir. CHP, DP kadar olmasa da dini unsurları propaganda malzemesi olarak kullanmıştır. Özellikle İmam Hatip okullarının ve İlahiyat Fakültesinin CHP tarafından kurulduğunun dile getirilmesi toplumsal birtakım dini değerlere CHP'nin saygı duyduğu ve hatta onları korumaya dönük bir çaba göstermiş olduğu şeklinde değerlendirilerek muhafazakârlık ideolojisi ile önemli bir bağ kurulabilir. Öte yandan Günaltay'ın bir konuşmasında "Ezan da, cami de yerinde kalacak ve hep beraber namaz kılacağız." demiş olması ezanın CHP'nin tek parti döneminde yasaklandığı göz önüne alındığında "inkılap" etmekten "muhafaza" etmeye bir dönüş olarak yorumlanabilir. Ayrıca CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek 11 Ekim'de Adana mitinginde şu cümleleri sarf etmiştir: "Şunu hatırlatırım ki C.H.P. Türkiyede çan seslerine son verdi. Mübarek vatanımız Kâbeye döndü. Bunu C.H.P. sağladı." (İsmet İnönü "Türkiye, 1957, s. 5)

Öte yandan dini öğelerin CHP'nin yazılı propaganda vasıtalarında yer almaması dikkat çekmektedir. Ne seçim beyannamesi, ne de slogan içerikli afişler Türkiye'deki dini hayata

katkılarından, camilerden, imam hatip okullarından, din derslerinden bahsetmektedir. Benzer bir durum DP'de söz konusu olmakla birlikte DP afiş ve broşürlerinde dini içerikli söylemlere bir ölçüde yer vermiştir. Buna mukabil CHP'nin yalnızca seçmen karşısında konuşmak söz konusu olduğunda dini söylemlere yer vermesi miting kültürünün CHP'yi muhafazakâr öğelere ittiği şeklinde yorumlanabilir.

CHP'nin birtakım işçi hakları ve özellikle grev hakkı ve sendika teşekküllerini vaat etmesi sosyalizm ideolojisi ile alakalandırılabilir. Ayrıca çok defa gelir eşitsizliğine vurgu yapılmış, "[m]ahrumiyet ve yoklukta müsavat şarttır" (Selçüker, 1957, s. 1) denilerek eşitliğe verilen önem gösterilmeye çalışılmıştır. Bu durum CHP'nin 1960'larda evirileceği "sol" ideolojinin ön göstergeleri şeklinde değerlendirilebilir. "İşçi vatandaş: Sendika hürriyetini, ücretli senelik izini, grev hakkını, işsizlik sigortasını sana C.H.P. sağlayacak!" sloganı bu hususun CHP sloganları içinde yer bulduğunun bir örneği olarak verilebilir. Benzer şekilde CHP'nin seçim beyannamesinde işçi davalarına değinilmiş ve mezkûr vaatler ifade edilmiştir. İşçinin istismarlardan korunması ve refahının sağlanmasıyla birlikte beyannamede kurulacak yeni sendika sisteminin kolektif sözleşme hakkına imkân vereceği de hususen belirtilmiştir. Bütün bunlar CHP'nin seçim kampanyasında sosyalizmin izleri olarak yorumlanabilir.

Diğer taraftan işçi hakları konusunda vaat edilenler çoğu zaman sosyal demokrasinin unsurları dâhilinde ele alınabilecek nitelikte olmuştur. Zira bu vaatler içinde hayat pahalılığının giderilerek işçinin belli bir yaşam seviyesine sahip olmasının sağlanması öne çıkmaktadır. Öte yandan hayat pahalılığı sorununun çözüme kavuşturulması meselesi sadece işçileri değil ve hatta daha çok köylüleri ilgilendiren bir mevzu olmuştur. Örneğin İnönü 15 Ekim'de Samsun'da yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: "(...) bir sıkıntıyı sadece orta kazançlılara, işçiye ve köylüye yüklemek yanlıştır. Orta halli aileler gittikçe sönmektedir. Bundan memlekete fayda gelmez. Köylü gittikçe haksız bir sefaletle doğru ilerlemektedir." (Selçüker, 1957, s. 1)

CHP'nin 1957 seçimlerinde daha çok köylüye hitap ettiği önceki bölümlerde ifade edilmişti. Bu noktada dile getirilenler de CHP seçim kampanyasında sosyal demokrasinin güçlü şekilde kullanıldığının göstergesidir. "Ne yazık ki traktörü öküzle çekiyoruz!", "Kuyruk! Kuyruk! Kuyruk! Bu mu bolluk?", "Fiyatı artmayan tek madde: ekmek. C.H.P. 1950 1000 gr 30 kr, D.P. 1957 570 gr 30 kr.", "İşçinin ücreti ancak bir süpürgeye yetiyor!

İşte iktidar, işçisine böyle bakıyor!", "Köylü yurttaş, seni aldatanlara rey verme. C.H.P. nin özü sözü birdir." sloganları sosyal demokrasinin öne çıkarıldığı sloganlar olarak gösterilebilir. CHP'nin seçim beyannamesi de iktisadi buhran meselesine ayrılan geniş yer dolayısıyla sosyal demokrat unsurların yoğun olarak kullanıldığının bir başka göstergesi olmuştur. Bütün bu propaganda vasıtalarında hayat pahalılığı, temel ihtiyaç mallarındaki yokluk, artan gelir eşitsizliği gibi hususlar vurgulanmakla devletin toplumun iktisadi problemler karşısında bir şeyler yapması gerektiği fikrinden hareketle sosyal demokrasi ideolojisiyle bağdaştırılabilir. Başka bir açıdan iktisadi meselelere daha çok vurgu yapılan bu husustaki hâkim söylemin negatif kampanya özelliği gösterdiğini de ifade etmek gerekir. Yukarıda CHP'nin seçim kampanyasının demokrasi sorunu ve iktisadi buhran olmak üzere iki mesele üzerine bina edildiği ifade edilmişti. Her iki meselenin ele alınış tarzında hem negatif hem pozitif kampanya özelliklerini yoğun şekilde görmek mümkündür. Fakat iktisadi meseleler dile getirilirken vaatlerin ifade edilmesinden çok mevcut halin ve iktidarın eleştirilmesi ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan anti-demokratik rejim konusunda ise CHP'nin somut vaatlerinin çok daha belirgin olduğunu, bu bakımdan hâkim söylemin pozitif kampanya dâhilinde değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür. Son bir tespit olarak milliyetçilik unsurlarının izlerine CHP kampanyasında ciddi şekilde rastlanmadığını da ifade etmek gerekir.

3.2.3. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Seçim Kampanyası

CMP 1957 seçim kampanyasını kurucusu olan Osman Bölükbaşı hapiste iken yürütmüştür. Osman Bölükbaşı milletvekili iken 24 Haziran'da dokunulmazlığı kaldırılmış ve 2 Temmuz'da da Meclis'e hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanmıştı (Bölükbaşı'nın dokunulmazlığı, 1957; Bölükbaşı dün gece, 1957). Özellikle hitabetinin kuvvetiyle bilinen Bölükbaşı'nın seçim öncesi miting meydanlarından bu suretle uzak tutulmuş olmasının CMP'nin kampanyası açısından önemli bir kayıp olduğu ileri sürülebilir. Diğer taraftan Bölükbaşı'nın tutuklu oluşu CMP lehinde bir propaganda malzemesi olarak da kullanılmıştır. Bu manada Bölükbaşı'nın CMP için diğer parti liderlerinin partileri için olmadığı kadar büyük bir önem taşıdığı söylenebilir.

1957 seçimlerinde iktidarın erken seçim kararı almasının muhalefeti hazırlıksız yakalamak isteğinin sonucu olarak görüldüğü daha önce ifade edilmişti. Öte yandan CMP'nin seçime yönelik hazırlık yapmaya başlaması esasında çok önce başlamıştır. Parti lideri

Osman Bölükbaşı Mayıs'ın 17'sinde seçim çalışmalarını başlattığını ilan etmiştir. O tarihlerde iktidarın seçimleri erkene alma planı anlaşılmıştı ve "seçimlerin eylül ayında yapılacağına dair kâfi deliller" olduğu düşünülmekteydi (Bölükbaşı seçim, 1957, s. 1). Bölükbaşı'nın başlattığı seçim çalışmaları, seçimin yaklaştığı en kritik zamanlarda ise tutukluluğu sebebiyle kendisinin yokluğunda devam etmiştir. CMP'yi yakından ilgilendiren bir başka gelişme de Kırşehir'in yeniden il haline gelmesi olmuştur. Kırşehir 1954 seçimlerinden sonra 30 Haziran 1954'te kimilerine göre DP'ye oy vermediği için cezalandırılmak üzere ilçe haline getirilmişti (Ahmad & Ahmad, 1976, s. 125). 12 Haziran 1957'de ise Meclis Kırşehir'in yeniden il haline getirilmesine karar vermiştir (Kırşehir Kanunu dün, 1957). Eroğul'a (1990) göre bu, Bölükbaşı'nın erkenden başlattığı seçim çalışmalarına yönelik bir tedbir olarak gerçekleştirilmiş ve Kırşehir seçmeninin böylece "DP'ye minnet duymaları ve (...) CMP'den ayrılmaları" beklenmiştir (s. 187). Genel Başkanının tutuklanmasıyla birlikte düşünüldüğünde bu gelişmelerin seçim kampanyaları sırasında CMP'nin kendisini asıl muhalefet konumunda sunmasına bir zemin hazırladığı düşünülebilir.

CMP 1957 seçimlerine bütün illerde katılmıştır. Milletvekili adayları 7 Ekim'de açıklanmış ve adayların çoğunluğu diğer partilerde olduğu gibi hukukçulardan seçilmiştir. Diğer partilerden farklı olarak hukukçulara yakın sayıda tüccar da listelerde bulunmuştur. Ayrıca on iki kadın adayın da listelerde olması basının dikkatini çekmiştir.²⁴ Adayların açıklanmasıyla partinin seçim çalışmaları hız kazanmış ve CMP de diğer partiler gibi yurt boyunca seçim mitingleri düzenleyerek propaganda müddetini değerlendirmiştir. Parti, seçim beyannamesini ise seçimlerden kısa bir süre önce, 21 Ekim'de yayınlamıştır.

CMP'nin kapatılan MP'nin devamı olarak MP döneminden beri asıl muhalefetin kendisi olmak gibi bir iddiası olmuştur. Bölükbaşı'nın hapis tutulması CMP tarafından seçim kampanyasında gündemde tutulmuş, bu bağlamda parti "Bölükbaşı'nın "mazlum" durumunu" vurgulamıştır (Karpaz, 2020, s. 99). Yani DP gibi bir muvazaa partisi olmayan ve fakat asıl muhalefet sayılması gereken CMP'nin parti liderinin bu sebeple hapsedildiği fikri savunulmuştur. Bu asıl muhalefet olma iddiası hem CHP'ye hem DP'ye karşı bir tavırdır. CHP tek parti iktidarı dönemiyle, DP de MP'nin ayrıldığı yıl olan 1947'den iti-

²⁴ Tam aday listesi için bakınız: Cumhuriyet, 8 Ekim 1957

baren antidemokratik olmakla suçlanmış ve bu suretle asıl muhalefet olma fikri desteklenmeye çalışılmıştır. 1957 seçimlerine giden süreçte zaman zaman HP'ye yönelik eleştirilere de yer verilmiştir.

3.2.3.1. Ana Söylemler ve Vaatler

CMP'nin kampanyası sırasında daha çok üzerinde durduğu konular diğer muhalefet partilerinde olduğu gibi iktisadi sorunlar ve demokrasi sorunu olmuştur; bununla birlikte antidemokratik sayılan seçim sistemi, radyo meselesi ve lideri olan Osman Bölükbaşı'nın hapisteye bulunması üzerinde hususen durulmuştur.

CMP seçim beyannamesini²⁵ en geç ilan eden parti olmuştur. Seçime bir haftadan az bir süre kala ilan edilen beyanname seçim kampanyalarının gidişatından da bahsederek CMP'nin hem DP'ye, hem de CHP'ye muhalif bir parti olduğunu vurgulamıştır:

"Seçim mücadelesinin şu güne kadar cereyan tarzı bütün yurtda göstermiştir ki, iktidar partisi parti olarak adetâ silinmiş ve unutulmasına imkân olmayan hatıraların tazyiki altında bulunan C.H.P. ise, kendisini tutmak isteyen mütteliklerine rağmen büyük kitlelerin vicdanında bir makes bulmaktan çok uzak kalmıştır." (C.M.P. seçim, 1957, s. 3)

Beyannamede siyasi ve iktisadi problemlere dikkat çekilerek tasvir edilen menfi vaziyetin sorumlusu olarak iktidar partisi DP gösterilmiştir. İktidar partisinin muhalefet olduğu zamanlarda anti-demokratik uygulamalara karşı çalışacağına ilişkin vaatler vermesine karşın iktidar olduktan sonra baskıyı arttıracak düzenlemelere giriştiği dile getirilmiştir:

"(...) bütün antidemokratik mevzuatı muhafazada ısrar eylemişler, fazla olarak eskilerine taş çıkaracak yeni baskı kanunlarıyla hâd bir siyasi buhran yaratmışlardır. Şimdi memleket bu buhranın içinde, bu uçurumun kenarında, garp örneği gibi bir demokrasi kurmak yolundaki hamlenin tamamıyla dejenere edilerek tek parti idaresine geri döndüğünün endişe ve ızdırabını taşımaktadır ve korkulu gözlerle bu seçimin neticesine bakmaktadır." (C.M.P. seçim, 1957, s. 3)

CHP ise tek parti döneminde yaptıklarının haricinde, işbirliği çalışmalarında gösterdiği tutumla ilgili tenakuzları sebebiyle eleştirilmiştir. Seçim kanununun bir ittifak halinde

²⁵ CMP beyannamesinin tam metni için bakınız: Milliyet, 22 Ekim 1957; Cumhuriyet, 22 Ekim 1957

seçime dâhil olmayı engellediği ve bunun birlikte hareket etmeyi düşünen muhalefet partilerini dağıttığı yukarıda ifade edilmişti. Bu değişiklikten önce ise muhalefet partileri bir süre devam eden ortak çalışmalar yapmış ve ortaklaşa alınan en önemli kararlardan biri kazanılacak seçimlerden sonra kısa bir süre kurucu meclis olarak çalışılması fakat hemen ardından yeni bir seçime gidilmesi olmuştu. Kampanya dönemi boyunca diğer iki muhalefet partisinin de yüksek sesle propagandasını yaptığı bu kararın CMP'nin teklifi olduğu ve esasen bunun CHP'ye ancak ısrar ile kabul ettirilebildiği CMP beyannamesinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte CHP'nin görüşmeler sırasında planlanan yeni seçimin altı ay gibi bir sürede yapılmasını kabul etmediği, hatta 4 Eylül kararlarında ilan edilen iki yıllık süreyi bile CMP'nin kat'i ret tutumu sonrasında kabul etmek zorunda kaldığı belirtilmiştir. Buna rağmen CHP'nin altı ay içinde yeni seçim yapmak gibi bir vaat ileri sürmesi de "son derece garip bir manzara" olarak tasvir edilmiştir (C.M.P. seçim, 1957, s. 3).

Seçim beyannamesinde CMP öncelikle "rejim davasını" çözmeyi vaat etmiş ve insan haklarının korunduğu demokratik bir hukuk devletini esas aldığını belirtmiştir. Yeni anayasa yapılması, kuvvetler ayrılığı, iki meclisli sistem, yürütmenin ciddi şekilde denetlenmesi, yargı bağımsızlığı gibi konular bu rejim davasını çözmeyi önemli parçalarını oluşturmaktadır. Diğer muhalefet partileri gibi CMP de nispi seçim sistemini savunarak bu yönde bir düzenleme yapmayı vaat etmiştir. Belediyelerin birçok bakımdan özerk hale getirilmesi, üniversitelerin özerk hale getirilmesi de beyannamede yer almıştır. Ekonomik problemlerin çözümü için liberal çözümlerden hareket edileceği ve çalışma, sermaye ve sözleşme serbestiyetinin sağlanacağı vaat edilmiştir. Diğer taraftan kapitalizmin toplumsal zararlarından arı kalabilmek için birtakım tedbirlerin alınması gerektiği de dile getirilmiştir.

CMP'nin kampanyasında öne çıkan sloganları şunlardır: "Keyfi idareye son, pahalılığa son, haksızlığa son ve D.P. iktidarına son. Reyini Cumhuriyetçi Millet Partisine ver." (Vatan, 3 Ekim 1957), "Halkın sözü hakkın sözüdür. Vatandaş diyor ki: "Bu seçimde mutlaka C.M.P.yi deneyeceğim." (Vatan, 3 Ekim 1957), "C.M.P. Genel Başkanı zindanda, Osman Bölükbaşı'nı senin reyin kurtaracaktır." (Mahmutoğlu, 2017, s. 562).

CMP seçim beyannamesinde hem DP'ye hem CHP'ye yapılan eleştiriler miting meydanlarında da yer almıştır. İstanbul Sirkeci'de yapılan mitingde CMP'nin asıl muhalefet partisi olduğu söylemi dile getirilmiştir. Beşiktaş'taki mitingde de her iki partinin antidemokratik olmakta birleştikleri söylenerek şöyle devam edilmiştir:

"C.H.P.sinin mazisi önümüzdedir, bu partinin vaadleri sadece rey avcılığı içindir. Millet nazarında dünkü Halk Partisi ile bugünkü arasında hiç bir fark yoktur. D.P. ise selefinin yolu üzerinde kendisine rahmet okutacak bir ısrarla devam etmekte ve milletin en mukaddes haklarını elinden almış bulunmaktadır." (Dün miting günü, 1957, s. 5)

DP'nin seçim kampanyasında çokça üstünde durduğu kalkınma, imar gibi temalara CMP mitinglerinde menfi göndermeler yapılmıştır. İktidarın bu manadaki birtakım faaliyetleri ülkenin her bir bölgesinde yaşanan problemleri aynı oranda ciddiye almamak olarak değerlendirilmiş ve her seçim çevresinde aynı çabanın bulunmamasına dikkat çekilmiştir. DP milletvekilleri bütün ülkeyi değil de kendi menfaatleri için yalnız kendi seçim çevrelerini ilgilendiren sorunlarla ilgilendikleri için eleştirilmiştir: "Milletvekilinin vazifesi seçim bölgesinin şu veya bu işi için Başvekile gidip el açmak değildir. Bir milletvekili su komisyoncusu veya yol müteahhidi değildir. Memleket davası böyle rey avcılığı için mevzii çalışmalarla halledilemez." (Arna, Uşak'ta C.H.P.ne, 1957, s. 5)

Benzer bir gönderme Bursa mitinginde yapılmış, mitingde "işçi hakları ve sendika hürriyeti üzerinde dur[ul]duktan sonra kalkınma hayali uğruna milletin çektiği sıkıntılara D.P.nin iştirak" etmediği söylenmiş ve şöyle devam edilmiştir: "Sizleri düşünürler mi zannedersiniz. Onlar şimdi Beyazıt Meydanını kazmak ve Aksaray çukurunu doldurmakla meşguldürler." (İki taraflı hücumlarına, 1957, s. 3). Yozgat mitinginde Genel Başkan Vekili Fuat Arna hak ve hürriyetlerin "fabrika" ve "barajla"lardan daha daha önemli olduğuna işaret edilmiştir: "Sizin midenizden önce hak ve hürriyetine düşkün bir millet olduğunuzu düşünmedikleri için fabrikalardan, barajlardan bahsediyorlar." (Arna Çorum ve, 1957, s. 1, 3). Aynı gün Çorum'da da: "D.P. mânevi sahada ihdas ettiği kiri 80 barajın suyu ile temizliyemez." demiştir (Arna Çorum ve, 1957, s. 3)

Muhalefet partilerinin genel olarak hayat pahalılığına vurgu yapması CMP için de söz konusu olmuştur. Bir İstanbul mitinginde şu ifadeler yer verilmiştir: "Vatandaş, haftalığını fasulye tanesi ile ölçersen elinde kaç fasulye kalır? Şaşırma, elbette bundan sonra böyle sualleri okuldaki çocuğunun elinde çok göreceksin." (Muhalefet İstanbul'da, 1957,

s. 3). Bir başka İstanbul mitinginde de yine hayat pahalılığı ele alınarak şu sözler dile getirilmiştir: "D.P. iktidarı memleketi felâkete sürükliyen, hayat pahalılığını günden güne arttıran bir iktisadî politika takip etmektedir. (...) Dün pazara cebinde elli lira ile giden bir vatandaş, bir haftalık yiyeceğini alabilirken, bugün aynı para ile maalesef, iki günlük ihtiyacını karşılayamamaktadır." (CMP. mitingi hâdiseli, 1957, s. 5)

Beyannamede demokrasi bağlamında iktidara yapılan birtakım eleştiri ve vaatler seçim meydanlarında da dile getirilmiştir. Örneğin İstanbul mitinginde üniversitelerin özerkliğinin olmayışına gönderme yapılarak şu sözler söylenmiştir: "[G]ölgesinde konuştuğum, üniversite çatısından hicap duyuyorum. Çünkü o üniversiteyi, üniversite yapan ilim adamları mevkilerinden emin değillerdir. Bunu bu hale getirenler tarih karşısında utanmalıdır." (Dünkü muhalefet, 1957, s. 5)

İktidarın seçim propagandalarında dini mevzuları gündeme getirmesi CMP tarafından da dini siyasete alet etmek olarak yorumlanmıştır. Bu bahiste CMP kendisine yönelik irtica suçlamalarını da reddetmek gereğini duymuştur: "C.M.P. mürtecidir diyorlar, öyle mi? Hayır.. Celâl Yardımcı, 250 bin lira getirdim, istediğiniz yere cami yaptıracağız, ferace yaptıracağız diyor. Bu dini siyasete âlet etmek değil midir." (Arna dün Menderes'e, 1957, s. 5)

CMP'nin daha önce MP adıyla kopuş macerası hesaba katıldığında DP'ye yönelik muhalefetini özetler nitelikteki şu afişi dikkat çekicidir:

Resim 4: CMP'nin Seçim Kampanyasında Kullandığı Bir Afiş:

Kaynak: 8 Ekim 1957 tarihli Cumhuriyet gazetesinden alınmıştır.

"Celal Bayar 1948'de demişti ki: "Eğer yarın DP iktidara geldiğinde vaatlerini yerine getirmemezse ve siz onu alaşağı etmezseniz milli vazifenizi yerine getirmemiş olursunuz..."
Vatandaş! MİLLİ VAZİFENİ YERİNE GETİR."

3.2.3.2. Kampanyaya Yönelik İdeolojik Tespitler

CMP'nin seçim kampanyasında dile getirdiği vaat ve eleştirilerin en çok liberalizmin kapsamında daha çok yer bulan demokrasinin esas ve nitelikleriyle uyumlu olduğu söylenebilir. Bu durum öncelikle seçim beyannamesinde kendini göstermektedir. Beynamede "insan haklarına dayanan demokratik bir devlet", kuvvetler ayrılığı ilkesine verilen önem, demokratik bir yeni anayasa, yürütme organının denetlenmesi ve yargı bağımsızlığı noktasındaki vurgular bunun birer göstergesi sayılabilir. Ayrıca "yazı, toplanma, cemiyet kurma, din ve vicdan, seçme ve seçilme hürriyetlerinin anayasada" detaylı şekilde tarifi ve bunlara halel getirecek durumlarda verilecek cezaların belirlenmesi "üzerinde durduğumuz prensipler" denilmek suretiyle vurgulanmaktadır. Üniversite muhtariyeti ve nispi seçim sisteminin savunulması da beynamede yer almıştır. Türkiye'nin geldiği noktada

"garp örneği bir demokrasi kurmak yolundaki hamlenin" dejenere edilmiş olduğunun söylenmesi de bunlara ilave edilebilir. Bütün bu unsurlar liberal ideolojinin CMP kadroları ve fikriyatı üzerinde tesirli olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

İktisadi manada taahhüt edilen çözümlerin liberal görüşlere dayandırılması, ekonomik alanda serbestliğin esas alınması bu anlamda da liberalizm ideolojisinin göstergeleri olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan kapitalizmin sebep olacağı toplumsal hasara dikkat çekilerek halkın buna korunması için alınması gereken tedbirlere yapılan gönderme esasında CMP'nin iktisadi çözüm önerilerinin liberalizmden çok sosyal demokrasiye yakınlığının göstergeleri olarak görülebilir. Özetle ifade etmek gerekirse CMP'nin siyasi vaatleri daha çok liberal unsurlara göndermeler içerirken iktisadi vaatlerinin sosyal demokrasiye yaklaştığı söylenebilir. Öne çıkan kampanya sloganlarından "Keyfi idareye son, pahalılığa son, haksızlığa son ve D.P. iktidarına son" ifadeleri yine hem liberal anlayışın hem sosyal demokrasi anlayışının yansıması olarak ele alınabilecek niteliktedir.

Sosyal demokrasi unsurlarına yönelik göndermeler içerisinde işçi ve sendika haklarından seçim konuşmalarında bahsedilmesi ve DP'nin birtakım imar çalışmalarının Türkiye'nin bütün vilayetlerinde yaşayan insanların sorunlarıyla ilgilenmek manasına gelmediği mesajının verilmesi bulunmaktadır. Bu noktada CMP söz gelimi önemsenmeyen, ikinci planda tutulan seçim çevrelerinin iktisadi problemlerini de ciddiye aldığını göstermek istemiştir. Ayrıca seçim beyannamesinde CMP sendika ve grev hakkına taraftar olduğunu açıkça ifade etmiştir. Kampanya boyunca hayat pahalılığına ve fiyatların temel ihtiyaçların karşılanamayacağı kadar yükseldiğine dikkat çekilmesi yine sosyal demokrasi kapsamında değerlendirilebilir. Bununla birlikte halkın birtakım ihtiyaçlarının karşılanması yahut bu yöndeki yardımları beyannamede devletin görevi addedilmiştir: "Vatandaşın bir iş ve asgarî geçim için, bir mesken sâhibi olmak için devletten müzaheret görmek ve ihtiyarlık, kazâ, hastalık, ölüm hallerinde millî bir sigorta sisteminden faydalanmak selâhiyetine malik bulunmasını yeni insan hakları cümlesinden olarak benimsemekteyiz." (C.M.P. seçim, 1957, s. 3)

Devlete bu manada görevler yüklemek sosyal devlet anlayışının tipik uzantılarıdır. Bu manada beyannamede geçen bu hususlar sosyal demokrasinin CMP kampanyasındaki en dikkat çekici yansıması sayılabilir. Öte yandan bu devlet yükümlülüklerinin bir insan

hakları bağlamında ele alınması bu husustaki hâkim zihniyetin sosyal demokrasiyle olan bağını daha güçlü kılmaktadır.

Milliyetçilik ideolojisine dâhil edilebilecek göndermelerin CMP kampanyasında da yer bulduğu söylenebilir. Bu durum dış politika bağlamında kendini göstermiştir. Örneğin Uşak konuşmasında Fuat Arna gündemde olan Kıbrıs meselesini ele alarak şunları dile getirmiştir: "Yunanlılar bilmelidirler ki, onların muhtelif dalavereleri, D.P. nin hatâlı siyaseti sebebiyle Kıbrıs tamamen elimizden çıkarsa bile, Türk milleti onu geri almayı bilecektir." (Arna Uşak'ta C.H.P.ne, 1957, s. 5)

Yine de belirtmek gerekir ki milliyetçi unsurlar CMP kampanyasında yukarıda dile getirilen diğer ideolojilerinkine nazaran son derece sınırlı kalmıştır. Öte yandan muhafazakârlık ideolojisinin izlerine de CMP'nin seçim kampanyasında rastlanmamıştır. Özellikle iktidar partisi propagandalarında rastlanan muhafazakârlıkla ilişkilendirilebilen dini mevzular CMP'nin kampanyasında kullanılmamıştır. Bu durum kapatılan MP'nin kapatılma sebepleri göz önüne alındığında bu partinin devamı olarak görülen CMP'nin bir ihtiyatı olarak düşünülebilir.

3.2.4. Hürriyet Partisi'nin Seçim Kampanyası

HP, öncelikle DP'den kopmuş milletvekilleri tarafından kurulmuş bir parti olarak kamuoyunda bir yer edinmiştir. Dolayısıyla her şeyden önce DP'den kopuşunu meşru bir zeminde savunmak durumunda kalmıştır. Bu hususta HP'nin esas tezi DP liderlerinin diktatörce davranmaya başlamış olmaları üzerine kurulmuştur. Partinin önde gelen isimlerinden Fuat Köprülü önceki bölümlerde ifade edildiği gibi DP'nin kendi asıl programından saptığı gerekçesiyle DP'den istifa etmişti. Fuat Köprülü'nün DP'ye olan tepkisi ve partiden ayrılışı HP'nin genel macerasını özetlemektedir.

HP'nin kuruluşuna giden süreç 1955 yılında DP içerisinde ispat hakkı konusundaki tartışmalarla başlamıştı. 1954 yılının sonları ve 1955 yılının başlarında birtakım gazetecilerin tutuklanması veya cezaya mahkûm edilmesi üzerine yoğunlaşan basın hürriyeti tartışmaları neticesinde bir grup DP'li 2 Mayıs 1955 yılında TBMM'ye verdikleri önerge ile "ispat hakkı"nın kabul edilmesini talep etmişlerdi. Buna göre gazetecilere yönelik adli suçlamalarda gazetecilere iddialarını ispat etme hakkı tanınması isteniyordu. Daha sonra Ekim ayında ispat hakkı meselesi tekrar gündeme getirilmiş ve tartışmalar neticesinde

DP'den bir kısmı ihraç edilen ve bir kısmı istifa eden bir grup milletvekili ile 20 Aralık 1955'te HP kurulmuştur. 1957 seçimlerine katılan en genç parti olan HP seçimler arifesinde, Eylül 1957'de ilk kongresini düzenlemiş ve yaklaşık bir buçuk ay sonra seçimlere katılmıştır. Bu süreçte HP'nin erken seçim kararının alınması ve yeni kurulmuş bir parti olması sebebiyle en dezavantajlı konumda bulunduğu ileri sürülebilir. Diğer taraftan seçim arifesinde HP'ye birçok toplu katılım gerçekleşmiştir.

HP'nin 1957 seçim kampanyalarındaki genel tavrı doğuş söylemleri doğrultusunda oluşmuştur. Parti 18 Ekim'de seçim beyannamesini açıklayarak söylem ve vaatlerini kamuoyuna duyurmuştur.²⁶ Beyannamede ağırlıklı üzerinde durulan konular demokrasiyle bağdaştırılmayan meselelerle ilgili olmuştur. Dikkat çekici bir şekilde HP'nin seçim beyannamesi çok büyük oranda vaatlerden oluşmaktadır. Diğer partilerin beyannamelerindeki gibi iktidara yönelik yoğun ve sert eleştiriler yerine, ağırlıklı olarak seçim vaatleri sıralanmıştır. Bu bakımdan HP'nin seçim beyannamesinin pozitif kampanya özelliği bariz bir beyanname olduğu söylenebilir. Beyannamede sıralanan vaatler antidemokratik kanunların değiştirilmesi, yargı konusunda yapılacak değişiklikler, basın hürriyeti, radyonun kullanımı, üniversitelerin özerkliği gibi siyasi mevzularla ilgili olmakla birlikte beyannamede iktisadi meseleler hakkında detaylı tedbirlere yer verilmiş, devlet idaresi ve dış siyaset konularına da değinilmiştir.

Seçim beyannamesi ve düzenlenen mitinglerin dışında HP birtakım kitapçık ve broşürleri de kampanya araçları olarak kullanmıştır. "Hürriyet ve Refah Yolu", "Daha iyi bir idare için", "İleriye atılış", "İçtimai adalete doğru" ve "Hürriyetçi ne diyor?" başlıklarıyla çıkan bu neşriyatlar kamuoyuna arz edilmiştir. HP'lilerin bütçe konuşmalarında yaptığı eleştirileri içeren "Görüşümüz" adlı neşriyat da bir kitap boyutunda olmakla birlikte sayılan diğer broşür ve kitapçıklarla birlikte satışa çıkarılmıştır (Hürriyet Partisi neşriyatı, 1957, s. 2).

1957 seçimlerine HP bütün illerde girmeyerek, 56 ilde toplam 530 milletvekili adayını ile katılmış (Cumhuriyet, 8 Ekim 1957), seçime giderken listelerinin "tek parti rejimiyle hiçbir ilişkisi olmayan" adaylardan oluştuğunu ileri sürmüştür (Karpaz, 2020, s. 99). HP'nin adaylarının %70 kadarı "siyasete yeni atılmış olan elemanlar"dan oluşmuştur (Hürriyet Partisi adayları, 1957, s. 1). Adayların mesleki geçmişleri diğer partilerde olduğu gibi

²⁶ Beyannamenin tam metni için: Yeni Gün, 19 Ekim 1957

çoğunluğu hukukçu olmak üzere, ziraatçı, tüccar, doktor, gazeteci, general ve amirallerden oluşmaktadır (Hürriyet Partisi adayları, 1957, s. 1). DP'nin eski kurucu üyelerinden olan Fuat Köprülü'nün HP'de bulunması HP için önemli olmuştur. Fuat Köprülü'nün ve dolayısıyla HP'nin seçim kampanyası boyunca dile getirdiği önemli argüman DP liderlerini diktatörlükle suçlamak olmuştur (Karpaz, 2020, s. 99). Fuat Köprülü'nün ve HP'lilerin esas iddiası eski partisi DP'nin kuruluş amaçlarının tersine hareket ettiğiydi. Bu tavır esasında HP'nin seçim kampanyalarında da hâkim olan tavır olmuştur. Adaleti tesis etmek, hak ve hürriyetleri teminat altına almak gibi amaçlarla kurulan DP'nin bu ilkeleri göz ardı ettiği iddia edilmişti.

Seçimlerden önce HP kendi lehine önemli bir beklenti içinde olmuştur. Ve fakat seçim neticelenince HP'nin yalnız 4 milletvekili çıkarmayı başarması HP açısından "tam bir yıkım" olmuştur (Karpaz, 2020, s. 100).

3.2.4.1. Ana Söylemler ve Vaatler

HP'nin seçim beyannamesinde partinin adı olan "hürriyet" teması ağırlık taşımaktadır. Beynamede HP özetle "totaliter rejim" karşısında "hürriyet"i teklif etmiştir: "Bu seçimler, maddî ve manevî sahalarda Hürriyet isteyen bir kitle ile her ne bahasına olursa olsun bu hürriyeti tahribe karar vermiş bir zümre arasında nihaî bir hesaplaşmayı ifade etmektedir." (Hürriyet Partisi seçim, 1957, s. 1). "[H]ürriyeti tahribe karar vermiş bir zümre" olarak ifade edilen DP iktidarının ve DP'li idarecilerin "totaliter rejimin müdafaasını açıkça ele" aldığı da ifade edilmiştir (Hürriyet Partisi seçim, 1957, s. 1).

Önceki bölümde HP'nin yeni kurulmuş bir parti olmasının dezavantajından bahsedilmişti. Diğer taraftan HP'nin bu durumu bir avantaj olarak sunmaya çalıştığı tespit edilebilmektedir. Beynamede seçimlerin kazanılmasıyla yapılacak ilk icraatların hemen ardından nispi sistemle yeniden bir seçime gidileceği vaadi ifade edildikten sonra partinin hesabını veremeyeceği bir geçmişinin olmayışı, genç ve diri bir parti oluşuna dikkat çekilmiştir:

"Hürriyet Partisi, (...) seçim emniyetini sağlamak ve seçim sistemini kendi programı gereğince, nisbî temsil esasına göre tâdil ve ıslâh ettikten sonra derhal umumî seçimlere gitmek kararındadır. Mâzideki hatalarıyla ve ya vaad ve taahhüdlerini ihlâl suçlarıyla suçlandırılmıyacak genç, diri ve idealist bir parti hüviyeti ile Hürriyet Partisi Türk Milletinin huzuruna çıkmaktadır." (Hürriyet Partisi seçim, 1957, s. 1).

Beyannamenin dikkat çeken vaatleri arasında anayasada birtakım değişiklikler yapmak bulunmaktadır. Bu değişikliklerin demokratik bir toplumun gereği olan "içtimaî ve hukukî müesseseleri teminat altına alacak şekilde" yapılacağı ifade edilmiştir. Bu manada yargısal denetim oldukça önemsenmiştir. Tasavvur edilen demokratik bir Anayasanın yanında yapılan kanunların Anayasaya uygunluğunun denetlenmesini ve ayrıca siyasi partilerin yargı denetimine yani kazaî murakabeye tabi olmasını sağlamak gayesiyle bir Anayasa Mahkemesi'nin kurulması atılacak somut bir adım olarak dile getirilmiştir. Anayasa Yargısının dışında bütün yargı mekanizmasının ülke yönetiminin her sahasında söz sahibi olması gerektiği öne sürülerek "[h]akikî bir kazaî murakabe"nin de ancak "mahkemelerin istiklâli" ve bunun doğal getirisi olarak da "hâkimin istiklâli" ile mümkün olacağı ifade edilmiştir. Anayasanın bütün bunları ihtiva edecek şekilde tanzim edileceği dile getirilmiştir. Yeni kurulacak bir başka devlet müessesesi olarak Senato kabilinden bir İkinci Meclis de vaatler arasında yer almıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanının partiler üstü ve bağımsız bir konuma sahip olacağı ve bir kişinin en fazla iki kez üst üste Cumhurbaşkanı seçilebileceği beyan edilmiştir.

Siyasi manada beyannamede öne çıkan diğer bir husus olarak üniversitelerin özerk bir yapıya dönüştürülmesi gösterilebilir. Bu meselenin de Anayasa ile güvence altına alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca basın hürriyetine "[m]atbuat her türlü tesir ve tazyikin dışında bırakılacaktır" denilmek suretiyle dikkat çekilmiştir. Memur ve işçi sendikalarının serbestçe kurulup faaliyet gösterebilmesi de siyasi manadaki bir diğer önemli vaat olarak beyannamede yer almıştır.

İktisadi açıdan bakıldığında beyannamede ilk dikkat çeken husus DP iktidarı döneminde yapılanlara yönelik eleştiriler olmaktadır. Bu minvalde "memleketin millî imkânları şu veya bu şahsî arzuların, hesapsız gidişlerin âleti haline getirilmişlerdir." denmiştir. Diğer taraftan iktisadi meseleler hakkında birtakım detayları haiz analizler ve vaatler dikkat çekmektedir. Bu konuda HP'nin neşrettiği "Hürriyet ve Refah Yolu" isimli kitapçığa atıflarda bulunularak kitapçıkta detaylı şekilde izah edilen beş yıllık kalkınma planından bahsedilmektedir. Ekonomide istikrarın önemine dikkat çekilmekte, para politikasında da istikrarın sağlanacağı ve bunun serbest rekabete dayalı olacağı ifade edilmiştir. Mevcut Milli Korunma Kanunu eleştirilerek yaşanan hayat pahalılığı ve ihtiyaç maddelerine ulaşamaması gibi problemlerin müsebbibi olarak gösterilmiştir. Buna mukabil planlanan tedbirler ve beş yıllık kalkınma planı ile bu meselelerin halli vaat edilmiştir. Hususen

işçilerin, köylülerin, emeklilerin şartlarının iyileştirileceğine değinilmiş ve grev hakkının tanınacağı ifade edilmiştir.

Ayrıca beyannamede amme idaresi, dış siyaset ve millî savunma hakkında da görüşlere yer verilmiştir. Devlet hizmetleri karşısında bütün vatandaşların eşit olması gerektiği ve idarenin tarafsızlığı vurgulanmıştır. İdarede "merkeziyetçilik" fikri aleyhinde tavır alınarak bu zihniyetin tasfiye edilmesi gerektiği açıkça beyan edilmiştir. Bunun dışında memurların görevlendirilmesinde liyakat esasının önemine dair vaatler de beyannameye dâhil edilmiştir. Dış siyaset bağlamında "NATO, Avrupa Birliği ve Avrupa iktisadi iş birliği ve Bağdat Paktı gibi milletlerarası iş birliğine dayanan teşekkülleri[n]" Türkiye'nin emniyeti ve ekonomik refahı için temel olduğu ifade edilmiş ve ülkenin bu teşekküllere olan mensubiyetlerine aykırı tutumlarının tasvip edilmediği dile getirilmiştir.

HP'nin seçim kampanyasında kullandığı sloganları arasında "Adı demokrat, bayrağı istibdat, korkusu hakikat, sonu milletten TOKAT!" (Dünya, 9 Ekim 1957), "Vatandaş reyini hürriyete ver" (Yeni Gün, 10 Ekim 1957), "İşçi vatandaş haklarının bekçisi Hür. P." (Yeni Gün, 11 Ekim 1957), "Köye oy için değil millet için gideceğiz" (Köye oy için, 1957, s. 4), "Öküzünü 3 liraya nallıyordun şimdi 15 liraya nallıyorsun" (Vatan, 2 Ekim 1957), "Milli korunma dediler milli kurutma yaptılar" (Vatan, 2 Ekim 1957), "Vatandaş hürriyetlerini reyleriyle koru" (Yeni Gün, 16 Ekim 1957), "Hırsızla uğursuzun hakkı ispat hakkıdır" (Yeni Gün, 23 Ekim 1957) öne çıkmaktadır.

HP'nin seçim mitinglerinde, beyannamesinde görülen genel tabloda farklı olarak DP iktidarına yönelik eleştirilerin baskınlığı dikkat çekmektedir. HP Genel Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu 9 Ekim'de İzmir'de verdiği beyanatta şöyle demiştir:

"Muhterem seçmen vatandaş;

Sözünü tutmayan, kendi kendisini inkâr eden, tek parti ve şef sistemini savunan zümreyi iktidardan behemhal uzaklaştırmalısın. Hal ve istikbalinin yegâne kurtuluş yolu budur." (Karaosmanoğlu'nun Türk, 1957, s. 5)

"Buhran" meselesi HP mitinglerinde de yer almıştır. İktidar partisinin Türkiye'deki ahval hakkında çizmeye çalıştığı müspet tabloya karşın HP ülkenin bir buhran içinde olduğunu savunmuştur. DP'nin kurucu isimlerinden olup seçimlerden kısa bir süre istifaya edip HP'ye katılan Fuat Köprülü partinin Balıkesir mitinginde şunları dile getirmiştir: "Türkiye buhran içindedir. Buhran her tarafı sarmıştır. Buhran iktisadîdir [sic], buhran siyasîdir, adaletle

taallük edecek tarzda umumî ve içtimaidir. Türk milletine hürriyetler vadederek işbaşına gelenler milleti aldatmış insanlardır. Sizden niyazım 27 ekimde bu vatanı kurtarmaktır." (F. Köprülü dün, 1957, s. 3)

Sözü edilen "buhran"ın sorumlusu olarak DP iktidarı hedef alınmıştır. İzmir'deki konuşmasında Karaosmanoğlu şöyle demiştir: "Aziz İzmirli; bu memleket buhran içindedir. İktisadî buhran başta gelir; bunun sebebi, iktidarın hovardaca hareketleri, plansızlıkları ve cehaletidir." (İzmir'liler, Hür. P., 1957, s. 5)

İktidar partisi karşısında muhalefet partileri olarak birlikte hareket etmek tavrının -bir ittifak kurulmasının yolu kapatılmış olsa da- HP'nin seçim mitinglerine de aksettiği görülmektedir. Nitekim Karaosmanoğlu "Reyini sana hizmet arzeden muhalefet partilerinden en çok sevdiğine, en çok beğendiğine ve en çok inandığına ver." demiştir (Karaosmanoğlu'nun Türk, 1957, s. 5). İnsanların çektiği zorlukların müsebbibi olarak iktidardaki yanlış zihniyet gösterilirken tehlikeden arınmanın tek yolu olarak "bu seçimlerde Demokrat Partiyi iş başından uzaklaştırmak" Karaosmanoğlu tarafından ifade edilmiştir (Karaosmanoğlu'nun hitabesi, 1957, s. 5).

HP'nin en başta adında ve sonra beyanname ve diğer neşriyatlarında yer bulan hürriyet vurgusu seçim mitinglerinde de yer bulmuştur. Genel Başkan Karaosmanoğlu'nun Manisa konuşmasında DP'nin kendi asıl yolundan saptığı şeklindeki HP iddiasına olan atfı ve akabinde sarf ettiği şu sözler dikkat çekicidir:

"Muhterem Manisalılar, tek şeften kurtulmak için Demokrat Partiye girdim. Sizleri de aynı gaye peşinde beraber sürükledim. Fakat inkisarımız büyük oldu. Bunun için o partiden ayrıldık. (...) Bu mücadeleye millî necat için atıldık. Bana isterseniz rey verirsiniz, isterseniz vermezsiniz. Zaten ben rey istemiyorum, hürriyet istiyorum." (Karaosmanoğlu Manisada, 1957, s. 1)

Hürriyet bahsi bağlamında HP'nin kuruluşunun simgesi haline gelen ispat hakkı mevzuu seçim konuşmalarına da yansımıştır. HP konuşmacılarından partinin Eyüp ilçesi yönetim kurulu üyesi Meliha Mavitan İstanbul'da şöyle konuşmuştur: "Eğer bugün ispat hakkı olsaydı hapisanelerde çürüyenler dışarıda gezer dışarıda gezen bir çok kimse de hapisanelerde bulunurdu. İşte ispat hakkının faydası budur." (Hürriyet Partisi dün, 1957, s. 5)

HP'nin söylemlerine mahsus sayılabilecek bir başka önemli vurgu da eşitlik kavramı hakkında olmuştur. 16 Ekim'de İstanbul'da tertip edilen mitingde Karaosmanoğlu kanunlara

göre vatandaşların eşit sayılmasına rağmen farklı fikir ve siyasi tavra sahip insanların ayrımcılığa maruz kaldığına dikkat çektikten sonra şunları ilave etmiştir: "Bundan başka yine kanunlar nazarında müslim, gayrimüslim her vatandaş müsavidir denir. Fakat gayrimüslim vatandaşlarımızın içinde her nedense bir kırıklık ve ürkeklik devam eder. Ve bugüne kadar gelip geçen iktidarların da onlara karşı muamelesinde bir acayıklık sezilir." (F.L. Karaosmanoğlu'nun, 1957, s. 5)

Seçim beyannamesinde Anayasa'ya yapılan vurgu miting meydanlarındaki konuşmalara da zaman zaman yansımıştır. Örneğin HP Ankara Vilayet Reisi Ferruh Ağan Ankara'daki mitingde şunları söylemiştir: "Mehmetçiğin kanı ile yazılmış bir emanetimiz vardır. Bu kutsal emanet Anayasadır. Anayasanın bize emaneti de inkılâpdır. İnkılâpları korumak vazifemizdir." (Onbinlerce Ankara'lı, 1957, s. 5)

Resim 5: HP'nin Seçim Kampanyasında Kullandığı Bir Afiş

Kaynak: 10 Ekim 1957 tarihli Yeni Gün gazetesinden alınmıştır.

3.2.4.2. Kampanyaya Yönelik İdeolojik Tespitler

HP'nin seçim kampanyasında en çok liberalizm ideolojisinin unsurlarına rastlandığı söylenebilir. Beynamede de ifade edilen nispi seçim vaadi bunlardan ilk göze çarpanı sayılabilir. Bu minvalde HP toplumdaki bütün siyasi görüşlerin Mecliste bir karşılık bulmasını önemseydiğini ifade etmiştir. Seçim beyannamesindeki şu ifadeler bunu göstermektedir: "(...) Meclis murakabesinin verimli olması ve efkârı umumiye cereyanlarının Parlamente'ye daha iyi aksedebilmesi için nisbî temsil sistemi kabul olunacaktır." (Hürriyet Partisi seçim, 1957, s. 5)

Meclis murakabesinin yanında kazaî murakabe de HP'nin beynamede altını çizdiği hususlardandır. Bu durum da liberal bir vaat olarak ele alınabilir.

HP'nin seçim kampanyası boyunca "hürriyet" vurgusu yapması liberal ideolojiyle partiler arasındaki etkileşime belirgin bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Sloganlarından "Vatandaş reyini hürriyete ver" ve "Vatandaş hürriyetlerini reyleriyle koru" ifadeleri de bu vurgunun sloganlara yansımaları olmuştur. Bir başka sloganda "Adı demokrat, bayrağı istibdat" denilmek suretiyle DP'nin baskıcı bir yönetim olduğu göndermesiyle yine liberal bir göndermede bulunulmuştur. Seçim meydanlarında da yine liberalizm ideolojisiyle ilişkilendirilebilecek demokrasi göndermeleri oldukça yoğun kullanılmıştır. HP'nin dikkat çeken mitinglerinden Balıkesir mitinginde seçim kanunu sebebiyle milletvekili aday olamamış olsa da konuşma yapan Fuat Köprülü, ülkenin 1954'ten beri geriye gittiğini ve DP'nin "adından başka demokrasi ile alakası" olmadığını söyledikten sonra şunları dile getirmiştir: "Memlekette hürriyet inancı ve imanı devam etmektedir. Bu seçim bir iktidar ve seçim mücadelesi değildir. Bu, memlekette tek şef sistemini yaratmak isteyen bir avuç adamla milletin mücadelesidir." (Hür. P. Balıkesir, 1957, s. 5)

Ayrıca birtakım toplumsal ayrımcılıklara gönderme yapılarak eşitliğe vurgu yapılması bir diğer liberal unsur olarak ele alınabilir. Bu minvalde Müslüman ve gayrimüslimlerin Türkiye'de eşit muamele görmesi gerektiği de dile getirilmiştir. Hürriyet ve demokrasi vurgusunun HP'nin seçim konuşmalarının ana teması olduğu söylenebilir.

HP'nin iktisadi vaatleri de liberalizmi yansıtmaktadır. Seçim beyannamesinde serbest rekabete dayalı bir ekonominin savunulması bunu göstermektedir.

Milliyetçiliğe dâhil edilebilecek birtakım göndermeler de HP seçim kampanyasında zaman zaman yer bulmuştur. Anayasanın kutsal bir emanet olarak telakki edilmesi partinin

temel görüşleri doğrultusunda ele alınabilirse de "Mehmetçiğin kanı ile yazılmış" olduğunun dile getirilmesi Milliyetçi bir söylem olarak ele alınabilir. Bir başka örnek olarak HP yönetim kurulu üyelerinden Hasan Kangal'ın İzmir'deki mitingde söylediklerinden bahsedilebilir. 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül olaylarına müteakiben dönemin Münakalat Vekili²⁷ Muammer Çavuşoğlu'nun Yunan Konsolosluğu'nda, yaşananlar karşısında üzüntülerini dile getirerek Yunan bayrağını göndere çekmesine yaptığı atıf verilebilir. Hasan Kangal şunları söylemiştir:

"Ege stiklâl [*sic*] Savaşında bu memleketin bütünlüğü için şehit olanların cesetleriyle doludur. Onların ruhları kordon boyunda çekilen, bir Türk Vekili tarafından çekilen bu Yunan bayrağı ile muazzep olmuştur. En şanlı şehire Yunan bayrağı çeken zihniyete itibar etmeyiniz İzmirli! Yunan bayrağı çekenlere reylerinizi vermeyiniz." (İzmir'liler, Hür. P., 1957, s. 5)

Ayrıca dış politika bağlamında milletvekili adaylarından Coşkun Kırca'nın Balıkesir'de söyledikleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Kırca Türkiye'nin Kuzey Afrika'daki "Müslüman milletlerin" mücadelesine destek vermemesini bir hata olarak telakki etmiş ve ilaveten şunları söylemiştir: "Bizim Rus kredisi ile yapılacak baraja, fabrikaya ihtiyacımız yoktur. Milletçe onların kredilerini yüzlerine fırlatmasını biliriz." (Hür. P. Balıkesir, 1957, s. 5).

Seçim konuşmalarında hayat pahalılığına, ihtiyaç maddelerinin eksikliğine yapılan göndermeler sosyal demokrasi çerçevesinde ele alınabilir. Türkiye'nin en büyük probleminin iktisadî buhran olduğunun ileri sürülmesi de bu kapsamda değerlendirilebilecek bir husustur. Seçim beyannamesinde ekonomik problemlere dikkat çekilmesi ve problemlerin halline yönelik vaatler yine bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca yine seçim beyannamesinde işçi, köylü ve emeklilerin şartlarının iyileştirileceğinin ifade edilmesi ve grev hakkının vaat edilmesi sosyal demokrasinin izleri olarak ele alınabilir.

²⁷ Bugün Ulaştırma Bakanlığı denilen bakanlık Münakalat Vekaleti idi.

SONUÇ

Çalışma neticesinde ulaşılan ana sonuç II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Türk siyasi partilerinin siyasal iktidara ulaşma ihtimali belirlediğinde ana ideolojik söylemlerinde esnekliğe geçme refleksinin mevcudiyeti olmuştur. Bu husus çalışmanın odaklandığı 1957 seçim kampanyaları döneminde açık şekilde görülebilmektedir. Kurulduğu günlerde kendisini CHP'den iki parmak solda olarak tanımlayan DP iktidarının 1957 seçimlerine geldiğinde dini konuları en çok seçim malzemesi haline getiren parti olması bu manada dikkat çekicidir. Seçim öncesinde halk desteğinin azaldığını hisseden iktidar partisinin bu desteği geri kazanmak amacıyla söylemlerini güncellediği ileri sürülebilir. Ana muhalefet partisi konumundaki CHP'nin de iktidar partisine cevap vermek gayesiyle yine dini konulara açıkça atıflarda bulunması toplumun kendisine mesafeli duran kesimlerine ulaşmaya çalışarak bir ivme yaratmaya çalışması olarak yorumlanabilir.

Denilebilir ki Türk siyasi partileri mecbur kalmadıkça kendi tabanlarının dışına hitap etmeği düşünmemektedir. Yine denilebilir ki Türkiye'de iktidarın kim olacağı konusunda halkın belirleyiciliği kendini güçlü bir şekilde hissettirdiği zaman siyasi partiler söylem ve vaatlerini güncelleme gereği duymaktadır. Bu durum siyasal kültür açısından üzerinde durulması gereken bir tespit olarak gösterilebilir. Öte yandan 1957 seçimlerinden üç yıl sonra iktidar partisinin askeri darbeye devrildiği ve Başvekil Adnan Menderes'in de içinde olduğu üç üst düzey DP'linin idam edildiği göz önüne alındığında 1960 darbesinin Türk siyasi hayatında seçim propagandaları bakımından ne gibi temayülleri ortadan kaldırdığı bir başka araştırma konusu olarak ele alınabilir.

DP'nin daha önceden yöneldiği köylü kesimlere yönelik daha toplumcu ve destek içeren söylemlerine 1957 seçimlerinde CHP'nin de katılmaya başlamış olduğu hususu çalışmanın bir başka sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. CHP'nin bu şekilde, daha dar sayılabilecek kentli kesimlerden o zamanın Türkiye'sinin geniş kırsal kesimine yönelmeye başlaması ileride ortaya atacağı ortanın solu yaklaşımının da habercisi ve hazırlayıcısı olarak gösterilebilir. Ayrıca işçilere sendika hakkı, yıllık izin yahut asgari yaşam şartlarının sağlanması gibi hakların CHP tarafından güçlü bir şekilde dile getirilmesi yine bu yönde bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Ana muhalefet partisi dışındaki muhalefetten, DP'nin liberal özelliklerini yitirdiği tepkiyle partileşen HP'nin 1957 seçimleri sürecinde temel hak ve özgürlüklere olan güçlü

vurgusu öne çıkmaktadır. Aslında bu parti Türkiye'deki liberal görüşün Ahmet Emin Yalman'la birlikte başlayan sınırlı devlet ve özgürlük paradigmalarıyla yakınlaşması sürecinin yeni bir halkası sayılabilir. Ancak belirtmelidir ki Türkiye'de ileride bir liberal sağ hareketinin temeli sayılabilecek kadar aktif bir liberal ideolojik hareketlilik o dönemde görülmemektedir. Bunun en önemli etkenlerinden biri olarak o tarihlerde Türkiye'de sağ-liberal bir akademik hamlenin oluşmamış olması gösterilebilir.

Bir başka bulgu olarak da 1957 seçimlerine katılan siyasi partilerin söylemlerinde tek bir hâkim ideolojinin değil de birçok ideolojinin izlerinin bulunmasından bahsetmek gerekir. Bu tespit özellikle çalışmada ağırlık verilen iki büyük parti olan DP ve CHP'de daha belirgin olarak geçerlidir. Bütün partiler o yıllarda yaşanan ekonomik sıkıntılara sosyal devlet çerçevesine dâhil edilebilecek göndermelerde bulunmuş yahut çözüm önerilerini dile getirmişlerdir. Yine bütün partilerde demokrasiye, hak ve özgürlüklere yapılan göndermeler iktidar ve muhalefet arasındaki büyük farka rağmen mevcuttur. Öte yandan süreç boyunca uluslararası bir gündem olarak kalan Kıbrıs meselesi ve bu manada partilerin dile getirdikleri milliyetçi çağrışımları beraberinde getirmiştir. Esas olarak iktidar partisi ve ana muhalefet partisinde görülmekle beraber 1957 seçim kampanyalarının en dikkat çekici konusu haline gelen "din propagandası" kapsamında dile getirilenler birtakım toplumsal kurumların korunması bağlamında muhafazakârlıkla ilişkilendirilebilir. Bu durum o tarihlerde Türk siyasal hayatında esasında ideolojilerin belirleyici olmadığını, söylemlerin toplumsal ve ekonomik meselelere göre oluştuğu sonucunu da beraberinde getirmektedir.

Popülizmin 1957 seçim kampanyalarına yansımından bir başka sonuç olarak bahsetmek gerekir. Özellikle DP'nin ve daha sonra CHP'nin kampanyalarında bu kapsamda değerlendirilebilecek öğelerin yoğunluğu dikkat çekicidir. Popülizm bir ideoloji değildir fakat bir bakış açısını yansıtır ve birtakım pragmatik söylemleri öne çıkararak gerçek politik ve ekonomik sorunlardan kaçınmayı da ihtiva eder. Öte yandan partilerin beyannamelelerinde ve diğer yazılı vaatlerindeki duruşlarıyla miting meydanlardaki üslupları arasındaki farklılık oldukça dikkat çekicidir. Bu noktada popülizmin kendini hissettirdiği bir başka unsurdan da bahsetmek mümkündür. Özellikle meydanlarda yoğun şekilde karşılaşılan dini içerikli vaat ve eleştirilerin söz gelimi CHP beyannamesinde hiç yer almadığına,

DP'nin ise beyanname neşretmemiş olsa da afiş ve broşür gibi yazılı propaganda vasıtalarında oldukça az yer bulduğuna değinmek gerekir. Ve fakat daha önce ifade edildiği gibi seçim meydanlarındaki konuşmalar ele alındığında dini konular öne çıkmaktadır.

Partilerin kampanyalarının niteliği hakkında yapılacak bir değerlendirme bir başka sonucu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda DP'nin kampanyası bariz bir negatif kampanya olarak öne çıkmaktadır. Hususen, DP'nin bir seçim beyanname si dahi yayınlamamış olması bunun göstergelerinden biridir. Muhalefet partileri CHP, CMP ve HP'nin kampanyalarında da negatif kampanya unsurları oldukça geniş yer bulmasına rağmen seçim beyannameleri ve miting meydanlarında dile getirdikleri uzun içerikli vaatler onları pozitif kampanyaya yaklaştırmaktadır.

Son olarak günümüzdeki Türk siyasal hayatında yaşananlarla birtakım benzerliklere de çalışma sırasında karşılaşıldığını belirtmekte yarar vardır. Söz gelimi Türkiye'de son yapılan genel ve yerel seçimlerde, muhafazakâr-liberal ideolojilerin temsilcisi konumunda görülen iktidar partisi AKP'nin gerilemesinin sebebi olarak birçok siyaset gözlemcisi tarafından negatif bir dille kampanyayı yürütmesi gösterilmişti. Yine CHP'nin özellikle yerel seçimlerdeki başarısını da pozitif kampanyaya yakınlaşmasıyla alakalandıran görüşler olmuştur. Ayrıca yine Türk siyasal hayatının başlıca iki aktörünün öncelik verdikleri ana konular 1957 seçimlerindekiyle birtakım benzerlikler taşımaktadır: dini hayat, ekonomik sorunlar, dış politika gibi. Bu bağlamda seçim sonuçları bakımından da her iki dönemin seçiminin iktidar partisinin yeniden seçimi kazansa da ciddi bir oy kaybı yaşadığı ve muhalefetin daha güçlendiği seçimler olduğunu ifade etmek gerekir.

KAYNAKÇA

- 1957 C.H.P. seçim beyannamesi. (1957, Ekim 12). *Milliyet*, s. 3.
- 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun tekrar meriyete konulması hakkında Kanun. (1952, Eylül 13). *Resmi Gazete*, s. 5217-5220. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8297.pdf>
- Aday listesinin neşrinden sonra D.P. de istifalar arttı. (1957, Ekim 9). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Adamec, L. W. (2017). *Historical Dictionary of Islam*. Maryland: Rowman & Littlefield.
- Adams, C. C. (1968). *Islam and Modernism in Egypt*. Newyork: Russell & Russell.
- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*. İstanbul: Hil Yayın.
- Ahmad, F. (2014). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ahmad, F. (2020). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmad, F., & Ahmad, B. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945 - 1971)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akgün, S. (1980). Türkçe Ezan. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 13(24), 105-113.
- Aldıkaçtı, O. (1958). Les Elections Legislatives Turques Du 27 Octobre 1957. *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul*, 8(8), 128-138.
- Alexander, J. (2015). Major Ideologies of Liberalism, Socialism and Conservatism. *Political Studies*, 63(5), 980-994.
- Anayasa. (1945, Ocak 15). *Resmi Gazete*, s. 8178-8181. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5905.pdf>
- Arna Çorum ve Yozgatta konuştu. (1957, Ekim 16). *Vatan*, s. 1, 3.
- Arna dün Menderes'e sert bir cevap verdi. (1957, Ekim 19). *Dünya*, s. 1, 5.
- Arna, Uşak'ta C.H.P.ne çattı. (1957, Ekim 12). *Milliyet*, s. 1, 5.
- Arslan, Z. (2011). *Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)*. (Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon). Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=rcbWnuqW6HxCZ_98ARapggd3W1IY9yj1RP8hmeTUAMA0wkC-DRNEuxsNN2xb03ZI

- Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında Kanun. (1951, Temmuz 31). *Resmi Gazete*, s. 1713. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7872.pdf>
- Aydemir, Ş. S. (1993). *Menderes'in Dramı?* İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aziz, A. (2013). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Başvekil D. Parti Seçim Kampanyasını Açtı. (1957, Ekim 13). *Zafer*, s. 1, 4.
- Başvekil, dün 51 inci ve son konuşmasını yaptı. (1957, Ekim 23). *Milliyet*, s. 1, 5.
- Başvekil Halk Partisinin fikir perişanlığını delil ve misalleriyle ortaya koydu. (1957, Ekim 16). *Zafer*, s. 1, 4.
- Bayar, "Köylü ile şehirli farkı kalktı" dedi. (1957, Ekim 17). *Milliyet*, s. 1, 5.
- Belge, M. (2009). Türkiye'de Siyasî Düşüncenin Ana Çizgileri. T. Bora, & M. Gültenkingil (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 9 Dönemler ve Zihniyetler* (s. 39-62). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Benlisoy, F., & Çetinkaya, Y. D. (2008). İştirakçi Hilmi. T. Bora, & M. Gültenkingil (Dü) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 8 Sol* (s. 165-183). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Birand, M. A., Dünder, C., & Çaplı, B. (Yönetenler). (1991). *Demirkarat* [Sinema Filmi]. Şubat 10, 2022 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=wm8dOfQQ3Ns> adresinden erişildi
- Bora, T. (2021). *Cereyanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bölükbaşı dün gece tevkif edildi. (1957, Temmuz 3). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Bölükbaşının dokunulmazlığı kaldırıldı. (1957, Haziran 25). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Bölükbaşı seçim kampanyasını açtı. (1957, Mayıs 18). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Bulut, S., Öğreten, C., Serbestoğlu, İ., & Köse, O. (2019). Türk-Sovyet ilişkilerinde yol ayrımı: 1925 Türk-Sovyet saldırmazlık paktının iptali ve Amerikan basını. *History Studies International Journal of History*, 11(5), 1457-1489.
- Bursada Günaltay'ın konuşmasını onbinlerce vatandaş takip etti. (1957, Ekim 17). *Ulus*, s. 1, 6.
- Bu seçim, İnönü'nün siyaset oyunlarının sonucusudur. (1957, Ekim 23). *Zafer*, s. 1, 4.
- Bütün partilerin aday listeleri dün ilân edildi. (1957, Ekim 8). *Ulus*, s. 1, 5.
- Bütün yurt, D.P. gidiyor, diye sevinç içinde. (1957, Ekim 18). *Ulus*, s. 1, 3.
- Büyüktolu, R. (2021). *Milletvekili Genel Seçimlerinde DP'nin Seçim Propagandaları (1946-1957)*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Cemiyetler Kanunu. (1938, Temmuz 14). *Resmi Gazete*, s. 10272-10274. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3959.pdf>

Cemiyetler Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun. (1946, Haziran 10). *Resmi Gazete*, s. 10729-10730. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6329.pdf>

Cerrahoğlu, P. B. (1996). *Demokrat Parti Masalı*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

C.H.Partisi İstanbul adayları dün taahhüdname imzaladılar. (1957, Ekim 8). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.

C.H.P. bazı aday isimlerindeki yanlışlığı düzeltmek için bugün yeni bir liste verecek. (1957, Ekim 7). *Milliyet*, s. 1.

CHP listeleri dün ilân edildi. (1957, Ekim 6). *Milliyet*, s. 1, 3.

C.H.P. Meclisi yetkilerini tamamen İnönü'ye devretti. (1957, Eylül 27). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.

C.H.P. nin seçim beyannamesi. (1950, Nisan 28). *Cumhuriyet*, s. 1, 4.

C.H.P. nin seçime ait beyannamesi. (1950, Nisan 28). *Zafer*, s. 1, 6.

C.H.P. seçim hilelerine dair kitap yayınladı. (1957, Ekim 5). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.

CMP. mitingi hâdiseli oldu. (1957, Ekim 15). *Vatan*, s. 1, 5.

C.M.P. seçim beyannamesi. (1957, Ekim 22). *Milliyet*, s. 3.

Demokrat Parti Namzet Listesini Neşrediyoruz. (1957, Ekim 8). *Zafer*, s. 1-2, 4.

D.P. aday listesine C.H.P. nin itirazı. (1957, Ekim 10). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.

D.P. Milletle Beraber Refah, Emniyet, Kalkınma. (1957). İstanbul: Tifdruk Matbaacılık.

D.P. seçim kampanyasına 8 ekimde başlıyor. (1957, Eylül 14). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.

D.P. tek partili rejime dönmek kararındadır. (1957, Ekim 17). *Ulus*, s. 1, 6.

D.P. yedi yılda 1400 cami yaptı. (1957, Ekim 21). *Dünya*, s. 1.

D. Parti Seçim Beyannamesi. (1950, Mayıs 9). *Zafer*, s. 1-2, 8.

Democrats Divide and Rule. (1957, Ekim 17). *The Times*, s. 11.

Denver, D. (1994). *Elections and Voting Behaviour in Britain*. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.

Dilligil, T. (1957, Ekim 23). Menderes'in son 24 saatinden notlar. *Zafer*, s. 1, 5.

- Din mevzuu ilk planda. (1957, Ekim 14). *Cumhuriyet*, s. 4.
- Dün Bütün Partilerin Adayları İlân Edildi. (1957, Ekim 8). *Cumhuriyet*, s. 1, 4.
- Dünkü muhalefet mitingleri. (1957, Ekim 13). *Vatan*, s. 1, 5.
- Dün miting günü idi. (1957, Ekim 14). *Vatan*, s. 1, 5.
- Eagleton, T. (1991). *Ideology*. Londra: Verso.
- Ergin, A. (2017). *Türkiye'de 1954 ve 1957 Genel Seçimlerinde Siyasi Afiş ve Slogan Kullanımı (DP-CHP Örneği)* (Yüksek Lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van). Erişim adresi:
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Eb5EkakJlp3olBdo_wNEGS70ETpyhCuIOPzBIvgFbTEhB-2IKE_HKmn_J8N67yK-
- Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi Cild: 5*. İstanbul: Eser Kültür Yayınları.
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmgekitabevi.
- Ersarı, N. (2019). Ellili Yıllarda Radyo ve Siyaset. M. K. Kaynar içinde, *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (s. 393-422). İstanbul: İletişim Yayınları.
- F. Köprülü dün Balıkesir Hür. P. mitinginde konuştu. (1957, Ekim 23). *Dünya*, s. 1, 3.
- F.L. Karaosmanoğlu'nun dünkü çok veciz ve heyecanlı hitabesi. (1957, Ekim 17). *Yeni Gün*, s. 1, 5.
- Fuad Arna "Bu memleket için en büyük belâ İnönüdür" dedi. (1957, Ekim 22). *Zafer*, s. 1, 3.
- Gaziantep Bayar'ı misilsiz bir sevgiyle bağrına bastı. (1957, Ekim 17). *Zafer*, s. 1, 3.
- Gaziantep'te adaylar seçim namazına rağbet ediyor. (1957, Ekim 14). *Cumhuriyet*, s. 4.
- Genel Kurmayda mühim değişiklik. (1950, Haziran 7). *Zafer*, s. 1, 6.
- German, D. B. (2014). Political Socialization Defined: Setting the Context. D. German, C. De Landtsheer, R. Farnen, H. Dekker, H. Sünker, Y. Song, & H. Miao içinde, *E-Political Socialization, the Press and Politics: The Media and Government in the USA, Europe and China* (s. 17-26). Peter Lang AG.
- Gevgilli, A. (1957, Ekim 19). İnönü "İktisadi buhran her eve girdi" dedi. *Vatan*, s. 1, 3.
- Güleğ: "Bütün dünya bize bakıyor" dedi. (1957, Ekim 12). *Dünya*, s. 1, 5.
- Günaltay Gemlik'de partizan memurlar hesap verecek dedi. (1957, Ekim 16). *Milliyet*, s. 1, 5
- Güneş, İ. (1987). Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3(8), 427-442.

- Heywood, A. (2018). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2021). *Siyasî İdeolojiler*. Ankara: Felix Kitap.
- Hür. P. Balıkesir mitingi sevgi tezahüratları arasında yapıldı. (1957, Ekim 23). *Yeni Gün*, s. 1, 5.
- Hürriyet Partisi adayları. (1957, Ekim 8). *Cumhuriyet*, s. 1, 4.
- Hürriyet Partisi dün miting ve kapalı salon toplantıları yaptı. (1957, Ekim 14). *Yeni Gün*, s. 1, 5.
- Hürriyet Partisi neşriyatı. (1957, Ekim 8). *Yeni Gün*, s. 2.
- Hürriyet Partisi seçim beyannamesi. (1957, Ekim 19). *Yeni Gün*, s. 1, 5.
- İki taraflı hücumlarına Arna Bursa'da da devam etti. (1957, Ekim 20). *Vatan*, s. 3.
- İnan, S. (2008). Demokrat Parti Dönemi (1950-1960). S. İnan, & E. Haytoğlu içinde, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi* (s. 115-138). Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnönü ilk seçim nutkunu dün Malatyada söyledi. (1957, Eylül 22). *Cumhuriyet*, s. 1.
- İnönü, millet demokrasinin zevkine varmıştır, dedi. (1957, Ekim 13). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- İ. İnönü'nün iktidara yaptığı tavsiye. (1957, Ekim 17). *Cumhuriyet*, s. 1, 4.
- İpek, G. (2021). "Bağımsız ve Milli" Sendikalaşma: 1947 Sendikalar Kanunu'na Basının Yaklaşımı. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 207-239.
- İsmet İnönü seçim kampanyasının en önemli konuşmasını dün İzmirde yaptı. (1957, Ekim 12). *Ulus*, s. 1, 5.
- İsmet İnönü "Türkiye siyasi ve iktisadi bir buhran içindedir" dedi. (1957, Ekim 12). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- İstanbulda partilerin açık hava toplantıları bu sabah başlıyor. (1957, Ekim 1). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- İstanbul ve Bursa Celal Bayar'ı derin bir sevgi ile bağrına bastı. (1957, Ekim 21). *Zafer*, s. 1, 4.
- İstanbul yerinden oynadı. (1957, Ekim 21). *Ulus*, s. 1, 5.
- İzmir'liler, Hür. P. mitinginde 1946 havasını teneffüs ettiler. (1957, Ekim 22). *Yeni Gün*, s. 1, 5.
- Kalender, A. (2000). *Siyasal İletişim: Seçmenler ve İkna Stratejileri*. Konya: Çizgi Kitabevi.

- Karaosmanoğlu Manisada, "ben rey istemiyorum, hürriyet istiyorum" dedi. (1957, Ekim 12). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Karaosmanoğlu'nun hitabesi Hür. P.ye duyulan itimadı artırdı. (1957, Ekim 11). *Yeni Gün*, s. 1, 5.
- Karaosmanoğlu'nun Türk milletine hitabı. (1957, Ekim 10). *Yeni Gün*, s. 1, 5.
- Karpat, K. (1959). *Turkey's Politics Transition To A Multi-Party System*. Princeton: Princeton University.
- Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş.
- Karpat, K. (2020). *Türk Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kartay, H. (1957). *1957 Seçim Fıkraları*. Ankara: Ayyıldız Yayınları.
- Kemal, Y. (1957, Ekim 20). Trabzonda yağmur altında mitingler. *Cumhuriyet*, s. 4.
- Kılıç, E., & Kalkan, E. (2021). 1950-1960 Yılları Arasında Türkiye'de Sol İdeolojinin Güvenlikleştirilmesi. *Atatürk Yolu Dergisi*(69), 343-359.
- Kırşehir Kanunu dün Mecliste kabul edildi. (1957, Haziran 13). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Koçak, C. (2017). *Türkiye'de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) CHP İktidarının Sonu* (Cilt 6). İstanbul.
- Koçak, M. H. (2019). Ellili Yıllarda Emek Rejimi ve Emek Hareketi. M. K. Kaynar içinde, *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (s. 69-95). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köye oy için değil millet için gideceğiz. (1957, Ekim 8). *Cumhuriyet*, s. 4.
- Köylü haksız bir sefalete doğru gitmektedir. (1957, Ekim 15). *Ulus*, s. 1, 3.
- Kunt, M. (1957a, Ekim 14). Menderes, Trabzonda İnönüye çok şiddetli cevap verdi. *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Kunt, M. (1957b, Ekim 20). Menderes, 7 yılda 15 bin cami inşa edildiğini söyledi. *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Kurucu Prof. Fuad Köprülü dün Demokrat Partiden istifa etti. (1957, Eylül 8). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Lichtheim, G. (1965). The Concept of Ideology. *History and Theory*, 4(2), 164-195.
- Mahmutoğlu, T. B. (2017). *CHP'nin Belediye ve Genel Seçim Çalışmaları ve Propagandaları (1923-1957)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Mardin, Ş. (1992). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim.

- Matbuat Kanununun 50 nci maddesinin değiştirilmesi hakkında Kanun. (1946, Haziran 18). *Resmi Gazete*, s. 10779. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6336.pdf>
- Mayer, W. G. (1996). In Defence Of Negative Campaigning. *Political Science Quarterly*, 111(3), 437-455.
- Millet, nafakasına göz dikenlere iktidarı elbet teslim etmeyecektir!.. (1957, Ekim 20). *Zafer*, s. 1-2.
- Milletvekilleri Seçimi Kanunu. (1950, Şubat 17). *Resmi Gazete*, s. 17801-17814. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7438.pdf>
- Milletvekilleri Seçimi Kanununun 35 ve 109 uncu maddelerinin tadiline ve bu kanuna muvakkat bir madde ilâvesine dair Kanun. (1957, Eylül 13). *Resmi Gazete*, s. 17850. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9705.pdf>
- Minkari, A. E. (1992). *1950-1960 Yıllarında İktisadi Kalkınma ve Gelişme*. Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.
- Muhalefet İstanbul'da 18 miting birden yaptı. (1957, Ekim 7). *Milliyet*, s. 1, 3.
- Nadi, N. (1950, Nisan 29). C.H.P. Beyannamesi. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Nadi, N. (1950, Ekim 9). Aday Listeleri. *Cumhuriyet*, s. 1, 3.
- Namzetler ilân edildi. (1957, Ekim 8). *Milliyet*, s. 1, 3.
- Namzetlerin ilânı D.P.yi yeni bir çıkmaza soktu. (1957, Ekim 8). *Yeni Gün*, s. 1, 5.
- Nelson, B. N. (2015). *Western Political Thought From Socrates to the Age of Ideology*. Long Grove: Waveland Press Inc.
- Nisbi seçim yurt için bir felakettir. (1957, Ekim 17). *Zafer*, s. 1, 4.
- Olgun, K. (2011). Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim uygulamaları. *Dergipark*, 27(79), 1-36.
- Onbinlerce Ankara'lı Hür. P.ye olan teveccühünü ispat etti. (1957, Ekim 21). *Yeni Gün*, s. 1, 5-6.
- Ordu Komutanlarının hepsi değiştiriliyor. (1950, Haziran 7). *Milliyet*, s. 1, 5.
- Orhan Köprülü D.P. den çekildi. (1957, Temmuz 19). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Orgnl. N. Yamut Genel Kurmay Başkanı Oldu. (1950, Haziran 7). *Cumhuriyet*, s. 1, 3.
- Ortaylı, İ. (2017). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Örs, H. B. (2014). İdeoloji Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak. H. B. Örs içinde, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (s. 3-38). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Radyo seçim suçlusudur. (1957, Kasım 1). *Ulus*, s. 1.
- Reisicumhur Bayar'ın dün iradettiği nutuk. (1957, Ekim 20). *Zafer*, s. 1, 3.
- Resmî daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesi derneklere ait olup siyasi partilere terk edilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve Hazineye iadesine dair Kanun. (1951, Ağustos 11). *Resmî Gazete*, s. 1781-1782. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7882.pdf>
- Russell, B. (1921). *Unpopular Essays*. Londra: Unwin Brothers Limited.
- Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih 2 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Selçuker, N. (1957, Ekim 15). İnönü, Menderes'e nâzik fakat çok sert bir cevap verdi. *Milliyet*, s. 1, 5.
- Sevik, N. (1957, Ekim 24). Başvekilin uçağı Gaziantep inemedi. *Milliyet*, s. 1.
- Smith, B. L. (2021). propaganda. *Encyclopedia Britannica*.
- Somel, S. A. (2009). Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi (1839-1913). T. Bora, & M. Gültekingil içinde, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt I Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyeti'in Birikimi* (s. 88-116). İstanbul: İletişim.
- Sönmez, N. (2014). Seçim Sisteminin Demokratikleştirilmesinin Bir Aşaması: 1950 Milletvekili Seçim Kanunu. *Dergipark*, 438-461.
- T.B.M.M. (1921a). *T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 22 Kânunisâni 1337 (1921), 1(7)*. s. 319-346. Erişim adresi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001136.pdf>
- T.B.M.M. (1921b). *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi Otuz dördüncü İçtima, 16.5.1337 Perşembe, 10*. s. 293-306. Erişim adresi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c010/tbmm01010034.pdf>
- T.B.M.M. (1949). *T.B.M.M Tutanak Dergisi Birinci Birleşim 1.XI.1949 Salı, 21*. s. 1-12. Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c021/tbmm08021001.pdf>

T.B.M.M. (1950a). *T.B.M.M. Tutanak Dergisi Dokuzuncu Birleşim 16.VI.1950 Cuma, 1.* s. 177-196. Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c001/tbmm09001009.pdf>

T.B.M.M. (1950b). *T.B.M.M. Tutanak Dergisi Kırk sekizinci Birleşim 16.II.1950 Perşembe, 24.* s. 661-753. Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c024/tbmm08024048.pdf>

T.B.M.M. (1957, Haziran 10). *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi Yetmiş dokuzuncu İnikat 10.VI.1957 Pazartesi, 20.* s. 99-142. Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c020/tbmm10020079.pdf>

Tezcan, H. (1995). Fes. *TDV İslâm Araştırmaları Merkezi*, 415-416.

The Dry-cell Vote. (1957, Kasım). *Time*, 70(19) 25. Erişim adresi:

<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,867853,00.html>
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,867853,00.html>

The Turkish Case. (1957, Ekim 15). *The Times*, s. 7.

Thompson, W. (2011). *Ideologies In The Age Of Extremes Liberalism, Conservatism, Communism, Fascism 1914-1991*. New York: PlutoPress.

Timur, T. (1991). *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*. İstanbul: İletişim.

Toker, M. (1990a). *DP'nin Altın Yılları 1950-1954*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Toker, M. (1990b). *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Toker, M. (1991). *DP Yokuş Aşağı 1954-1957*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt:I İkinci Meşruiyet Dönemi*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Tunaya, T. Z. (1999). *Batılılaşma Hareketleri I*. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

Tuncer, E. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*. Ankara: TESAV Yayınları.

TÜİK. (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*. No. 3685. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

- TÜİK. (2014). *İstatistik Göstergeler Statistical Indicators 1923-2013*. No. 3890. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türk Ceza Kanununun bazı maddelerini değiştiren kanun. (1941, Haziran 6). *Resmi Gazete*, s. 1125-1126. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4827.pdf>
- Uzun, H. (2013). Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946 Olağanüstü Kurultayı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13(26), 139-161.
- Üç muhalefet partisinin müşterek tebliği. (1957, Eylül 5). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Velidedeoğlu, H. V. (1990). *İlk Meclis Millî Mücadelede Anadolu*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Vincent, A. (2010). *Modern Political Ideologies*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Yalman, A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 1922-1971*. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yayınları.
- Yeşil, A. (2001). *Türkiye'de Çok Partili Siyasî Hayata Geçiş*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yurtta Olup Bitenler. (1957). *Akis*, 11(180), 4-11.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Muttaki ÜNLÜ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Boğaziçi Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Makale ve Bildiriler	
1. Ünlü, M. (2022). “Millet Partisi'nin Doğuş Teorileri ve Parti Tipolojileri Bağlamında Değerlendirilmesi (Evaluation of The Nation Party Within The Context of Origin Theories and Political Party Typologies)”. <i>Bilgi Dergisi</i> , (3).	